

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**



**ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ  
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: «ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»**

**ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:**

**«Η Τουρκία στα Βαλκάνια: πώς επηρεάζουν οι  
μουσουλμανικές μειονότητες την εξωτερική πολιτική  
των βαλκανικών χωρών».**

**ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : Χ. ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ**

**ΒΑΣΙΛΙΚΑ ΦΡΑΝΓΚΟΥ  
Αρ. Μητρώου : 1212Μ031**

**ΑΘΗΝΑ 2014**

*Στους γονείς μου, Αναστασία και Σωτήρη, και  
στον αδερφό μου Γιώργο για την αμέριστη  
στήριξή τους για τις πνευματικές μου περιπλανήσεις  
και αναζητήσεις, καθώς και στη νονά  
μου Ελένη για τη συνεχή ενθάρρυνση και  
αρωγή της όλα αυτά τα χρόνια..*

## **«Η Τουρκία είναι ένας φυσικός παίκτης σε αυτή την περιοχή»**

[ Απόσπασμα από τον Ahmet Davutoğlu,  
Ομιλία στην Υπουργική Συνάντηση της SEECF,  
22 Ιουνίου του 2010, Κωνσταντινούπολη ]

**«Πρότυπο συνεργασίας σε όλους τους τομείς υπήρξαν τα Βαλκάνια κατά την περίοδο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Επιθυμούμε μια νέα Βαλκανική, που θα θεμελιώνεται στις πολιτικές αξίες, στην οικονομική αλληλεξάρτηση, στη συνεργασία και στην πολιτιστική αρμονία. Όλα αυτά εξασφαλιζόνταν στα οθωμανικά Βαλκάνια».**

**«Εμείς θα αναβιώσουμε την εποχή αυτή. Τα οθωμανικά Βαλκάνια ήταν μια επιτυχημένη ιστορία και τώρα πρέπει να αναγεννηθούν. Θα κάνουμε τα Βαλκάνια, τον Καύκασο, τη Μέση Ανατολή, μαζί με την Τουρκία ,επίκεντρο της παγκόσμιας πολιτικής σκηνής. Αυτός είναι ο στόχος της εξωτερικής μας πολιτικής στο μέλλον και θα τον πετύχουμε».**

[ Αποσπάσματα από την ομιλία του υπουργού Εξωτερικών της Τουρκίας Ahmet Davutoğlu σε διεθνές συνέδριο στο Σαράγεβο το 2009 με θέμα: «Η οθωμανική κληρονομιά και οι μουσουλμανικές κοινότητες στα Βαλκάνια».]

## ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<b>ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....</b>	<b>6</b>
<b>ABSTRACT .....</b>	<b>7</b>
<b>ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....</b>	<b>8</b>
<b>ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....</b>	<b>12</b>
2.1 Θεωρίες Εξωτερικής Πολιτικής.....	12
2.2 Μεθοδολογική προσέγγιση: Νεο- ρεαλιστική Ανάλυση της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής προς τα Βαλκάνια.....	17
<b>ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ( «Η ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ» ).....</b>	<b>19</b>
2.1 Βαλκάνια, η «πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης»: Ιστορική αναδρομή.....	19
2.2 Η Τουρκική παρουσία και πολιτική στα Βαλκάνια.....	22
2.2.1 Δύο περίοδοι της τουρκικής πολιτικής στα Βαλκάνια.....	23
2.1 Πρώτη περίοδος: Μετά το τέλος του ψυχρού πολέμου.....	23
2.2 Δεύτερη περίοδος: Μετά το 1999.....	23
2.3 Η Εφαρμογή της Ήπιας Ισχύος Στα Βαλκάνια: Πολιτικές- Οικονομικές Σχέσεις Τουρκίας- Βαλκανικών κρατών.....	28
2.4 Τουρκικοί Κρατικοί Οργανισμοί και Θρησκευτικές Κοινότητες στα Βαλκάνια...32	
<b>ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΕΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ.....</b>	<b>38</b>
3.1 Τι είναι Μειονότητα;.....	38
3.2 Οι Μουσουλμανικές Μειονότητες στα Βαλκάνια.....	39
<b>ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΤΗΣ ΡΟΛΟΥ.....</b>	<b>48</b>
4.1 Ιδεολογικό – πολιτικές επιρροές της σύγχρονης Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής (Οζάλ, Νταβούτογλου).....	48
4.2 Η Εφαρμογή Της Ήπιας Ισχύος στα Βαλκάνια.....	50

<b>ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΒΑΘΟΥΣ (STRATEJIK DERINLIK).....</b>	<b>52</b>
5.1 Νέο- Οθωμανισμός.....	53
5.2 Η Τουρκική Στρατηγική της Ήπιας Ισχύος (Soft Power).....	56
5.3 Η Γεωστρατηγική Θέση της Τουρκίας και η Ιστορική της Κληρονομιά κατά το Δόγμα του Στρατηγικού Βάθους.....	59
5.4 Οι Αρχές της Νέας Εξωτερικής Πολιτικής της Τουρκίας.....	60
5.5 Χρησιμοποίηση της μουσουλμανικής θρησκείας ως μέσου για την επίτευξη του τουρκικού συμφέροντος ( Pax Otomanica). Ρεαλιστική Προσέγγιση.....	62
5.6 Η Εφαρμογή του «Στρατηγικού Βάθους» και τα μέχρι σήμερα Αποτελέσματα...	63
<b>ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....</b>	<b>67</b>
<b>ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΟΡΩΝ.....</b>	<b>70</b>
<b>ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....</b>	<b>72</b>

## **ΠΕΡΙΛΗΨΗ**

Σκοπός της ανά χειράς ερευνητικής εργασίας είναι να αναδείξει τον σημαντικό ρόλο της Τουρκίας και τις αναθεωρητικές της τάσεις στη Βαλκανική χερσόνησο. Το βασικό επιχείρημα που παρουσιάζεται είναι πως η αναμφίλεκτη χρησιμοποίηση της πολιτισμικής και γεωγραφικής κληρονομιάς της οθωμανικής αυτοκρατορίας ( δηλ. των μουσουλμανικών μειονοτήτων των βαλκανικών κρατών), καθώς και η συνεχής επιρροή και εμπλοκή της Τουρκίας στα βαλκανικά κράτη, θα έχουν ως αποτέλεσμα τη χρησιμοποίηση- εκμετάλλευση των μουσουλμανικών αυτών μειονοτήτων προς όφελος της. Μετά την ανάληψη της εξουσίας από το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP- Adalet ve Kalkinma Partisi) του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν (Recep Tayyip Erdoğan) το 2002, η Τουρκία ακολουθεί πολιτική με πολλές διαστάσεις, επιδιώκοντας την έμμεση ή άμεση ανάμειξη της στα εσωτερικά δρώμενα όμορών της κρατών και αναλαμβάνοντας πρωτοβουλίες μεγαλύτερης εμβέλειας και εξωστρέφειας. Εμπνευστής αυτής της νέας συμπεριφοράς, η οποία φαίνεται να αντιτίθεται στην παρακαταθήκη του Μουσταφά Κεμάλ (Mustafa Kemal), φέρεται να είναι ο μέχρι πρότινος υπουργός Εξωτερικών και νυν πρωθυπουργός Αχμέτ Νταβούτογλου (Ahmet Davutoğlu), καθώς και συγγραφέας του πολιτικοστοχαστικού πονήματος «Το Στρατηγικό βάθος - Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας», το οποίο αποτελεί το θεμέλιο αυτής της νέας δυναμικής. Με «το δόγμα του νέο-οθωμανισμού», η Τουρκία επιδιώκει να ανελιχθεί σε περιφερειακή υπερδύναμη. Προς τούτο θα πρέπει να εξασφαλίσει την άσκηση από απλής επιρροής μέχρι και ηγετικού ρόλου στις περιοχές που συνιστούσαν την οθωμανική αυτοκρατορία, όπως τα Βαλκάνια. Για επίτευξη του παραπάνω στόχου στα Βαλκάνια χρησιμοποιεί τους εκεί Τουρκόφωνους και Μουσουλμανικούς πληθυσμούς και εκμεταλλεύεται την οικονομική δυσπραγία, την αστάθεια και την ανάγκη των αντίστοιχων χωρών για διεθνή ερείσματα. Παράλληλα, για την προσέγγιση των προαναφερθεισών χωρών χρησιμοποιεί πολιτιστικά, μορφωτικά και επιχειρηματικά μέσα. Θα προσπαθήσω, λοιπόν, να αποδείξω ότι η Τουρκία προσπαθεί, χρησιμοποιώντας τη Διπλωματία της Ήπιας Ισχύος, (κάνοντας δηλ. στρατηγική χρήση της Ήπιας Ισχύος) να εκμεταλλευτεί τις μουσουλμανικές μειονότητες που βρίσκονται στα Βαλκανικά κράτη για να επωφεληθεί η ίδια. Αυτό γιατί έχοντας επιρροή στις μουσουλμανικές μειονότητες θα μπορεί να ελέγχει την εσωτερική πολιτική των χωρών αυτών και θα μπορέσει να επικρατήσει στη Βαλκανική χερσόνησο.

**Λέξεις Κλειδιά:** μουσουλμανική μειονότητα, Βαλκάνια, Νταβούτογλου, Τουρκική εξωτερική πολιτική, Νέο- Οθωμανισμός, Διπλωματία Ήπιας Ισχύος (Soft Power), Στρατηγικό Βάθος, Οθωμανική Αυτοκρατορία, Ψυχρός Πόλεμος, Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης

## **ABSTRACT**

*The aim of the research project is to highlight the important role of Turkey and its revisionist tendencies in the Balkans. The main argument presented is that the unambiguous use of cultural and geographical heritage of the Ottoman Empire (ie. Muslim minorities in the Balkan states), as well as the ongoing involvement and influence of Turkey in the Balkan states, will have as a result the use of Muslim minorities for the benefit of Turkey. After the takeover of the Justice and Development Party (AKR- Adalet ve Kalkınma Partisi) of Recep Tayyip Erdoğan in 2002, Turkey has a policy with many dimensions, seeking indirect or direct involvement in the internal affairs of neighboring states and taking initiatives with greater extroversion. Initiator of this new behaviour, which seems to conflict with the legacy of Mustafa Kemal, is the current Prime Minister Ahmet Davutoğlu who is the author of the essay “The strategic depth - The International Position of Turkey”, which is the foundation of this new dynamic. By “the doctrine of neo-Ottomanism”, Turkey seeks to become a regional superpower as a result to exert influence in areas which constituted the Ottoman Empire, such as the Balkans. For this reason, Turkey uses the Turkish speaking and Muslim populations living in the Balkans and exploits the economic downturn, the volatility and the need for international support. In addition, for the approach of the aforementioned countries, Turkey draws upon cultural, educational and business means. I will try, therefore, to prove that Turkey tries, using the Diplomacy of “Soft Power”, to exploit the Muslim minorities at the Balkan states to benefit itself. Undoubtedly, having an influence on Muslim minorities, Turkey could control the internal politics of these countries and will be able to prevail on the Balkan Peninsula.*

**Keywords:** *Muslim minority, the Balkans, Davutoğlu, Turkish foreign policy, neo-Ottomanism, “Soft Power”, “Smart Power”, Strategic Depth, Ottoman Empire, Cold War, Justice and Development Party*

## ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και ο αναμενόμενος ανταγωνισμός υπερδυνάμεων είχε σημαντικές συνέπειες για την παγκόσμια και την περιφερειακή πολιτική. Στη δεκαετία του 1990, όλα τα κράτη, μικρά και μεγάλα, προσπάθησαν να προσαρμοστούν στις νέες διεθνείς πραγματικότητες που προέκυψαν από την αλλαγή που σάρωσε την Ευρασία. Η Τουρκία είναι μία από τις χώρες που πλήττονται πιο έντονα από τη διάλυση της πρώην Σοβιετικής Ένωσης, το μετασχηματισμό του πολιτικού και στρατηγικού τοπίου της Ανατολικής Ευρώπης και της Κεντρικής Ασίας και την έκρηξη των βίαιων εθνοτικών συγκρούσεων στα Βαλκάνια και τον Καύκασο. Οι εξελίξεις αυτές άλλαξαν ριζικά το περιβάλλον της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας, δημιουργώντας ευκαιρίες για να επεκτείνει το ρόλο της, ενώ έθεσαν επίσης νέους κινδύνους και προκλήσεις.

Στη δεκαετία του 1990, η Τουρκία τροποποίησε κάποιες από τις καθιερωμένες αρχές της εξωτερικής πολιτικής της και ανέλαβε νέες πρωτοβουλίες για να ανταποκριθεί στις προκλήσεις της μετά την εποχή του Ψυχρού Πολέμου<sup>1</sup>. Παρατηρητές έχουν περιγράψει τις προσπάθειες της Τουρκίας να χαράξει την πορεία της στο νέο Διεθνές Σύστημα με τέτοιους όρους ως πολιτική του “νέου ακτιβισμού” ή ως μιας πολιτική που εμφανίζεται “τολμηρή και προσεκτική”<sup>2</sup>. Πράγματι, σε σύγκριση με τα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου, η τουρκική εξωτερική πολιτική στη δεκαετία του 1990 ήταν σημαντικά πιο δυναμική στη Μέση Ανατολή, τα Βαλκάνια, τον Καύκασο και την Κεντρική Ασία. Στα Βαλκάνια η Τουρκία ακολούθησε πολύμερή ακτιβισμό. Κατά τη διάρκεια, όμως, του Ψυχρού Πολέμου η Τουρκία διατηρούσε πολιτικές και οικονομικές σχέσεις με τα Βαλκανικά κράτη αλλά σε περιορισμένη κλίμακα.

Η παρουσία και ο ρόλος που οι μουσουλμανικές μειονότητες διαδραματίζουν στην περιοχή των Βαλκανίων είναι στρατηγικής σημασίας για την Τουρκία. Οι ηγέτες των βαλκανικών χωρών αντιλαμβάνονται την παρουσία διαφορετικών εθνοτικών ομάδων ως δυνητική πηγή έντασης και αποσταθεροποίησης, ως απειλή της εδαφικής τους ακεραιότητας, αλλά και της ίδιας της επιβίωσης των κρατών τους.

Αναμφισβήτητα, οι τουρκικές και μουσουλμανικές μειονότητες στα Βαλκάνια αποτελούν εργαλείο γεωπολιτικής επιρροής και ισχύος για την Τουρκία. Ο συντελεστής του πληθυσμού έχει ιδιαίτερη σημασία για το σχεδιασμό της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας και της γεωπολιτικής επιρροής. Ο γεωπολιτικός και γεωστρατηγικός ρόλος των μειονοτήτων (τουρκικών και μουσουλμανικών) θεωρείται αποτέλεσμα του γεωγραφικού, του ιστορικού και του πολιτιστικού βάθους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της σύγχρονης Τουρκίας.

---

<sup>1</sup> Για μια περαιτέρω εκτίμηση του αντίκτυπου του τέλους του Ψυχρού Πολέμου στην Τουρκική εξωτερική πολιτική, βλέπε Graham E. Fuller, and Ian O. Lesser, *Turkey's New Geopolitics: From the Balkans to Western China*, Boulder, CO: Westview, 1993, και Andrew Mango, *Turkey: The Challenge of a New Role*, 1994. Ακόμη βλέπε Yasemin Celik, *Contemporary Turkish Foreign Policy*, 1999.

<sup>2</sup> Alan O. Makovsky, “The New Activism in Turkish Foreign Policy”, *SAIS Review*, Winter-Spring 1999, pp92-113 and Malik Mufti “Daring and Caution in Turkish Foreign Policy”, *Middle East Journal*, Winter 1998, pp. 32-50.



Ο Davutoğlu κάνει πολύ συχνή χρήση των λέξεων “τουρκική”, “οθωμανική” και “μουςουλμανική” για να χαρακτηρίσει τις μειονότητες, ή ακόμα και την ταυτότητα, την προέλευση, τον πολιτισμό ή τη θρησκεία τους. Πιστεύει ότι η Οθωμανική Αυτοκρατορία είχε επίγνωση της σημασίας των μουςουλμανικών πληθυσμών που ζούσαν εντός των συνόρων της, και προσπάθησε να χρησιμοποιήσει αυτό το γεγονός ως ένα γεωπολιτικό πλεονέκτημα. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι: «Ο *Abdul Hamid II*, αφενός, τελειοποίησε την εξισορρόπηση της πολιτικής χρησιμοποιώντας λεπτή και ευέλικτη διπλωματία και, αφετέρου, προσπάθησε να δημιουργήσει μια διεθνή ενδοχώρα βασισμένη στους μουςουλμάνους των αποικιών, που ζούσαν μέσα στα όρια του οθωμανικού κράτους, έτσι ώστε να βελτιωθούν τα πλεονεκτήματα μιας τέτοιας πολιτικής εξισορρόπησης»<sup>3</sup>.

Η εξωτερική πολιτική της Τουρκίας μετά το πέρας του Ψυχρού πολέμου<sup>4</sup>, τη διάλυση της ΕΣΣΔ και ιδιαίτερα με την άνοδο στην εξουσία του Κόμματος Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP- Adalet ve Kalkinma Partisi), εμφανίζεται να έχει μεγαλύτερη δυναμική και πολυδιάστατη προσέγγιση<sup>5</sup>. Συγκεκριμένα, ο πόλεμος στον Περσικό Κόλπο, η διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης και η αναταραχή στα Βαλκάνια και τον Καύκασο δημιούργησαν ένα τρίγωνο αστάθειας και κρίσεων στην περιοχή, και διαμόρφωσαν τις προϋποθέσεις για τη γεωπολιτική αναβάθμιση της Τουρκίας. Τρεις περιοχές, η Υπερκαυκασία/Κεντρική Ασία, η Μέση Ανατολή και τα Βαλκάνια αποτελούν τις βασικές περιοχές δραστηριοποίησης της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής τόσο στο παρόν, όσο και στο άμεσο μέλλον.

Αναμφίβολα, το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης του Ερντογάν εγκαινίασε μια νέα κατεύθυνση στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας και βελτίωσε σθεναρά τη διεθνή εικόνα της, καθώς και τις διμερές της σχέσεις με τα άλλα κράτη. Είναι πρόδηλο, λοιπόν, ότι η Τουρκία είναι μια “ξεχωριστή” μουςουλμανική χώρα, η οποία σέβεται τις Δυτικές δημοκρατικές αξίες, είναι μέλος του ΝΑΤΟ, έχει φυσιολογικές σχέσεις με το Ισραήλ και βρίσκεται σε ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση<sup>6</sup>.

Συγκεκριμένα, μετά το 2002 η Τουρκική εξωτερική πολιτική υιοθετεί τη νέο-οθωμανική κατεύθυνση στην άσκηση της πολιτικής της. Στην άνοδο του νέο-οθωμανισμού συνέβαλαν οι ίδιες οι πολιτικές προσωπικότητες που διαδραματίζουν πρωτεύοντα ρόλο στην τουρκική πολιτική με βασικό δρώντα - «πνευματικό αρχιτέκτονα» τον νυν πρωθυπουργό Αχμέτ Νταβούτογλου (Ahmet Davutoğlu). Ο Davutoğlu στο βιβλίο του «*Το Στρατηγικό Βάθος - Η Διεθνής Θέση της Τουρκίας*» υποστηρίζει ότι η Τουρκία κατέχει στρατηγικό βάθος λόγω της ιστορίας της και της γεωγραφικής της θέσης και μπορεί να καταστεί περιφερειακή καθώς και εν δυνάμει

<sup>3</sup>Α. Νταβούτογλου, *Το στρατηγικό βάθος. Η διεθνής θέση της Τουρκίας*, [μτφ. Ν. Ραπτόπουλος, επιμ. Ν. Σαρρής], (Ποιότητα: Αθήνα, 2010), σ. 120.

<sup>4</sup>Με τον όρο «Ψυχρός Πόλεμος» περιγράφεται ο συνεχής ανταγωνισμός μεταξύ των δύο κύριων πρωταγωνιστών του διεθνούς συστήματος –του δυτικού και του ανατολικού συνασπισμού, των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ- με αφετηρία τις πολλαπλές διαμάχες και αμοιβαίες παρεξηγήσεις που αναπτύχθηκαν το 1946/47 και με καταληκτικά σημεία την πτώση του Σείχους του Βερολίνου (συμβόλου της διαίρεσης της Ευρώπης), το φθινόπωρο του 1989, την παράλληλη κατάρρευση των κομμουνιστικών φιλοσοβιετικών καθεστώτων στην Ανατολική Ευρώπη και τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης το 1991. Ε. Φατζηβασιλείου, *Εισαγωγή στην ιστορία του μεταπολεμικού κόσμου*, Πατάκης, 2001, σ. 61.

<sup>5</sup>Α. Öztürk, , “The Domestic Context of Turkey’s Changing Foreign Policy Toward the Middle East and the Caspian Region”, *German Development Institute*, τεύχ. 10, (2009), σ.30.

<sup>6</sup>Θάνος Ντόκος Π., *Ο Γεωστρατηγικός ρόλος της Τουρκίας*, (Αθήνα: Τουρίκη, 2001).

παγκόσμια δύναμη, χρησιμοποιώντας την πολιτισμική και γεωγραφική κληρονομιά της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Το νέο- οθωμανικό μοντέλο, το οποίο προϋπήρχε του Davutoğlu και θεμελιώθηκε κυρίως επί εποχής Οζάλ, αποτελεί τη βάση για το «όραμα» του Davutoğlu αναφορικά με τη θέση της Τουρκίας.

Ένα μεγάλο μέρος της υλοποίησης της μεταψυχροπολεμικής υψηλής στρατηγικής της Τουρκίας βασίζεται στη λεγόμενη “Ήπια Ισχύ” (“Soft Power”). Ουσιαστικά το «*Στρατηγικό Βάθος*» του Davutoğlu αποτελεί μια πρόταση υλοποίησης μέρους των ηγεμονικών επιδιώξεων της Τουρκίας μέσω της ανάδειξης της ήπιας ισχύος σε βασικό εργαλείο πολιτικής εφαρμογής. ***Συγκεκριμένα ο Davutoğlu προτάσσει τη διάσταση του πολιτισμού ως κύριο πλώνα εφαρμογής της τουρκικής ήπιας ισχύος.*** Ο πολιτισμός αφορά το Ισλάμ ως μέσο οικοδόμησης αίσθησης του «ανήκειν» προς μουσουλμανικές μειονότητες ή πλειονότητες στο εσωτερικό άλλων κρατών. Χαρακτηριστικά αναφέρει:

***«Κάθε τέμενος που γκρεμίζεται στα Βαλκάνια, κάθε ισλαμικός θεσμός που εκλείπει, κάθε εθνικό στοιχείο που εξαφανίζεται από πολιτισμική άποψη αποτελούν και έναν θεμέλιο λίθο ο οποίος αφαιρείται από την επιρροή που μπορεί να ασκήσει η Τουρκία σε αυτή την περιοχή πέρα των συνόρων της<sup>7</sup>.»***

Μεταψυχροπολεμικά, η παρουσία και ο ρόλος των μουσουλμανικών μειονοτήτων στη Βαλκανική χερσόνησο κεντρίζει συνεχώς το ενδιαφέρον της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Η Τουρκική κυβέρνηση θέτει ως προτεραιότητα της Βαλκανικής της πολιτικής τη βελτίωση των σχέσεων με το ισλαμικό στοιχείο. Συνεχίζει να έχει επεκτατικές βλέψεις προς τα Βαλκάνια, τις οποίες προσπαθεί να εδραιώσει χρησιμοποιώντας πολιτισμικά, πολιτικά και οικονομικά μέσα. Οι μουσουλμανικές μειονότητες της Αλβανίας, του Κοσόβου και της Βοσνίας βλέπουν θετικά τη νέα τουρκο-βαλκανική προσέγγιση, ενώ η Σερβία τηρεί επιφυλακτική στάση, με μόλις το 15% των Σέρβων να βλέπουν την Τουρκία ως μια «φιλική ξένη δύναμη».

Σήμερα, πάνω από ένα εκατομμύριο Τούρκοι διαβιούν στην περιοχή των Βαλκανίων, ενώ το 10-15% του πληθυσμού της Τουρκίας έχει βαλκανικές ρίζες. Τα δεδομένα αυτά αποτελούν ισχυρό χαρτί για τη δημιουργία ενός ισχυρού «φιλοβαλκανικού λόμπι» στην Τουρκία αποτελούμενο από ιδρύματα και σωματεία με μέλη πανεπιστημιακούς, πολιτικούς και διπλωμάτες.

Γι’ αυτόν ακριβώς τον λόγο, η τουρκική πολιτική στα Βαλκάνια χαρακτηρίζεται από πολλούς ως «νέο-οθωμανική» με θρησκευτική διάσταση. Ο ισχυρισμός της Τουρκίας ότι αποβλέπει μόνο στη διατήρηση της ασφάλειας και της σταθερότητας της Βαλκανικής χερσονήσου αντιμετωπίζεται με σκεπτικισμό από τις περισσότερες βαλκανικές κυβερνήσεις.

---

<sup>7</sup> Α. Νταβούτογλου, *Το στρατηγικό βάθος. Η διεθνής θέση της Τουρκίας*, [μτφ. Ν. Ραπτόπουλος, επιμ. Ν. Σαρρής], Αθήνα: Ποιότητα, 2010), σ. 103

Σκοπός, λοιπόν, της παρούσας διπλωματικής είναι να παρουσιαστούν οι *λανθάνουσες βλέψεις* της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στα Βαλκάνια και να αναλυθούν οι τρόποι και τα μέσα που χρησιμοποιεί η Τουρκία για να κυριαρχήσει στη Βαλκανική χερσόνησο.

Η διάταξη της εργασίας χωρίζεται σε πέντε κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται μια γενική αναφορά σε θεωρίες εξωτερικής πολιτικής. Στη συνέχεια παρουσιάζονται η ιστορία των Βαλκανίων, η γεωστρατηγική τους αξία, καθώς και η τουρκική παρουσία στην περιοχή αυτή. Στο τρίτο κεφάλαιο ορίζεται η έννοια της “μειονότητας” και παρουσιάζονται οι μουσουλμανικές μειονότητες στα Βαλκάνια, ενώ στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται λόγος για την εξωτερική πολιτική της Τουρκίας. Τέλος, στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο, αναλύεται το Δόγμα του Στρατηγικού Βάθους.

# ΠΡΩΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

## 1.1 Θεωρίες Εξωτερικής Πολιτικής<sup>8</sup>

Σύμφωνα με τον Charles Hermann η εξωτερική πολιτική αποτελείται από διακριτές και επίσημες πράξεις έγκριτων ιθυνόντων μιας εθνικής κυβέρνησης, ή αντιπροσώπων τους, που προορίζονται από τους υπεύθυνους λήψης αποφάσεων για να επηρεάσουν τη συμπεριφορά των διεθνών δρώντων<sup>9</sup>. Ο K.J. Holsti καθορίζει την εξωτερική πολιτική, σαν την ανάλυση των πράξεων του κράτους προς το εξωτερικό περιβάλλον και των συνθηκών υπό τις οποίες αυτές οι δραστηριότητες διαμορφώνονται.<sup>10</sup>

Οι παράγοντες (και τα μέσα) διαμόρφωσης της εξωτερικής πολιτικής διακρίνονται σε δύο γενικές κατηγορίες: στους εσωτερικούς (internal factors) και εξωτερικούς παράγοντες (external factors). Στην πρώτη κατηγορία είναι οι ενδοκρατικές παράμετροι όπως τα χαρακτηριστικά του πολιτικού συστήματος, οι πολίτες και οι ομάδες μέσα σε αυτό το σύστημα, και φυσικά οι ηγέτες. Στη δεύτερη κατηγορία περιλαμβάνονται εξωγενείς προς το κράτος παράγοντες που οδηγούν ένα κράτος να αντιδράσει με έναν συγκεκριμένο τρόπο, όπως το διεθνές σύστημα, τα χαρακτηριστικά των σύγχρονων διεθνών σχέσεων, καθώς και οι ενέργειες των άλλων δρώντων<sup>11</sup>.

Σύμφωνα με την εσωτερική πολιτική (Innenpolitik) η εξωτερική πολιτική του κράτους είναι φυσικό επακόλουθο της εφαρμοσμένης εσωτερικής πολιτικής. Ζητήματα όπως η ιδεολογία, ο πολιτισμός, η οικονομία θεωρούνται ως σημαντικοί παράγοντες που διαμορφώνουν την εξωτερική πολιτική των κρατών<sup>12</sup>. Οι εσωτερικές παράμετροι διαδραματίζουν εξαιρετικά σημαντικό ρόλο στην χάραξη της εξωτερικής πολιτικής και αναλυτικότερα μπορούμε να τις διακρίνουμε σε:

1. Οργάνωση (δομή) κυβέρνησης
2. Κοινωνικές ομάδες (πίεσης)
3. Λαός (κοινή γνώμη, ταυτότητα, πολιτισμός)
4. Ηγεσία (προσωπικότητες και πεποιθήσεις)
5. Οικονομική ικανότητα
6. Στρατιωτική ικανότητα

---

<sup>8</sup> Βλ. τα παρακάτω: Κ. Κολιόπουλος, *Η Υψηλή Στρατηγική της Αρχαίας Σπάρτης, 750-192 π.Χ.*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2001). George Modelski, *A Theory of Foreign Policy*, (London: Pall Mall Press, 1962). Abdul Rahman Al-Angari, "Foreign Policy: A Theoretical Framework", *JRL of the Faculty of Commerce for Scientific Research*. Alex. Univ. No.1 Vol. 45 (Jan. 2008).

<sup>9</sup> Βλ. Abdul Rahman Al-Angari, 2008, σ. 2.

<sup>10</sup> Βλ. Abdul Rahman Al-Angari, 2008, σ. 2.

<sup>11</sup> Beasley, Juliet Kaarbo, Jeffrey S. Lantis, Michael T. Snarr, *Foreign Policy in Comparative Perspective: Domestic and International Influences on State Behavior*, (2012), Κεφ.1.

<sup>12</sup> Gideon Rose, 1998, σ. 148)

Για την τουρκική εξωτερική πολιτική πρωταγωνιστικό ρόλο κατέχει η Ηγεσία. Ουσιαστικά, ο ηγέτης ως η κορυφή της κυβερνητικής πυραμίδας ορίζει την εξωτερική πολιτική της χώρας. Ακόμη, η δομή του διεθνούς συστήματος, που ουσιαστικά αποτελεί ένα σύνολο πολλών διαφορετικών εθνικών συμφερόντων (κατά Morgenthau), επηρεάζει καταλυτικά τις βλέψεις και συμπεριφορές των κρατικών δρώντων.

Τα στοιχεία που καθορίζουν τις σχέσεις μεταξύ των κρατών σε ένα διεθνές σύστημα, σύμφωνα με τον Joseph Frankel, είναι το φυσικό περιβάλλον/γεωγραφία (π.χ. εάν το κράτος βρέχεται από θάλασσα και γενικά τα γεωγραφικά χαρακτηριστικά του εκάστοτε κράτους<sup>13</sup>, όπως η γεωγραφική θέση, η έκταση και η μορφολογία του εδάφους, οι κλιματολογικές συνθήκες κ.α.), και το διεθνές περιβάλλον/σύστημα (εάν είναι πολυπολικό, διπολικό, περιφερειακό κ.ο.κ.). Οι θεωρίες των Διεθνών Σχέσεων εξηγούν, η καθεμία, το δομικό πλαίσιο που επηρεάζει τη συμπεριφορά των κρατών. Οι βασικότερες θεωρίες είναι 1) ο Ρεαλισμός 2) ο Φιλελευθερισμός και 3) ο Κονστρουκτιβισμός.

Παρακάτω παρατίθενται συνοπτικοί πίνακες με ανάλυση των θεωριών αυτών για την καλύτερη κατανόησή τους.

---

<sup>13</sup> Το μέγεθος και η τοπογεωγραφία μιας χώρας είναι καθοριστικοί παράγοντες στην διαμόρφωση στρατηγικής από τις κυβερνητικές ηγεσίες. Για παράδειγμα η ανυπαρξία στρατηγικού βάθους του Ισραήλ δημιούργησε στους λήπτες αποφάσεων μια έμμονη ιδέα για ασφάλεια, ενώ η απουσία εξωτερικών απειλών για τις Η.Π.Α για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα είχε ως αποτέλεσμα την απόρριψη της πολιτικής της ισορροπίας ισχύος.

<b>ΘΕΩΡΙΑ</b>	<b>ΘΕΣΕΙΣ</b>	<b>ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ</b>	<b>ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ</b>	<b>ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ</b>
		<b>ΜΕΣΑ</b>	<b>ΣΤΟΧΟΙ</b>	
<b>Κλασικός Ρεαλισμός</b>	<i>Η ανθρώπινη φύση οδηγεί τα κράτη, τους μοναδικούς διεθνείς δρώντες, σε έντονο ανταγωνισμό για εξασφάλιση ισχύος και ασφάλειας στα πλαίσια ενός άναρχου συστήματος</i>	<i>Στρατιωτικά μέσα και διακρατική διπλωματία</i>	<i>Μόνιμη κατάσταση αυτοβοήθειας για προαγωγή εθνικού συμφέροντος</i>	
<b>Νεορεαλισμός/ Δομικός Ρεαλισμός (Waltz, Crieco, Gilpin, Walt, Krasner, G. John Ikenberry στα πλαίσια της νεοσύνθεσης)</b>	<i>Το άναρχο διεθνές σύστημα οδηγεί τα κράτη(ακόμα και τα «ήσυχα») στην ανασφάλεια, στον ανταγωνισμό και κατόπιν στην επιτακτική αυτοβοήθεια(selfinterest/ self-help)</i>	<i>Απόκτηση οικονομικής στρατιωτικής ισχύος</i>	<i>Αναζήτηση σχετικών και όχι απόλυτων κερδών</i>	
<b>Επιθετικός/ Άκαμπτος (Morgenthau, Χομπς, Θουκνδίδης)</b>	<i>Η ανθρώπινη φύση οδηγεί τα κράτη στην ανασφάλεια και στον ανταγωνισμό επιδιώκοντας την αυτοβοήθεια(selfinterest/ self-help)</i>	<i>Πρόταξη ωμής ισχύος</i>	<i>Επιθετική στάση κρατών για επιβίωση</i>	<i>-Χένρυ Κίσιγγκερ-Brent Scowcroft, (1970), -Όθωνας Βίσμαρκ(1860-1890), -Αβραάμ Λίνκολν(1861-1864)</i>
<b>Ήπιος Δομικός /Συγκυριακός/ /Αμυντικός (Buzan, Glaser)</b>	<i>Το άναρχο διεθνές σύστημα δεν είναι τόσο απειλητικό όσο παλιά. Πλέον τα κράτη μπορούν μέσω ισορροπιών ισχύος να αντιμετωπίσουν τις σπανιότερες απειλές που μπορεί να προέρχονται από κράτη-παρίες που δεν συμπεριφέρονται ορθολογικά.</i>	<i>Συνεργασία. Αλλά και χρήση βίας σε ειδικές περιπτώσεις</i>	<i>Η εξωτερική πολιτική αντιδρά εν πολλοίς ειρηνικά σε συστημικούς παράγοντες.</i>	

**Πίνακας 1:** Ρεαλισμός, από την θεωρία στην πράξη<sup>14</sup>

<sup>14</sup> Jack Snyder, 2004, σ. 54, 59. Gideon Rose, 1998. Ryan K. Beasley, Juliet Kaarbo, Jeffrey S.

ΘΕΩΡΙΑ	ΘΕΣΕΙΣ	ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΕΣΑ	ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΟΧΟΙ	ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ
Φιλελευθερισμός (Adam Smith, Immanuel Kant, Michael Doyle)	Επέκταση δημοκρατίας, παγκόσμιοι οικονομικοί δεσμοί, διεθνείς οργανισμοί.	Διεθνείς οργανισμοί και εμπορικές συμφωνίες χωρίς να αποκλείεται και η χρήση βίας	Προώθηση ειρήνης	
Πλουραλισμός/ Νεοφιλελευθερισμός (Robert O. Keohane, James N. Rosenau, Joseph S. Nye)	Πέραν των κρατών υπάρχουν και άλλοι δρώντες – πολυεθνικές εταιρείες, θρησκευτικά και εθνικά κινήματα κτλ.	Διεθνής Συνεργασία, η στρατιωτική οδός δεν είναι η μοναδική οδός	Αναζήτηση Σχετικών και όχι απόλυτων κερδών	
Νεοφιλελεύθερος διεθνισμός (Doyle, Russett, Fukuyama)	Οι δημοκρατίες σπάνια αλληλοσυγκρούονται και είναι περισσότερο φιλειρηνικές από τις απολυταρχίες. Σεβασμός σε ανθρώπινα δικαιώματα	Επέκταση-εξαγωγή των δυτικών δημοκρατιών σε άλλα κράτη.	Επιδίωξη ειρήνης και συνεννόησης.	
Νέο-ιδεαλισμός (Falk, Held, Boddio)	Δημοκρατικοποίηση των διεθνών θεσμών και ισχυροποίηση μιας παγκόσμιας κοινωνίας πολιτών.	Κοινωνικά κινήματα, κοινωνία πολιτών, Διεθνές Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, περιφερειακά κοινοβούλια με ουσιαστικές αρμοδιότητες	Ενίσχυση των αδύνατων για δημιουργίας ενός κοσμοπολίτικο μοντέλου δημοκρατίας	-Γούντροου Ουίλσον 1919 - Κόφι Ανάν δεκαετία 1990, Αβραάμ Λίλκολν(1861-1865)
Θεσμικός νεοφιλελευθερισμός (Keohane, J. Ikenberry) Ταύτιση με δομικό ρεαλισμό= νέοεοσύνθεση	Τα κράτη= οι κύριοι οι δρώντες ωστόσο υπάρχουν και άλλοι. Περιορισμός αναρχίας από διεθνή καθεστώτα. Διακρατική ολοκλήρωση	Απόκτηση οικονομικής και στρατιωτικής ισχύος	Επιδίωξη συνεργασίας που αποφέρει απόλυτα κέρδη	

Πίνακας 2: Φιλελευθερισμός, απο την θεωρία στην πράξη<sup>15</sup>

Lantis, Michael T. Snarr, σ. 7-10.

<sup>15</sup> Jack Snyder, 2004, σ. 54, 59. Gideon Rose, 1998. Ryan K. Beasley, Juliet Kaarbo, Jeffrey S. Lantis, Michael T. Snarr, σ.10-12. Ήφαιστος Παναγιώτης, 2006, σ. 133-136

<b>ΘΕΩΡΙΑ</b>	<b>ΘΕΣΕΙΣ</b>	<b>ΕΞΩΤΕΡΙ ΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΜΕΣΑ</b>	<b>ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΣΤΟΧΟΙ</b>	<b>ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ</b>
<b>Κονστρουκτιβισμός/ Μαρξιστική παράδοση/Ριζοσπαστική προσέγγιση/Κριτική Θεωρία (Al. Wendt, Weldes Jutta, Cox)</b>	Η διεθνής πολιτική χαρακτηρίζεται δομικά από την εξάρτηση κέντρου- περιφέρειας με παγιωμένους κανόνες (norms) που επηρεάζουν τα κράτη	Διακρατικά ακτιβιστικά δίκτυα νέων ιδεών, Μη Κυβερνητικ ές Οργανώσεις	<b>Εφαρμογή κοινά αποδεκτών ιδεών και αξιών- Διεθνούς Δικαίου</b>	-Δύση Vs Ισλάμ, -Μαχάτμα Γκάντι -Αντιπολεμικό Κίνημα -Η Κρίση πυραύλων στην Κούβα(1962)ως φαινόμενο κοινωνικά κατασκευασμένο

Πίνακας 3: Κονστρουκτιβισμός<sup>16</sup>

<sup>16</sup> Jack Snyder, 2004, σ. 64.



## 1.2 Μεθοδολογική Προσέγγιση: Νεο- Ρεαλιστική Ανάλυση της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής προς τα Βαλκάνια

Το άναρχο Διεθνές Σύστημα οδηγεί τα κράτη στην ανασφάλεια, στον ανταγωνισμό και κατόπιν στην επιτακτική αυτοβοήθεια. Τα κράτη εμφανίζονται εντός του διεθνούς συστήματος λειτουργικά ομοιόμορφα, το στοιχείο όμως που τα διαφοροποιεί «δεν είναι η λειτουργική τους ειδίκευση αλλά η ισχύς τους»<sup>17</sup>. Ο Hans Morgenthau ορίζει την ισχύ ως τη «σχέση ανάμεσα σε δύο πολιτικούς δρώντες που συμπεριλαμβάνει καθετί που επιβάλλει και διατηρεί τον έλεγχο του ανθρώπου πάνω σε έναν άλλο και καλύπτει όλες τις κοινωνικές σχέσεις που υπηρετούν το συγκεκριμένο σκοπό, από τη φυσική βία ως τους πιο αδιόρατους ψυχολογικούς δεσμούς»<sup>18</sup>

Η ίδια η αυτοσυντήρηση που προτάσσει το διεθνές σύστημα οδηγεί σε αξιώσεις ισχύος. Παράλληλα, ο Παναγιώτης Κονδύλης επισημαίνει πως: «η επιτυχής αυτοσυντήρηση έχει ερο *ipso* ως αναγκαίο μακροπρόθεσμο επακόλουθο της την αυτοεπίταση, δηλαδή τη διεύρυνση της ισχύος»<sup>19</sup>. Η ισχύς λοιπόν, έχει χαρακτήρα δυναμικό και μεταβαλλόμενο, και όχι στατικό.

Ακόμη, επειδή στο Διεθνές Σύστημα τα κράτη ενδιαφέρονται για την ισορροπία δυνάμεων είναι επόμενο να κινητοποιούνται με βάση τα σχετικά κέρδη όταν συνεργάζονται και δρουν. Άρα λέγοντας πως: «τα κράτη επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση της ισχύος είναι το ίδιο με το να λέμε πως ενδιαφέρονται για τη σχετική ισχύ και όχι την απόλυτη»<sup>20</sup>. Εν κατακλείδι τα κράτη προσπαθούν να κερδίσουν πλεονέκτημα έναντι των υπόλοιπων διότι η ισχύς όπως έχει αναφερθεί είναι ο καλύτερος τρόπος επιβίωσης.

Η ισχύς λοιπόν συνιστά το κυριότερο μέσο του κράτους για την επίτευξη των πολιτικών - στρατηγικών του στόχων και είναι πολυδιάστατη και δυναμική<sup>21</sup>. Περιλαμβάνει έναν αριθμό υλικών – αντικειμενικών, λειτουργικών και υποκειμενικών μεταβλητών<sup>22</sup>. Ως λειτουργικοί συντελεστές νοούνται: α) το πολιτικό σύστημα, η γραφειοκρατική οργάνωση και γενικότερα η πολιτική αποτελεσματικότητα του κυβερνητικού μηχανισμού και β) η θέση του κράτους στο διεθνές σύστημα. Τέλος υποκειμενικές μεταβλητές της ισχύος λογίζονται: α) η κοινωνική συνοχή, το ηθικό, το κύρος και η φήμη του κράτους, και β) οι ιστορικές παραδόσεις και η στρατηγική κουλτούρα<sup>23</sup>.

<sup>17</sup> Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, *Η διεθνής πολιτική στον 21ο αιώνα*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2009), σελ. 33.

<sup>18</sup> Hans Morgenthau, *Politics Among Nations, The Struggle for Power and Peace*, (Boston, McGraw-Hill, 1993).

<sup>19</sup> Παναγιώτης Κονδύλης, *Ισχύς και Απόφαση: Η διαμόρφωση των κοσμοεικόνων και το πρόβλημα των αξιών*, (Αθήνα: Στιγμή, 2001), σ. 60-61.

<sup>20</sup> John J. Mearsheimer, “Power and Fear in Great Power Politics,” in G.O. Mazur, ed., *One Hundred Year Commemoration to the Life of Hans Morgenthau (1904-2004)* (New York: Semenenko Foundation, 2004), pp. 184-196

<sup>21</sup> Ηλ. Κουσκουβέλης, *Εισαγωγή στις Διεθνείς Σχέσεις*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2004), σ. 148-186.

<sup>22</sup> Βλέπε σχετικά: Δ.Κώνστας –Κ. Αρβανιτόπουλος, *Διεθνείς Σχέσεις. Συνέχεια και Μεταβολή*, (τομ. Α'), σ.σ. 239-255. Επίσης H. Morgenthau, *Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace*, σ.σ.124-165. F. Hartmann, *The Relations of Nations*, (London: Macmillan, 1978), σ.σ. 41-65.

<sup>23</sup> C. Gray, *Weapons Don't Make War: Policy, Strategy and Military Technology*, Lawrence, (KS: University Press of Kansas, 1993), σ.192, υποσημείωση 28.

Είναι γεγονός ότι η διεθνής αναρχία και η αναζήτηση της ισχύος αναγκάζουν τα κράτη είτε είναι δημοκρατικά είτε αυταρχικά να ανταγωνίζονται για ολοένα και περισσότερη ασφάλεια, το γνωστό *δίλημμα ασφαλείας* (dilemma security), να εξοπλίζονται, να προσχωρούν σε συμμαχίες και τελικά να διεξάγουν πολέμους. Τα κράτη στηρίζονται στην πολιτική ισχύος και στην αρχή της αυτοβοήθειας<sup>24</sup>

Σ' αυτό το άναρχο Διεθνές Σύστημα, λοιπόν, και η Τουρκία αναζητά την ηγεμονία. Μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, που κυριαρχούσε ο Διπολισμός, η Τουρκία εμφανίζει αναθεωρητικές τάσεις και μαξιμλιστικούς στόχους. Τα Βαλκάνια, ως γεωπολιτικός χώρος, βρίσκονται πάνω στη γραμμή επικοινωνίας της Τουρκίας με τη Δύση. Καμία ενίσχυση της περιφερειακής θέσης της Τουρκίας στην ακτίνα Καύκασος/ Κ. Ασία/ Μέση Ανατολή/ Κόλπος δεν μπορεί να υποκαταστήσει τη σημασία των Βαλκανίων ως *γεωπολιτικού συνδέσμου* με τη Δύση.

Η Τουρκία έχει μεγάλες δυνατότητες για να είναι ένας από τους πλέον σημαίνοντες περιφερειακούς εταίρους για τις μεγάλες δυνάμεις σ' ένα πολυπολικό σύστημα. Υπό αυτή την έννοια, οι ανταγωνιζόμενες μεγάλες δυνάμεις επιθυμούν να έχουν σύμμαχο την Τουρκία ώστε να έχουν μεγαλύτερη επιρροή σε διάφορες περιοχές γύρω από την Τουρκία. Με άλλα λόγια, αυτό που κάνει την Τουρκία σημαντικό εταίρο είναι η γεωπολιτική θέση της χώρας.

Η Τουρκία μπορεί να έχει ένα ορισμένο επίπεδο επιρροής στη Μέση Ανατολή, την Ανατολική Μεσόγειο, την Κεντρική Ασία, τον Καύκασο και τα Βαλκάνια. Οι πέντε αυτές περιοχές έχουν ένα κοινό χαρακτηριστικό: η σταθερότητα αυτών των περιοχών επηρεάζει άμεσα την παγκόσμια πολιτική σταθερότητα σε ένα ορισμένο επίπεδο. Όλες αυτές οι περιοχές κατέχουν επίσης σημαντικό ρόλο σε θέματα της ενέργειας και του εμπορίου. Ως εκ τούτου, ως ισχυρός παράγοντας στην περιφερειακή πολιτική, η Τουρκία μπορεί να αποτελέσει σημαντικό σύμμαχο για τις πιθανές επιδιώξεις των μεγάλων δυνάμεων και να προωθήσει τα δικά τους συμφέροντα σε αυτές τις περιοχές.

Με απώτερο στόχο, λοιπόν, την επικράτηση στα Βαλκάνια η τουρκική εξωτερική πολιτική επιδιώκει να χρησιμοποιήσει τις μουσουλμανικές μειονότητες των βαλκανικών χωρών. Προσπαθεί να εκμεταλλευτεί την εσωτερική πολιτική των βαλκανικών χωρών, χρησιμοποιώντας τον μουσουλμανικό Λαό που έχει την ίδια θρησκεία. Συγκεκριμένα, χρησιμοποιώντας τη Διπλωματία της Ήπιας Ισχύος διεισδύει στο εσωτερικό των βαλκανικών χωρών, σιγά σιγά κατακτά την εμπιστοσύνη των χωρών αυτών, στοχεύοντας στην επικράτηση- ηγεμονία στα Βαλκανικά κράτη. Ουσιαστικά, χρησιμοποιεί “Smart Power” γιατί κάνει συνδυασμό της οικονομίας και της διπλωματίας της ήπιας ισχύος.

---

<sup>24</sup> Carr Edward Hallett, *The Twenty Years' Crisis, 1919-1939. An Introduction to the Study of International Relations*, (Harper Torchbook: New York, 1964). Και Ήφαιστος Παναγιώτης, *Ιστορία, Θεωρία και Πολιτική Φιλοσοφία των Διεθνών Σχέσεων*, (Αθήνα: Ποιότητα, 1999).

## ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΑ ΒΑΛΚΑΝΙΑ ( «Η ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ ΤΟΥ ΑΙΜΟΥ»)

### 2.1 Βαλκάνια, η «πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης»: Ιστορική αναδρομή

Η περιοχή της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και κάποιες χώρες γειτονικές που βρίσκονται εκτός των φυσικών γεωγραφικών ορίων της χερσονήσου αυτής, που από το μακρινό παρελθόν λειτούργησε και λειτουργεί ως σταυροδρόμι πολιτισμών, μεταξύ Ευρωπαϊκής και Ασιατικής ηπείρου, ονομάζεται και Βαλκάνια. Τα Βαλκάνια έχουν χαρακτηριστεί από ιστορικούς και μελετητές ως η «πυριτιδαποθήκη της Ευρώπης» εξαιτίας των πολέμων και των βίαιων συγκρούσεων.

Στα Βαλκάνια (ένα από τα θέατρα του Ανατολικού Ζητήματος<sup>25</sup>), οι διαδικασίες σχηματισμού Εθνών-Κρατών προχώρησαν με καθυστερήσεις, συγκριτικά με τον χώρο της Δυτικής Ευρώπης, και έφεραν τη σφραγίδα του ανταγωνισμού των μεγάλων δυνάμεων. Ο παράγοντας αυτός, καθώς και οι κατά κανόνα προβληματικές διμερείς σχέσεις μεταξύ των όμορων κρατών, εμπόδισαν μέχρι πολύ πρόσφατα τη θετική και αμερόληπτη αντιμετώπιση των μειονοτικών ζητημάτων.

Το 1989, στην Ευρώπη άρχισαν να ξανατοποθετούνται στο προσκήνιο οι εθνοθηρησκευτικές μειονότητες, αφού επί μισό περίπου αιώνα τα προβλήματά τους είχαν υποβαθμιστεί στο πλαίσιο του διπολικού διεθνούς συστήματος. Οι γεωπολιτικές μεταβολές, μετά το 1989-1991, ιδιαίτερα στα Βαλκάνια προσέφεραν στις εξωβαλκανικές Δυνάμεις και στην Τουρκία ευκαιρίες ανάμειξης στις υποθέσεις της περιοχής<sup>26</sup>. Είναι αναμφισβήτητες οι συγγένειες που υφίστανται ανάμεσα στην Αλβανία, τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και την Τουρκία. Η απόλυτη πλειονότητα των Αλβανών, η σχετική των Βοσνίων και σχεδόν η ολότητα των Τούρκων είναι «κοινωνιολογικοί» μουσουλμάνοι. Η σαφής ένταξη στο Ισλάμ οδήγησε αυτές τις χώρες να προσχωρήσουν στον Οργανισμό της Ισλαμικής Διάσκεψης (ICO, OIA).

Με την κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, το τουρκικό ενδιαφέρον για ορισμένες περιοχές ορίστηκε από τους σκοπούς της τελευταίας φάσης του «τουρκικού εθνικού ιδεώδους» (Turancilik = Τουρανισμός<sup>27</sup>). Αυτό αποσκοπούσε

<sup>25</sup> E. Driault, *La Question d'Orient*, Paris: F. Alcan, (1898), στα ελληνικά *Το Ανατολικό Ζήτημα - Μέρος πρώτο*, (Αθήνα: Κάτοπτρο/Ιστορητής, 1997).

<sup>26</sup> Αναφορικά με τον ρόλο της Τουρκίας, πρβλ. Ι. Θ. Μάζης, *Το τουρκικό ισλαμοφανές μυστικιστικό ταγματικό φαινόμενο: οι δυνατότητες του πολιτισμικού συγκρητισμού στη γεωπολιτική προοπτική της διεθνούς αλληλοκατανοήσεως*, Ι. Θ. Μάζης *Γεωπολιτική - Η Θεωρία και η Πράξη*, (Αθήνα: Παπαζήσης, 2002), σσ. 271-288.

<sup>27</sup> Ο όρος «Τουράν» προσδιορίζει γεωγραφικά τη χώρα από την οποία κατάγονται οι τουρανικοί λαοί. Ο όρος αναφέρεται για πρώτη φορά στην περσική Αβέστα, ως Τουρά ή Τούρια, σε αντιδιαστολή με τον όρο Άρια (Ιράν). Βλ. Ζαρεβάντ, *Παντουρανισμός ή Περί του ενωμένου και ανεξάρτητου Τουράν*, (Αθήνα: Ρήσος, 1991), σσ. 6-7. Οι όροι Τουράν και Τουρανισμός αρχικά παρέπεμπαν σε ένωση όλων των «τουρανικών» λαών – συμπεριλαμβάνοντας Ούγγρους, Φίννους και Εσθονούς. Ωστόσο, με τη συνεχή κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αναπτύχθηκε σ' αυτή ένα εθνικιστικό τουρκικό

στην υλοποίηση της πολιτικής ένωσης όλων των τουρκικών και «τουρκόφωνων» πληθυσμών και ομάδων, από τα Βαλκάνια και τις ακτές της Μεσογείου μέχρι την Κασπία και τα σύνορα της Κίνας. Η ήττα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (Α΄ΠΠ), οδήγησε στην εγκατάλειψη αυτών των ελπίδων. Η νέα εξουσία, υπό τον Μουσταφά Κεμάλ, έστρεψε την πλάτη σε κάθε έννοια του «Τουράν» ή σχέδιο (άμεσης) επέκτασης πέραν του μικρασιατικού πυρήνα (ο οποίος ορίστηκε εφεξής ως το αδιαίρετο έδαφος «του τουρκικού έθνους»). Ύστερα από μια περίοδο ταλαντεύσεων και ασάφειας, ο Κεμάλ όρισε ότι το τουρκικό έθνος κατά βάση περιλάμβανε τους μουσουλμάνους της χερσονήσου<sup>28</sup>.

Ωστόσο, οι προαναφερόμενες επιδιώξεις φάνηκε ότι δεν ήταν και τόσο παροδικές. Το όνειρο της πολιτικής ενοποίησης των τουρκικών και «τουρκόφωνων» πληθυσμών, από τη Μεσόγειο μέχρι την Κασπία και την Κίνα, επανεμφανίστηκε στο πολιτικό προσκήνιο στην Τουρκία μετά τις γεωπολιτικές μεταβολές της περιόδου 1989-1991. Ο στόχος αυτός θεωρήθηκε αρχικά ότι μπορεί να προωθηθεί με τη βοήθεια ενός ενιαίου τουρκικού πολιτισμού και μιας ενιαίας τουρκικής γραφής (Büyük Emel ή Büyük Mefkûre=Μεγάλο Ιδανικό). Όσον αφορά τη Χερσόνησο του Αίμου, από τα πρώτα χρόνια που ακολούθησαν την πτώση των καθεστώτων του υπαρκτού σοσιαλισμού, η Άγκυρα δημιούργησε ένα πλαίσιο επανασύνδεσης με το οθωμανικό παρελθόν, με τους τουρκικούς πληθυσμούς και τις ισλαμικές κοινότητες της περιοχής. Μπορεί να γίνει λόγος για ένα γεωπολιτικό φαινόμενο προσηλωτικού αταβισμού.

Είναι πρόδηλο ότι τόσο η Ευρώπη, όσο και τα Βαλκάνια είχαν μερίδιο από τα τραγικά αποτελέσματα δύο βαλκανικών πολέμων, δύο παγκοσμίων πολέμων, και του πιο σύγχρονου πολέμου της Γιουγκοσλαβίας που διαμόρφωσε κατά πολύ τη σημερινή εικόνα και σύσταση των πληθυσμών της. Ο πρώτος Βαλκανικός πόλεμος (Α΄ΒΠ) πραγματοποιήθηκε για τα εδάφη που άφηγε πίσω της η Οθωμανική Αυτοκρατορία στο δρόμο προς την κατάρρευσή της. Ο Δεύτερος Βαλκανικός (Β΄ ΒΠ) έγινε ενάντια της Βουλγαρίας αυτή τη φορά και ενίοτε κατά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας εξαιτίας των εδαφικών διεκδικήσεων που προέβαλλε η πρώτη.

Στη συνέχεια το έναυσμα για την έναρξη του Α΄ Παγκοσμίου Πολέμου (Α΄ ΠΠ) δόθηκε στα Βαλκάνια με τη δολοφονία του αρχιδούκα Φερδινάνδου και στη συνέχεια τα βαλκανικά κράτη με την υποστήριξη των ισχυρότερων κρατών κήρυξε τον πόλεμο το ένα στο άλλο. Στον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο ( Β΄ΠΠ) οι δυνάμεις του Άξονα

---

κίνημα και έγινε η καθοδηγητική δύναμη κατά την περίοδο των νεοτουρκικών καθεστώτων (1908-1918). Σταδιακά οι όροι Τουράν και τουρανισμός έφτασαν να χρησιμοποιούνται για το παντουρκιστικό όνειρο της ενοποίησης μόνο των τουρκικών λαών.

<sup>28</sup> Αυτός ο ορισμός καθόρισε και την επιλογή του Κεμάλ να προχωρήσει στη μαζική εκδίωξη των ορθόδοξων Ελλήνων και στην ανταλλαγή τους με τους μουσουλμάνους που κατοικούσαν έως το 1923 στην Ελλάδα. Αναφερόμενος στην Τουρκία της δεκαετίας του 1980, ο Μπ. Λεβί επισημαίνει: «Ακόμα και σήμερα, στην κοσμική Δημοκρατία της Τουρκίας, η ονομασία Τούρκος χρησιμοποιείται, σύμφωνα με μια κοινώς αποδεκτή σύμβαση, για να προσδιορίσει μόνο τους μουσουλμάνους. Η ταύτιση ανάμεσα στον Τούρκο και τον μουσουλμάνο παραμένει συνεπώς πλήρης. Ας σημειωθεί ότι, αν ο μη μουσουλμάνος κάτοικος δεν θεωρείται Τούρκος, ο μη Τούρκος αλλά μουσουλμάνος μετανάστης, είτε κατάγεται από τις παλιές επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είτε από άλλη χώρα, αποκτά πολύ γρήγορα τουρκική ταυτότητα». Bernard Lewis, *Le retour de l' Islam*, (Paris: Folio, 1985), σσ. 458-459.)

εγκατέστησαν προσφιλή καθεστώτα σε πολλές βαλκανικές χώρες, κάτι το οποίο έκαναν και οι Σοβιετικοί μετά το τέλος του πολέμου και την έναρξη του λεγόμενου «Ψυχρού Πολέμου». Με το θάνατο του Τίτο, ηγέτη της Γιουγκοσλαβίας δεν μπορούσε πλέον κανένας άλλος να κρατήσει τόσες διαφορετικές εθνικές και θρησκευτικές ομάδες και μειονότητες ενωμένες.

Ο Τίτο μπορούσε λόγω της μεθόδου που ακολουθούσε, αλλά και λόγω του κύρους που είχε ως ένας εκ των νικητών του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου<sup>29</sup>. Ξέσπασαν λοιπόν βίαιες συγκρούσεις και πραγματοποιήθηκαν εθνοκαθάρσεις σε βαθμό γενοκτονίας, έτσι ώστε να επέμβει η Δύση και το ΝΑΤΟ με σφοδρούς βομβαρδισμούς και πολλά θύματα. Ακολούθησε η διάσπαση της Γιουγκοσλαβίας και η δημιουργία πολλών και μικρών κρατών με διάφορες μειονότητες. Η διάσπασή της είναι φυσικό να κεντρίσει το ενδιαφέρον της Τουρκίας.

Ακόμη, τα Βαλκάνια γεωγραφικά θεωρούνται ως το πλησιέστερο σημείο της Ευρώπης προς τη Μέση Ανατολή και η κομβική γεωστρατηγική της σημασία πιθανώς να συμμετέχει σε εξελίξεις που θα συμβούν στη λεγόμενη Ευρασία ή πρόκειται να διαμορφωθούν στα αμέσως επόμενα έτη<sup>30</sup>. Με βάση λοιπόν αυτή την άποψη διαφαίνεται ότι οι απειλές που αντιμετωπίζουν τα Βαλκάνια κάθε άλλο παρά τοπικό ζήτημα δεν είναι, αλλά αφορά ολόκληρη την Ευρώπη και τη διεθνή κοινότητα.

Η περιοχή των Βαλκανίων είναι μεγάλης σπουδαιότητας για την Τουρκία γιατί πρώτον τα Βαλκάνια εντάσσονται στις λίγες περιοχές όπου ενδιαφέρουν έντονα την Τουρκία. Τα Βαλκάνια παρέχουν μια γέφυρα μεταξύ Τουρκίας και Ευρώπης, έτσι η οικονομία, η μεταφορά και η τουριστική βιομηχανία της Τουρκίας εξαρτώνται από τη σταθερότητα της περιοχής. Δεύτερον η βαλκανική πολιτική της Τουρκίας είναι μια περίπτωση που δείχνει τη λειτουργικότητα της πολιτικής «των μηδενικών προβλημάτων» με τους γείτονες υπό τις κατάλληλες διαρθρωτικές και συγκυριακές συνθήκες.

Τρίτον, η εικόνα των Βαλκανίων στην Τουρκία διαμορφώνεται σε μεγάλο βαθμό από τα ιστορικά, θρησκευτικά και πολιτιστικά στοιχεία, που δείχνουν το βαθμό επέκτασης της τουρκικής ταυτότητας και βασίζεται σε κίνητρα και αποφάσεις της εξωτερικής πολιτικής που λαμβάνονται από το ισλαμικό κυβερνών ΑΚΡ. Η Τουρκία μοιράζεται μια κοινή ιστορία με τα κράτη των Βαλκανίων. Η οθωμανική κληρονομιά είχε τόσο θετικά όσο και αρνητικά αποτελέσματα, και βεβαίως η Τουρκία καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια για να επωφεληθεί θετικά με το να εκτείνει τη σφαίρα επιρροής της σε όλη την περιοχή των Βαλκανίων.

Σύμφωνα με την Maria Todorova η Τουρκία επηρεάζει τους τουρκόφωνους και μουσουλμάνους στη Βουλγαρία, τη Ρουμανία, τις χώρες της πρώην ενωμένης Γιουγκοσλαβίας (δηλ. τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, την Κροατία, το Μαυροβούνιο, την

---

<sup>29</sup> Θ. Βερέμης, *Βαλκάνια. Από τον 19ο ως τον 21ο αιώνα. Δόμηση και αποδόμηση κρατών*, (Αθήνα: Πατάκης, 2004).

<sup>30</sup> Θ. Βερέμης, *Βαλκάνια. Από τον 19ο ως τον 21ο αιώνα. Δόμηση και αποδόμηση κρατών*, (Αθήνα: Πατάκης, 2004).

Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ/ FYROM), τη Σερβία και τη Σλοβενία) καθώς και την Ελλάδα<sup>31</sup>.

Και τέλος τέταρτον οι σχέσεις με τα Βαλκάνια περιλαμβάνουν και μια πολύ-συμμετοχική δραστηριότητα μη κρατικών φορέων. Ο ρόλος της κοινωνίας των πολιτών και του επιχειρηματικού τομέα, είναι ιδιαίτερα ενεργός, τη στιγμή που τα δημόσια ιδρύματα και οι κρατικές υπηρεσίες αναλαμβάνουν όλο και περισσότερο συντονιστικές αρμοδιότητες.

Εν κατακλείδι, ο διάσημος ιστορικός Mark Mazower<sup>32</sup> στο έργο του «Βαλκάνια», αναφέρει πως «μπορεί εξωτερικά τα βαλκανικά κράτη να μοιάζουν ότι τείνουν προς μια ευρωπαϊκή πορεία, αλλά το περιεχόμενο τους χαρακτηρίζεται από την επιρροή της Ανατολής και τα τοπικά ήθη και έθιμα. Οι σκιές του παρελθόντος βρίσκονται ακόμη εκεί για να μας θυμίζουν ότι η υποφαινόμενη σταθερότητα ανά πάσα στιγμή μπορεί να φύγει, εμείς απλά θα πρέπει να ακούμε και να αναλύουμε τα γεγονότα». Ο Mazower ισχυρίζεται ότι οι Αυτοκρατορίες βασισμένες στη θρησκεία και όχι στην εθνοτική ταυτότητα διαμόρφωσαν ήθη και πεποιθήσεις στα Βαλκάνια μ' έναν τρόπο που δεν εξαφανίστηκε εντελώς με τον ερχομό του σύγχρονου κόσμου. Αντιμετωπίζει ειδικά τα πρώην οθωμανικά εδάφη στην Ευρώπη ως μέρος μιας περίπλοκης μεν αλλά κοινής ιστορικής κληρονομιάς.

## 2.2 Η Τουρκική παρουσία – πολιτική στα Βαλκάνια

Στη μεταψυχροπολεμική περίοδο το ψηφιδωτό των Βαλκανίων με τις εθνικές και θρησκευτικές διαφοροποιήσεις παρήγαγε μια πολύπλοκη γεωπολιτισμική συγκρότηση και μετατράπηκε σε πεδίο συμβατικών και παραστρατιωτικών συγκρούσεων. Η Τουρκία, από τους κερδισμένους των τελευταίων εξελίξεων στα Βαλκάνια, από τις αρχές της προηγούμενης δεκαετίας έχει αναλάβει πρωταγωνιστικό ρόλο στην περιοχή, συγκροτώντας μια σφαίρα πολιτικής, οικονομικής και στρατιωτικής επιρροής σε εδάφη που κατείχε η τότε Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Οι μουσουλμάνοι της Βοσνίας και της Αλβανίας αποτελούν γι'αυτούς κοινότητες ύψιστου ενδιαφέροντος και παράλληλα «οχήματα» της πολιτικής διείσδυσης τους στα Βαλκάνια. Η Βαλκανική πολιτική της Τουρκίας διέπεται από κάποιες βασικές αρχές. Έτσι λοιπόν οι Τούρκοι θεωρούν πως ο διεθνής ανταγωνισμός διαθλάται στις περιφερειακές ζώνες όπως τα Βαλκάνια κάτι που καθιστά αναγκαία την εγκαθίδρυση μιας ελαστικής σχέσης με τα εμπλεκόμενα υποκείμενα έτσι ώστε αυτή να επαναπροσδιορίζεται σε τακτά χρονικά διαστήματα ανάλογα με τις κρατούσες συνθήκες.

Από την άλλη οι δυναμικές διεθνείς συνθήκες απαιτούν έναν πλουραλισμό στις επαφές, μηδενός εξαιρούμενου υποκειμένου έστω και μόνο από την διερεύνηση των προθέσεων καθενός εμπλεκομένου. Βέβαια οι Τούρκοι υποστηρίζουν πως ο λεγόμενος οθωμανικός άξονας υποχωρεί στα Βαλκάνια και ταυτίζουν την πολιτική

<sup>31</sup> Maria Todorova, *Ottoman Legacy in the Balkans in Balkans: A Mirror of New International Order*, edited by Günay Göksu Özdoğan and Kemali Saybaşılı, (Eren Yayıncılık: İstanbul, 1995) p. 71.

<sup>32</sup> Mark Mazower, *Ta Βαλκάνια*, μτφ: Κωνσταντίνος Ν. Κουρεμένος, (Αθήνα: Εκδόσεις Πατάκη, 2002).

τους στην περιοχή με αυτήν των ΗΠΑ που βλέπουν τους Βόσνιους και τους Αλβανούς μουσουλμάνους ως εξισορροπητικό υποκείμενο της περιοχής.

Ένα άλλο στοιχείο της Τουρκικής πολιτικής στα Βαλκάνια είναι η διαμόρφωση των διπλωματικών μέσων που θα εξασφαλίζουν την παρέμβασή της στην περιοχή. Η Βοσνία- Ερζεγοβίνη για την Τουρκία εξακολουθεί να κατέχει τη θέση ενός πολιτικού, οικονομικού και πολιτισμικού «προκεχωρημένου φυλακίου», το οποίο εκτείνεται στα ενδότερα της Κεντρικής Ευρώπης και η Αλβανία συνιστά το βαρόμετρο για τη βαλκανική πολιτική της Τουρκίας.

## 2.2.1 Πρώτη περίοδος (μετά το 1990)

Στην πρώτη περίοδο που ακολούθησε την πτώση των καθεστώτων στην περιοχή, δημιουργήθηκε από την τουρκική πολιτική ένα πλαίσιο επανασύνδεσης με το οθωμανικό παρελθόν, με τους τουρκικούς πληθυσμούς και τις ομόθρησκες κοινότητες. Στην Αλβανία δόθηκαν ενισχύσεις για την επιστροφή του πληθυσμού προς το Ισλάμ, με την επισκευή, ανακατασκευή χώρων λατρείας που υπενθύμιζαν την οθωμανική κληρονομιά. Ταυτόχρονα με τουρκική παρότρυνση η χώρα έγινε μέλος της Ισλαμικής Διάσκεψης, ενώ υλοποιήθηκαν προγράμματα στρατιωτικής, οικονομικής και άλλων μορφών συνεργασίας. Στην πρώην Γιουγκοσλαβία- με εξαίρεση τις δημοκρατίες όπου ο χριστιανικός πληθυσμός υπερτερεί- η Τουρκία αναλαμβάνει να διεκπεραιώσει την πολιτική προστασίας των τουρκικών-μουσουλμανικών πληθυσμών.

Στη Βουλγαρία, οι τουρκικές κινήσεις στην πρώτη περίοδο μετάβασης ήταν πιο επιθετικές αφού το καθεστώς Ζίφκοφ υπεύθυνο για τη φυγή χιλιάδων Τούρκων είχε καταρρεύσει και τώρα υπήρχε ελευθερία πολιτικής δράσης από την τουρκική πλευρά. Τα νέα βουλγαρικά δεδομένα άνοιξαν το δρόμο στην Τουρκία, η οποία με όπλο την κρίσιμη σημασία πληθυσμιακή μάζα Τούρκων και μουσουλμάνων (Πομάκοι, Ρομά), συμμετείχε στις διάφορες κυβερνήσεις συνασπισμού καταλαμβάνοντας καίριους υπουργικούς θώκους. Στη Ρουμανία μπορεί η παρουσία της Τουρκίας να περιορίζεται στην οικονομία, ωστόσο δεν παύει να ενδιαφέρεται για τους εκεί τουρκικούς ή τουρκόφωνους πληθυσμούς.

## 2.2.2 Δεύτερη περίοδος

Η δεύτερη περίοδος της τουρκικής πολιτικής στα Βαλκάνια, ξεκινά με την νατοϊκή επέμβαση το 1999 στη Σερβία και το Κοσσυφοπέδιο. Θα πρέπει να σημειωθεί η σημασία που έχει η συμφωνία του Ντέιτον για τη Βοσνία- Ερζεγοβίνη που δημιουργεί ένα μουσουλμανικό κράτος και ανοίγει ένα νέο κύκλο. Η τουρκική συμμετοχή στις ειρηνευτικές δυνάμεις στην Αλβανία, στην Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ), στη Βοσνία- Ερζεγοβίνη και το Κοσσυφοπέδιο, δημιουργεί νέα δεδομένα για την Τουρκία, η οποία εκτός από τους προφανείς στόχους της εκάστοτε συμμαχικής αποστολής επιδιώκει να συνδεθεί στενά με παλιές και νέες δυνάμεις, στο συμβολικό και στο πολιτικό πεδίο (Πρίστινα). Ακόμη και όταν αυτές δεν υπάρχουν τις εφευρίσκει στηριζόμενη στις θρησκευτικές παραδόσεις ( Ελμπασάν, Νόβι Παζάρ).

Στην Αλβανία παρά το γεγονός ότι ο πληθυσμός δεν έχει καθορίσει τη σχέση του με το Ισλάμ, εντούτοις η έντονη τουρκική παρουσία ανοίγει δρόμους συνεργασίας. Η ναυτική συνεργασία στο Πασαλιμάνι (Αυλώνα), η κατασκευή υποδομών και η πολιτική δράση είναι μερικά δείγματα της τουρκικής παρουσίας. Η Τουρκία πιστεύει πως όταν αδυνατεί να παρέχει στήριξη στη σταθερότητα και στην ασφάλεια της Αλβανίας στα Βαλκάνια είναι αδύνατο να ασκήσει μια μόνιμη επιρροή στην περιοχή ενώ έχει βαρύνουσα θέση στην πολιτική της Τουρκίας στην Ανατολική Μεσόγειο και την Αδριατική. Οι εν λόγω κοινότητες αποτελούν για τους Τούρκους **οθωμανικά κατάλοιπα** και το ζήτημα της παραμονής τους στον τόπο διαβίωσης και η κατοχύρωση της ασφάλειάς τους αποτελεί εχέγγυο για τη διατήρηση της περιφερειακής ισχύος και βαρύτητας της Τουρκίας.

Για τους Τούρκους οποιαδήποτε ολιγορρία στην στήριξη της Αλβανίας θα έχει ως συνέπεια την αύξηση της επιρροής της Ελλάδας και της Ιταλίας επί της Αλβανίας σε βάρος τους. Ήδη από το 1992 υπογράφηκε Σύμφωνο Φιλίας και Συνεργασίας από τον τότε Τούρκο πρωθυπουργό Ντεμιρέλ με την Αλβανία που προέβλεπε σειρά επενδύσεων αλλά και υποτροφίες αλβανών σε τουρκικές στρατιωτικές σχολές. Ενώ με τη συμβολή της Τουρκίας η Αλβανία είναι από το 1994 πλήρες μέλος της Ισλαμικής Διάσκεψης. Το 1997 εγκαινιάσθηκε τουρκικό ισλαμικό κολλέγιο στα Τίρανα όπου διδάσκεται η τουρκική γλώσσα, ενώ το 2000 με την οικονομική και τεχνική βοήθεια της Τουρκίας κατασκευάστηκε ναυτική βάση στην Αυλώνα.

Στη Βοσνία–Ερζεγοβίνη η σύνθεση της ομοσπονδίας συγκροτεί ένα φιλικό περιβάλλον για τις τουρκικές δυνάμεις οι οποίες με τη σειρά τους διαμορφώνουν ένα πλαίσιο ελεύθερης δράσης. Το Σαράγιεβο είναι το κέντρο αυτών των κινήσεων, οι οποίες λαμβάνουν και συμβολικό χαρακτήρα με τον υπερβάλλοντα τουρκικό ζήλο για την εξιχνίαση πτυχών του πολέμου (Σεμπρένιτσα) και για τη σύλληψη των Κάραζιτς και Μπλάντιτς.

Ένα άλλο κράτος που έχει τραβήξει το ενδιαφέρον των τούρκων, η προσέγγιση του οποίου είναι ευκολότερη ιδιαίτερα λόγω και των γνωστών προβλημάτων με την Ελλάδα είναι η ΠΓΔΜ. Θεωρούν πως μπορούν να έχουν το ρόλο του διαμεσολαβητή στις σχέσεις Σκοπίων- Αλβανίας με στόχο τη διασφάλιση της σταθερότητας της χώρας της ΠΓΔΜ. Απτά παραδείγματα του πόσο σοβαρά αντιμετωπίζουν το θέμα, είναι το γεγονός πως το Δεκέμβριο του 2010 συμφωνήθηκε η παροχή στο κράτος της ΠΓΔΜ 1 εκατομμυρίου δολαρίων ως ένα είδος στρατιωτικής βοήθειας, καθώς και το αεροδρόμιο των Σκοπίων αγοράστηκε από τουρκική εταιρεία.

Στην ΠΓΔΜ η συμφωνία της Οχρίδας (ή Αχρίδας)<sup>33</sup> έδωσε το δικαίωμα στην Τουρκία να παρεμβαίνει και τυπικά εκεί όπου άλλοτε οι δυνάμεις της αναλωνόταν σε μυστικές κινήσεις. Το γεγονός ότι η συμφωνία επιτρέπει σε 16 από τους 81 δήμους

<sup>33</sup> Η συμφωνία- πλαίσιο της Οχρίδας/Αχρίδας, η οποία υπεγράφη από την κυβέρνηση της ΠΓΔΜ και τους εκπρόσωπους των αλβανοφώνων στις 13 Αυγούστου 2001, έθεσε τα θεμέλια για τη βελτίωση των δικαιωμάτων του αλβανικού πληθυσμού της χώρας. Η συμφωνία αυτή έφερε ειρήνη, καλύτερη συνεργασία μεταξύ των εθνικών μειονοτήτων και περισσότερα δικαιώματα για τις μειονότητες της ΠΓΔΜ. Βλ. Μίκι Τραϊκόφσκι, 11 χρόνια μετά την υπογραφή της, η συμφωνία της Οχρίδας αντιμετωπίζει κριτική, SETimes.com, 22/08/12, <http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/el/features/setimes/features/2012/08/22/feature-03>, Ημ. Προσπέλασης: 17/09/2014.



της χώρας να υψώνεται η τουρκική σημαία, δεν έχει μόνο σημειολογικά χαρακτηριστικά. Η τουρκική παρουσία στη χώρα αποκτά πλέον άλλη δυναμική, η οποία διαπιστώνεται και από τη θέση των τουρκικών πληθυσμών στην ΠΓΔΜ και σε άλλες πόλεις και περιοχές (όπως π.χ το Κουμάνοβο, Τέτοβο, Μοναστήρι όπου βρίσκεται και το μουσείο του Μουσταφά Κεμάλ).

Παράλληλα, στη Βουλγαρία η διαχρονική παρουσία στα πολιτικά δρώμενα της τουρκικής μειονότητας επιτρέπει στην Τουρκία να δίνει πιο συγκεκριμένο χαρακτήρα στη δράση της. Η Άγκυρα επιδιώκει την ανάπτυξη των σχέσεων τόσο σε διμερές όσο και σε πολυμερές επίπεδο με τη Βουλγαρία. Αρχηγοί κομμάτων, βουλευτές, δήμαρχοι, μουφτήδες, και άλλοι παράγοντες της βουλγαρικής πολιτικής ζωής- χριστιανοί και μουσουλμάνοι- είναι προσανατολισμένοι προς την Τουρκία, αφού η σημερινή κατάσταση δεν επιτρέπει άλλες απόψεις. Η διαρκής συμβολή της τουρκικής μειονότητας σε όλες τις μεταβατικές κυβερνήσεις της Βουλγαρίας, συνιστούν ένα δεδομένο που δεν μπορεί να αλλοιωθεί, αντίθετα η τουρκική παρουσία ενισχύεται και αποκτά μεγαλύτερες διαστάσεις και σε περιοχές χωρίς τουρκικούς ή τουρκόφωνους πληθυσμούς (όπως στην κεντρική και βόρεια Βουλγαρία).

Στη Ρουμανία, οι Ταταρικοί πληθυσμοί δίνουν μία δυναμική, αλλά προς στιγμήν έχουν τη θέση της εφεδρείας στον τουρκικό σχεδιασμό. Ωστόσο δεν παραγράφονται και γι' αυτό και συχνά- πυκνά γίνονται (και εκεί) αναφορές για τα δικαιώματά τους. Στη Σερβία, το Μαυροβούνιο και το Κοσσυφοπέδιο η τουρκική θέση έχει τρεις συγκεκριμένους στόχους: την περιοχή του Νόβι Παζάρ στη Σερβία, τους ελάχιστους μεν διακριτούς δε τουρκικούς πληθυσμούς, ελάχιστη έστω παρουσία στο Μαυροβούνιο και τη δράση στη νέα πολιτική σκηνή της Πρίστινα των τουρκικών πληθυσμών και των προσκείμενων σ' αυτούς κομμάτων. Μπορεί στη Σερβία και το Μαυροβούνιο η Τουρκία να μη θέλει να οδηγήσει τις διμερείς σχέσεις σε αντιθέσεις, ωστόσο θέλει να παρακολουθεί την κατάσταση.

Στο Κοσσυφοπέδιο διαβιούν 10.000 τουρκόφωνοι και αποτελούν ένα ακόμη κίνητρο για την τουρκική διείσδυση στην περιοχή. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 οι σχέσεις των τούρκων με τους Αλβανούς Κοσσοβάρους ήταν εξαιρετες, το 1999 με τους νατοικούς βομβαρδισμούς η Τουρκία υποδέχτηκε και περιέθαλψε 20.000 πρόσφυγες. Η οικονομική διείσδυση είναι σημαντική, στην περιοχή υπολογίζεται πως το 90% των προϊόντων είναι τουρκικής προέλευσης, ενώ εκμεταλλεζόμενη και το θρησκευτικό στοιχείο από το 1999 κατασκευάστηκαν και ανακαινίστηκαν με τουρκική βοήθεια πολλά τζαμιά.

Στο Κοσσυφοπέδιο όμως, εκεί όπου οι τάσεις και τα συμφέροντα διασταυρώνονται κατά αζεδιάλυτο τρόπο, προσδοκά την επόμενη ημέρα να έχει αναβαθμισμένο ρόλο, τόσο από την πλευρά της συμβολής στην επιχείρηση του ΝΑΤΟ –ΟΗΕ, όσο και από πλευράς παρέμβασης στα πολιτικά πράγματα και τους θεσμούς. Βεβαίως η τουρκική θέση μπορεί να περιπλέκεται από την αναβλητικότητα της διεθνούς κοινότητας για το καθεστώς του Κοσσυφοπεδίου, η Τουρκία όμως επιθυμεί παρά το κόστος- οικονομικό και πολιτικό- να έχει παρουσία.

Όλες οι κινήσεις των Τούρκων στα Βαλκάνια, ουσιαστικά, εντάσσονται στην προσπάθεια τους να συγκροτήσουν ένα φιλικό προς αυτούς μουσουλμανικό τόξο, το οποίο θα ξεκινάει από τη Βουλγαρία, θα διέρχεται από τα Σκόπια και το Κόσοβο και θα καταλήγει στην Αλβανία. Επιθυμία των Τούρκων είναι τα θέματα που προκύπτουν

να επιλύονται στα πλαίσια του NATO και όχι στα πλαίσια του ΟΗΕ ή της ΕΕ κάτι που θα περιορίζε το πεδίο επιρροής τους. Οι ΗΠΑ από την άλλη ευνοούν την τουρκική παρουσία στην περιοχή. Ο βαλκανικός προσανατολισμός της Τουρκίας αποτελεί αναγκαίο βήμα στην ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας, την οποία διακαώς επιθυμεί η Ουάσινγκτον. Παράλληλα, και η Τουρκία επιθυμεί έναν ισχυρό συνεργάτη στα Βαλκάνια που να συμβάλει στην αναδιάρθρωση αλλά και να εγγυάται τη σταθερότητα των νεότευκτων προτεκτοράτων. Παρατηρούμε λοιπόν ότι τα Βαλκάνια της νέας τάξης πραγμάτων έχουν κοινό παρανομαστή Αμερικανούς και Τούρκους.

Ακόμη, σημαντικό να αναφερθεί είναι το γεγονός ότι η ουσιαστική επιστροφή της Τουρκίας στη Βαλκανική χερσόνησο έγινε το 2009. Συγκεκριμένα, μαζί με την έναρξη της τουρκικής Προεδρίας<sup>34</sup> για τη Διαδικασία Συνεργασίας της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (SEECF), το 2009 μαρτυρείται η επιστροφή της Τουρκίας στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων ως ένας από τους πιο δραστήριους εξωτερικούς παράγοντες. Από τον Ιούνιο του 2009 μέχρι τον Ιούνιο του 2010 άσκησε ουσιαστικά την προεδρία της Διαβαλκανικής η Τουρκία, η οποία προώθησε την περιφερειακή συνεργασία στην περιοχή ως υπόδειγμα πολυπολιτισμικής συνύπαρξης των κοινωνιών, με ιδιαίτερη έμφαση στην περιφερειακή οικονομική ενσωμάτωση και τη στοχευμένη συνεργασία σε ζωτικούς τομείς, όπως υποδομές, ενέργεια, φιλελευθεροποίηση του εμπορίου και προώθηση των επενδύσεων.

Για τη συμβολή της στην περιφερειακή συνεργασία στα Δυτικά Βαλκάνια η Τουρκία έχει λάβει επαίνους. Παρ'όλα αυτά η βαλκανική πολιτική της Τουρκίας έγινε ένα θέμα διαφωνίας. Η πρωτοβουλία της Άγκυρας για τη Βοσνία και Ερζεγοβίνη ακόμη θέτει το ερώτημα ως προς το κατά πόσον η Τουρκία φιλοδοξεί να αποκαταστήσει την ισχύ και την επιρροή που είχε σ'αυτήν την περιοχή κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής περιόδου. Οι Τούρκοι αξιωματούχοι χρησιμοποιούν κάθε ευκαιρία για να υπογραμμίσουν ότι η Άγκυρα δεν έχει καμία πρόθεση εκτός από το να συμβάλει στην εδραίωση της ειρήνης και της σταθερότητας στα Δυτικά Βαλκάνια.

Η πολιτική του Davutoğlu για τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη διεξάγεται σε τρία επίπεδα. Το πρώτο είναι το τοπικό επίπεδο, όπου ο στόχος είναι η ενίσχυση του διαλόγου μεταξύ των ιθύνοντων της χώρας. Το δεύτερο επίπεδο είναι το περιφερειακό, όπου ο Νταβούτογλου προσπαθεί να πιέσει τη Βοσνία- Ερζεγοβίνη και τους γείτονές, τη Σερβία και τη Κροατία, για να έρθουν πιο κοντά ο ένας στον άλλον και με αυτό τον τρόπο να συμβάλει στην επίλυση των υφιστάμενων προβλημάτων στο εσωτερικό τους. Πιστεύεται ότι αυτή η περιφερειακή προσέγγιση της Τουρκίας μπορεί επίσης να συμβάλει στη βελτίωση των σχέσεων γιατί βασίζεται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη και αμοιβαίο σεβασμό μεταξύ των διαφόρων εθνοτικών κοινοτήτων της Βοσνίας- Ερζεγοβίνης. Και τέλος το τρίτο επίπεδο της διπλωματίας του Davutoğlu εγκείται στο να ενεργεί και να ασκεί πίεση σε διεθνές επίπεδο για τα συμφέροντα της Βοσνία -Ερζεγοβίνη. Ο κύριος στόχος αυτής είναι η διατήρηση της εδαφικής ακεραιότητας και του πολυεθνικού χαρακτήρα της Βοσνίας- Ερζεγοβίνης.

---

<sup>34</sup> Davutoğlu, Ahmet, 2009: Address by H.E. Ahmet Davutoğlu, Minister of Foreign Affairs of Republic of Turkey at the Opening Session of the Alliance of Civilizations' First South East Europe Ministerial Conference, 14 December 2009, Sarajevo, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, The Minister, Speeches of the Minister, 14 December. [http://www.mfa.gov.tr/address-by-h\\_e\\_-ahmet-davutoglu\\_-minister-of-foreign-affairs-of-republic-of-turkey-at-the-opening-session-of-the-alliance-of-civilizations\\_-first-south-east-europe-ministerial-conference\\_-14-december-2009\\_-sarajevo.en.mfa](http://www.mfa.gov.tr/address-by-h_e_-ahmet-davutoglu_-minister-of-foreign-affairs-of-republic-of-turkey-at-the-opening-session-of-the-alliance-of-civilizations_-first-south-east-europe-ministerial-conference_-14-december-2009_-sarajevo.en.mfa)

Αναλυτικότερα, υπάρχουν πέντε βασικοί λόγοι που εξηγούν τη δέσμευση της Τουρκίας στα Βαλκάνια. Ο πρώτος λόγος είναι η μακρόχρονη κοινή ιστορία των Τούρκων με τους βαλκανικούς λαούς. Δεύτερος σημαντικός λόγος που αντλεί η Τουρκία στα Βαλκάνια είναι ο ανθρώπινος παράγοντας. Σύμφωνα με τα επίσημα στατιστικά στοιχεία, περισσότεροι από ένα εκατομμύριο των τουρκικών μειονοτήτων ζουν στα κράτη της Βαλκανικής.

Ο τρίτος λόγος της τουρκικής εμπλοκής στα Βαλκάνια σχετίζεται με τη γεωγραφία. Κάθε αστάθεια που αναδύεται στην περιοχή έχει πολιτικές, οικονομικές ή πολιτιστικές επιπτώσεις για την Τουρκία. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η ειρήνη και η σταθερότητα στα Βαλκάνια είναι μία από τις προτεραιότητες της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Η βελτίωση της οικονομικής παρουσίας στην περιοχή μπορεί να θεωρηθεί ως ο τέταρτος λόγος της τουρκικής εμπλοκής στα Βαλκάνια. Τελευταίος βασικός λόγος της παρουσίας της Τουρκίας στα Δυτικά Βαλκάνια είναι να εξασφαλίσει συμμάχους μεταξύ των χωρών αυτών για την ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ στο μέλλον.

Ένα από τα βασικά αποτελέσματα της τουρκικής ενεργής εμπλοκής στα Δυτικά Βαλκάνια είναι η βελτίωση των διμερών σχέσεων μεταξύ της Τουρκίας και της Σερβίας. Τα τελευταία χρόνια, οι αμοιβαίες επισκέψεις ηψηλού επιπέδου μεταξύ της Τουρκίας και της Σερβίας έχουν αυξηθεί. Η δέσμευση της Τουρκίας στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη και η βελτίωση των σχέσεων με τη Σερβία έχει ανοίξει το δρόμο για τις Βαλκανικές διασκέψεις κορυφής που πραγματοποιήθηκαν στην Κωνσταντινούπολη και στο Βελιγράδι.

Με τη διαμεσολάβηση της Άγκυρας, η Σερβία ενέκρινε τον πρόεδρο της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης. Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία έχει μεσολαβήσει μεταξύ αντικρουόμενων πολιτικών κομμάτων των Βοσνίων στο σερβικό τμήμα της περιοχής Σαντζάκ. Η Τουρκία βοήθησε επίσης την Ισπανία για να βρει μια αποδεκτή φόρμουλα για τη συμμετοχή του Κοσσυφοπέδιου στη σύνοδο κορυφής της Ευρωπαϊκής Ένωσης- Δυτικών Βαλκανίων που πραγματοποιήθηκε στο Σεράγεβο στις 2 Ιουνίου του 2010.

Εν κατακλείδι, η σημερινή τουρκική παρουσία στα Βαλκάνια αποτελεί σημαντική παράμετρο για τις εξελίξεις στην περιοχή, όχι βεβαίως καταλύτης όπως είναι η παρουσία των ΗΠΑ και της ΕΕ, αλλά παραμένει εξαιρετικής σημασίας. Και αυτό παρατηρείται όχι μόνο στο πεδίο της επιβίωσης των τουρκικών πληθυσμών, της θρησκευτικής συγγένειας ή της οικονομικής διεύθυνσης, αλλά κυρίως στο πεδίο της δραστηριότητας, του προγραμματισμού και των πολιτικών αποτελεσμάτων.

## 2.3 Η Εφαρμογή της Ήπιας Ισχύος Στα Βαλκάνια: Πολιτικές-Οικονομικές Σχέσεις Τουρκίας- Βαλκανικών κρατών

Από τη στιγμή που ο Ahmet Davutoğlu έδωσε την περίφημη ομιλία του στο Σεράγεβο στις 16 Οκτωβρίου 2009 για την οθωμανική κληρονομιά των Βαλκανίων και τις μουσουλμανικές κοινότητες<sup>35</sup>, πολλοί μελετητές κάνουν λόγο για την “επιστροφή” της Τουρκίας στην Νοτιοανατολική Ευρώπη. Τα παραδείγματα αφθονούν: Η συμμετοχή της Άγκυρας στην Βοσνία, η προσέγγιση της με τη Σερβία, η εισροή Τούρκων επενδυτών, καθώς και η δημοτικότητα των τουρκικών τηλεοπτικών σειρών σε όλη την περιοχή.

Η χερσόνησος των Βαλκανίων είναι μια περιοχή με υψηλή πολιτική και πολιτιστική σημασία για την Τουρκία. Δηλώσεις του Ερντογάν ότι: «η μοίρα του Σεράγεβο είναι η μοίρα της Εντίρνε (Ανδριανούπολης), η μοίρα των Σκοπίων είναι η μοίρα του Κοσσυφοπέδιου, η μοίρα της Παλαιστίνης είναι η μοίρα της Κωνσταντινούπολης, στην περίπτωση αυτή, η μοίρα της ανθρωπότητας πρέπει να γίνει η μοίρα της Άγκυρας»<sup>36</sup>, σαφώς υπογραμμίζει αυτό το γεγονός.

Αναμφίβολα, η Τουρκία έχει ακολουθήσει μια πιο ενεργητική εξωτερική πολιτική προς την περιοχή των Βαλκανίων, τα τελευταία χρόνια, και σε συνδυασμό με τις ισχυρές πολιτικές και διπλωματικές σχέσεις της με αυτές τις χώρες, μπορεί να συμβάλει στην περιφερειακή ειρήνη και σταθερότητα. Η σημαντική πρόοδος της τουρκικής διπλωματίας στην περιοχή των Βαλκανίων δίνει στη χώρα ισχυρότερη διαπραγματευτική θέση στο πλαίσιο του ΝΑΤΟ και της ΕΕ.

Η χώρα έχει στηρίξει διεθνείς πρωτοβουλίες σχετικά με περιοχές στα Βαλκάνια που έχουν εκτεθεί σε συγκρούσεις, πολέμους και εθνοκαθάρσεις, μετά την κατάρρευση της Γιουγκοσλαβίας τη δεκαετία του 1990, και έχει παίξει έναν ιδιαίτερα ενεργό ρόλο όσον αφορά τις κρίσεις της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και του Κοσσυφοπέδιου. Κατ’ ουσίαν, κατά την τελευταία δεκαετία, η Τουρκία έχει πραγματοποιήσει μια πολυδιάστατη και πολυ-περιφερειακή εξωτερική πολιτική<sup>37</sup>.

Επιπροσθέτως, η Τουρκία έχει υποστεί έναν οικονομικό μετασχηματισμό από το 2002 και έπειτα, με τη δεύτερη ταχύτερα αναπτυσσόμενη οικονομία στον κόσμο και ένα άλμα στις εξαγωγές από 35.000 εκατομμύρια αμερικανικά δολάρια σε \$ 135 δισεκατομμύρια<sup>38</sup>.

---

<sup>35</sup> Dimitar Bechev, “Turkey in the Balkans: Taking a Broader View,” *Insight Turkey*, Insight Turkey Vol. 14 / No. 1 / 2012, pp. 131-146, [http://file.insightturkey.com/Files/Pdf/insight\\_turkey\\_vol\\_14\\_1\\_2012\\_bechev.pdf](http://file.insightturkey.com/Files/Pdf/insight_turkey_vol_14_1_2012_bechev.pdf), Ημ. Προσπέλασης: 02/07/2014.

<sup>36</sup> “Τουρκική Επέλαση στη Βαλκανική”, *Ελληνικό Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Αναλύσεων (ΕΛ.Κ.Ε.Δ.Α.)*, 19/11/2011, [http://www.elkeda.gr/index.php?option=com\\_content&view=article&id=1348:18112011----&catid=35:2010-01-10-16-40-20&Itemid=85](http://www.elkeda.gr/index.php?option=com_content&view=article&id=1348:18112011----&catid=35:2010-01-10-16-40-20&Itemid=85), Ημ. Προσπέλασης: 12/08/2014.

<sup>37</sup> Misko Taleski, “The rise of Turkey in the Balkans”, *SETimes*, 11/07/2011 [http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en\\_GB/features/setimes/articles/2011/07/11/reportage-01](http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/articles/2011/07/11/reportage-01), Ημ. Προσπέλασης: 09/06/2014

<sup>38</sup> Chase Winter, “Erdogan pushes for common future with Balkan states”, *SETimes*, 28/09/2011,

Οι βαλκανικές χώρες, κυρίως η ΠΓΔΜ, η Βοσνία- Ερζεγοβίνη (B-E), καθώς και Σερβία, έχουν επιτύχει σημαντική πολιτική συνεργασία με την Αγκυρα. Κατά τα τελευταία χρόνια, οι οικονομικές σχέσεις έχουν ενισχυθεί και οι Τούρκοι επενδυτές επιθυμούν να εξασφαλίσουν μια θέση στην αγορά των Βαλκανίων.

Η υπογραφή της Διακήρυξης της Κωνσταντινούπολης μεταξύ των προέδρων Τουρκίας, Σερβίας και Βοσνίας και Ερζεγοβίνης (B-E) στην Κωνσταντινούπολη τον Απρίλιο του 2010 αποτέλεσε ένα σημαντικό επίτευγμα όσον αφορά το ρόλο της Τουρκίας στα Βαλκάνια. Η αναζωογόνηση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής προς την περιοχή επίσης συχνά αναφέρεται ως «νεο-οθωμανισμός»<sup>39</sup>.

Οι Τουρκικές εταιρείες έχουν ήδη μια ισχυρή οικονομική παρουσία στην Βοσνία-Ερζεγοβίνη σε ένα ευρύ φάσμα τομέων. Την παραγωγή κυτταρίνης και χαρτιού περιτυλίγματος αύξησε κάθε χρόνο σημαντικά το εργοστάσιο Hayat που είναι τουρκικής καταγωγής, ενώ μια άλλη τουρκική εταιρεία, η Sisecam, είναι ενεργή στην περιοχή Tuzla Lukavac, τη βιομηχανική ζώνη της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης, για τα χημικά προϊόντα παραγωγής σόδας. Στο μέλλον, οι χώρες προσβλέπουν σε συνεργασία στον τομέα της ενέργειας, ιδίως σε επενδυτικές ευκαιρίες σε ορυχεία άνθρακα και λιγνίτη, αιολικής και ηλιακής ενέργειας. Σύμφωνα με τα τελευταία στοιχεία του υπουργείου Οικονομικών της Τουρκίας, οι τουρκικές εταιρείες διεξάγουν σήμερα 12 έργα στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, με συνολική αξία \$ 564 εκατομμύρια, ενώ οι άμεσες ξένες επενδύσεις της Τουρκίας στη χώρα συγκεντρώνονται στους τομείς των τραπεζών, της εκπαίδευσης και της αεροπορικής εταιρείας.

Ακόμη, η ΠΓΔΜ θεωρείται ο πιο σημαντικός οικονομικός εταίρος και υποστηρικτής στα Βαλκάνια. Η τουρκική εταιρεία TAV έχει ήδη επενδύσει 200 εκατομμύρια ευρώ στην ανακατασκευή των αεροδρομίων της ΠΓΔΜ. Από την 1<sup>η</sup> Μαρτίου του 2011 τα αεροδρόμια των Σκοπίων και της Οχρίδας/Αχρίδας είναι υπό τον έλεγχο της TAV για τα επόμενα 20 χρόνια. Στελέχη της TAV θεωρούν την ΠΓΔΜ ως κόμβο της Νοτιοανατολικής Ευρώπης και έχουν ανακοινώσει ότι θα κατασκευάσει ένα νέο αεροδρόμιο στην ανατολική ΠΓΔΜ. Επιπλέον, η Τουρκική εταιρεία Shishe Dzam επενδύει 150 εκατομμύρια ευρώ σε δύο εργοστάσια για την παραγωγή γυαλιού<sup>40</sup>. Σε πολιτικό επίπεδο, η Τουρκία θα συνεχίσει να είναι σταθερός υποστηρικτής της ΠΓΔΜ στην Ευρωατλαντική ενσωμάτωση, υποστηρίζοντας την ένταξη της με το όνομα “Μακεδονία”, παρά τη μακροχρόνια διαφωνία με την Ελλάδα.

Τέλος, οι σχέσεις Τουρκίας- ΠΓΔΜ έχουν ένα βαθύτερο πολιτιστικό και ιστορικό πλαίσιο που βασίζεται στον Μουσταφά Κεμάλ Ατατούρκ, τον ιδρυτή της

---

[http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en\\_GB/features/setimes/features/2011/09/28/feature-02](http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2011/09/28/feature-02), Ημ. Προσπέλασης: 18/07/2014.

<sup>39</sup> Erisa Dautaj Şenerdem, “Analysts stress Turkey's key role in Balkans and beyond”, *SETimes*, 24/04/2012, [http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en\\_GB/features/setimes/features/2012/04/24/feature-01](http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2012/04/24/feature-01). Ημ. Προσπέλασης: 22/07/2014.

<sup>40</sup> Misko Taleski, “The rise of Turkey in the Balkans”, *SETimes*, 11/07/2011 [http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en\\_GB/features/setimes/articles/2011/07/11/reportage-01](http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/articles/2011/07/11/reportage-01), Ημ. Προσπέλασης: 09/06/2014

σύγχρονης Τουρκίας, ο οποίος πέρασε τα νεανικά του χρόνια στην ΠΓΔΜ και εκπαιδεύτηκε στην οθωμανική στρατιωτική σχολή στη Μπίτολα, προσθέτοντας μια συναισθηματική διάσταση για το πώς η Αγκυρα βλέπει την ΠΓΔΜ<sup>41</sup>.

Ακόμη, η πολιτική σταθερότητα, η γεωγραφική θέση, το χαμηλότερο κόστος παραγωγής και υπηρεσιών κοινής ωφελείας, καθώς και το έμπειρο εργατικό δυναμικό είναι οι βασικοί παράγοντες για έναν Τούρκο επιχειρηματία να λάβει τη Σερβία υπόψη ως ένα κεντρικό σημείο επενδύσεων. Η διατήρηση καλών σχέσεων με τη Σερβία θα είναι επωφελής για την Τουρκία, αν ψάχνει για τη σταθερότητα στη Βαλκανική πολιτική της. Οι οικονομικές σχέσεις μεταξύ της Σερβίας και της Τουρκίας αυξάνονται σταθερά από το Σεπτέμβριο του 2010, όταν οι δύο χώρες υπέγραψαν τη Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου.

Οι εξαγωγές της Τουρκίας προς τη Σερβία αυξήθηκαν κατά 7,3 τοις εκατό το 2012 σε 381 εκατ. δολάρια το 2013, από 355 εκατ. δολάρια το 2011. Οι εισαγωγές της Τουρκίας από τη Σερβία, από την άλλη πλευρά, μειώθηκαν από 213 εκατ. δολάρια το 2011 σε 206 εκατ. δολάρια το 2012. Πέρυσι, το επίπεδο των συναλλαγών έφθασε περίπου 750 εκατ. δολάρια, με ρυθμό αύξησης το 20 τοις εκατό σε σύγκριση με το 2012. Η Σερβία και η Τουρκία στοχεύουν να αυξήσουν τον όγκο του εμπορίου, το οποίο σχεδόν διπλασιάστηκε από 328 εκατ. δολαρίων σε 587 εκατ. δολάρια μεταξύ 2006 και 2012, σε 1 εκατ. δολαρίων σε βραχυπρόθεσμη έως μεσοπρόθεσμη βάση<sup>42</sup>.

Στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος της Τουρκίας βρίσκεται και η Ρουμανία. Η Τουρκία έδωσε μέγιστη δυνατή υποστήριξη για την ένταξη της Ρουμανίας στο ΝΑΤΟ, και ως εκ τούτου, η Ρουμανία έχει γίνει πλέον ένθερμος υποστηρικτής της διαδικασίας ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ<sup>43</sup>. Η Ρουμανία αποτελεί κεντρικό σημείο επενδύσεων για την Τουρκία. Οι δύο χώρες έχουν το μεγαλύτερο όγκο συναλλαγών σε όλα τα Βαλκάνια. Οι Τούρκοι επιθυμούν να αυξήσουν τα 6 δισεκατομμύρια δολάρια του όγκου των συναλλαγών σε 10 δις δολάρια σε σύντομο χρονικό διάστημα. Επί του παρόντος, οι επενδύσεις των τουρκικών εταιρειών στην Ρουμανία ανέρχονται σε 5 δις δολάρια και καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα τομέων. Οι δύο χώρες που αποσκοπούν στην εμβάθυνση των επιχειρηματικών δεσμών τους, ιδίως σε έργα μεταφορών, τουρισμού, πολιτισμού και άμυνας. Μεταξύ των χωρών εκτός της ΕΕ, η Τουρκία είναι ο Νο. 1 εμπορικός εταίρος της Ρουμανίας. Περίπου 13.000 τουρκικές εταιρείες που δραστηριοποιούνται στη Ρουμανία, απασχολούν περισσότερους από 150.000 ανθρώπους.

---

<sup>41</sup> <sup>41</sup> Misko Taleski, "The rise of Turkey in the Balkans", *SETimes*, 11/07/2011  
[http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en\\_GB/features/setimes/articles/2011/07/11/reportage-01](http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/articles/2011/07/11/reportage-01), Ημ. Προσπέλασης: 09/06/2014

<sup>42</sup> Erisa Dautaj Senerdem, "Turkey and Serbia strengthen economic and political ties", *SETimes*, 15/02/2013,  
[http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en\\_GB/features/setimes/features/2013/02/15/feature-04](http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2013/02/15/feature-04), Ημ. Προσπέλασης: 31/07/2014.

<sup>43</sup> Menekse Tokyay and Paul Ciocoiu, "Romania and Turkey deepen strategic partnership", *SETimes*, 29/03/2013,  
[http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en\\_GB/features/setimes/features/2013/03/29/feature-04](http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2013/03/29/feature-04), Ημ. Προσπέλασης: 27/08/2014.

Επίσης, το Μαυροβούνιο έχει συνάψει συμφωνίες ελεύθερων συναλλαγών με την Τουρκία για τον τουρισμό και τα τελωνεία, ενώ η διπλή φορολόγηση αποτρέπεται, προσφέροντας ευκολία στους τούρκους επενδυτές. Το 2013, ο όγκος των συναλλαγών μεταξύ του Μαυροβουνίου και της Τουρκίας ήταν περίπου 42 εκατ. δολάρια θεωρείται όμως χαμηλό επίπεδο σε σύγκριση με το προηγούμενο έτος.

Η Τουρκία και το Μαυροβούνιο υπέγραψαν Συμφωνία Αμοιβαίας Διοικητικής Συνδρομής με στόχο την πρόληψη των τελωνειακών εγκλημάτων που σχετίζονται με την ενίσχυση και την περαιτέρω εμπορική και οικονομική συνεργασία. Η οικονομία του Μαυροβουνίου αναμένεται να αυξηθεί κατά 2,5 τοις εκατό το 2014. Το Μαυροβούνιο αναγνωρίστηκε ως ένας ευνοϊκός επενδυτικός προορισμός για την τουρκική πρωτεύουσα, ως γέφυρα σύνδεσης και το σημείο για την περαιτέρω οικονομική συνεργασία με την ΕΕ και τις χώρες που είναι στη CEFTA.

Μεταξύ των τουρκικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στο Μαυροβούνιο είναι η Gintas Company, που έχτισε ένα επιχειρηματικό κέντρο και ένα ξενοδοχειακό συγκρότημα στην Ποντγκόριτσα (Podgorica). Η εταιρεία Tosyalı επένδυσε στην περιοχή Νίκσιτς σε Χαλυβουργία. Και ο κορυφαίος πάροχος λιμανικών Global Ports Holding της Τουρκίας απέκτησε το 62 τοις εκατό μερίδιο στο λιμάνι του Bar, το μεγαλύτερο εμπορικό λιμάνι του Μαυροβουνίου, όπου είναι η πρώτη φορά που μια τουρκική εταιρεία απέκτησε την πλειοψηφία των μετοχών του λιμένα της αλλοδαπής. Υπάρχει επίσης ένα σημαντικό πεδίο για επενδύσεις στον τομέα της ενέργειας, ιδιαίτερα στην υδροηλεκτρική ενέργεια, αιολική και θερμική ενέργεια. Τον Απρίλιο του 2011, η Μικτή Οικονομική Επιτροπή Τουρκίας-Μαυροβουνίου υπέγραψε ένα πρωτόκολλο για την αύξηση του εμπορίου, ιδιαίτερα στον τομέα της ενέργειας<sup>44</sup>.

Και στο Κοσσυφοπέδιο, όμως, ως ο μεγαλύτερος επενδυτής, η Τουρκία διαδραματίζει έναν μοναδικό ρόλο στη χώρα, λόγω ενός «κοινού παρελθόντος», της θρησκείας, της γεωγραφική θέσης και τη μεγάλη υποστήριξη που έχουν από την τουρκική κυβέρνηση. Η Συμφωνία Ελεύθερων Συναλλαγών του Κοσσυφοπεδίου με την Τουρκία έχει εκληφθεί ως ένα σημαντικό βήμα προς την κατεύθυνση των ξένων επενδύσεων και μιας ισχυρότερης οικονομίας. Η συμφωνία υπεγράφη στις 27 Σεπτεμβρίου του 2013, η οποία απομακρύνει τον τελωνειακό φόρο από την Τουρκία για όλους τους παραγωγούς του Κοσσυφοπεδίου που θα εξάγει βιομηχανικά αγαθά στην Τουρκία. Η Τουρκία είναι ο τέταρτος μεγαλύτερος εισαγωγέας του Κοσσυφοπεδίου πίσω από τη Σερβία, την Ιταλία και τη Γερμανία.

Άλλη μια σημαντική βαλκανική χώρα είναι η Αλβανία. Το 1992 η Αλβανία και η Τουρκία υπέγραψαν το Σύμφωνο Φιλίας και Συνεργασίας που βασιζόταν στην οικονομική ενίσχυση και τη βελτίωση Υποδομών<sup>45</sup>. Η Τουρκία είναι τώρα ο τρίτος μεγαλύτερος επενδυτής στην Αλβανία. Με τη συμφωνία ελεύθερου εμπορίου μεταξύ

---

<sup>44</sup> Menekse Tokyay, "Balkan countries seek ways to boost economic ties with Turkey", *SETimes* 21/02/2014, [http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en\\_GB/features/setimes/features/2014/02/21/feature-03](http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2014/02/21/feature-03), Ημ. Προσπέλασης 10/09/2014

<sup>45</sup> Heinz Kramer, *A Changing Turkey: The Challenge to Europe and United States*, (Brookings Institution Press, Washington D.C, 2000), pp 155.

της Αλβανίας και της Τουρκίας, οι τουρκικές επενδύσεις στην Αλβανία αυξήθηκαν τέσσερις φορές μεταξύ του 2005 και του 2010<sup>46</sup>.

Τέλος, η Βουλγαρία αποτελεί βασικό σημείο εισόδου των τουρκικών εμπορευμάτων προς την ΕΕ, τα Βαλκάνια και την Ανατολική Ευρώπη, καθιστώντας την αποτελεσματική μεταφορά μέσω Βουλγαρίας ύψιστη οικονομική προτεραιότητα<sup>47</sup>. Η Τουρκία και η Βουλγαρία αποδίδουν μεγάλη σημασία στην οικονομική συνεργασία. Στο οικονομικό μέτωπο, οι αριθμοί μιλούν από μόνοι τους. Ο όγκος των διμερών εμπορικών συναλλαγών μεταξύ των δύο χωρών αυξήθηκαν από 2,4 δις ευρώ το 2010 έως 2.9 δις ευρώ το 2011.

## 2.4 Τουρκικοί Κρατικοί οργανισμοί και Θρησκευτικές Κοινότητες στα Βαλκάνια

Ο ακτιβισμός της Τουρκίας στη Βαλκανική χερσόνησο είναι έντονος. Συγκεκριμένα, την «αιχμή του δόρατος» της τουρκικής διπλωματίας αποτελούν οι παρακάτω κρατικοί οργανισμοί και θρησκευτικές κοινότητες (ή αλλιώς οι «πέντε πυλώνες»):

**1) της Τουρκικής Υπηρεσίας Συνεργασίας και Συντονισμού (Turkish International Cooperation and Development Agency - ΤΙΚΑ):** Η δημόσια υπηρεσία, είναι υπεύθυνη για την παροχή βοήθειας και ενισχύσεων προς τις περιφέρειες και κοινότητες του εξωτερικού. Ιδρύθηκε το 1992, υπάγεται στο υπουργείο Εξωτερικών και θεωρείται μια αντίδραση και στη Νέα Παγκόσμια Τάξη που ιδρύθηκε μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου.

Αναμφισβήτητα, η παρουσία της Τουρκίας μέσω της Τουρκικής Υπηρεσίας Συνεργασίας και Συντονισμού (ΤΙΚΑ) είναι έντονη. Συγκεκριμένα, η ΤΙΚΑ<sup>48</sup> ιδρύθηκε επί προεδρίας Οζάλ ως όργανο ενεργητικής εξωτερικής πολιτικής και παροχής αναπτυξιακής βοήθειας, με σκοπό την εξασφάλιση λαϊκής υποστήριξης στα Βαλκάνια και την Κεντρική Ασία<sup>49</sup>. Επί διακυβέρνησης του ΑΚΡ απέκτησε ενισχυμένο ρόλο με σημαντική παρουσία σε όλες σχεδόν τις χώρες των Βαλκανίων πλην της Κροατίας, της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, δραστηριοποιούμενη κυρίως για την ανάπτυξη ικανοτήτων (capacity building), την ανάπτυξη υποδομών και την γεωργική ανάπτυξη. Ενδεικτικά, στην ΠΓΔΜ ανέλαβε έργα για την συντήρηση και

---

<sup>46</sup> Chase Winter, “Erdogan pushes for common future with Balkan states”, *SETimes*, 28/09/2011, [http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en\\_GB/features/setimes/features/2011/09/28/feature-02](http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2011/09/28/feature-02), Ημ. Προσπέλασης: 18/07/2014.

<sup>47</sup> Menekse Tokyay, “Bulgaria and Turkey aim to boost economic ties”, *SETimes*, 05/12/2012, [http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en\\_GB/features/setimes/features/2012/12/05/feature-04](http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2012/12/05/feature-04), Ημ. Προσπέλασης: 08/05/2014.

<sup>48</sup> Η ΤΙΚΑ διαθέτει γραφεία στις περισσότερες Βαλκανικές χώρες πλην της Κροατίας, της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας.

<sup>49</sup> Kerem Öktem, “New Islamic actors after the Wahhabi intermezzo: Turkey’s return to the Muslim Balkans”, (*European Studies Centre, University of Oxford*: 2010). <http://balkanmuslims.com/pdf/Oktem-Balkan-Muslims.pdf>, Ημ. Προσπέλασης: 29/09/2014.



την επισκευή σχολείων, την προώθηση της γεωργίας στα ανατολικά και διάφορα άλλα έργα υποδομών<sup>50</sup>.

Στο Κόσοβο επικεντρώνεται στην αναστήλωση ιστορικών και πολιτισμικών μνημείων και Οθωμανικών τζαμιών. Σε μια κωμόπολη της δυτικής Βοσνίας άνοιξε ένα εργαστήριο χαλιών για να ενισχύσει οικονομικά τις γυναίκες της περιοχής<sup>51</sup>. Στο Μαυροβούνιο δραστηριοποιείται στον τομέα της υγείας<sup>52</sup>. Στην Βουλγαρία ανέλαβε πρόσφατα την αναστήλωση τζαμιών μέσω των τουρκικών προξενικών αρχών. Ιδιαίτερα στα Δυτικά Βαλκάνια, πέραν των προαναφερθέντων έργων, η υπηρεσία ακολουθεί την πολιτική της υποστήριξης των τοπικών Ισλαμικών Ενώσεων και των επίσημων θεσμών τους<sup>53</sup>.

**2) της Προεδρίας για Τούρκους του Εξωτερικού και Συναφών Κοινοτήτων (YTB):** Ιδρύθηκε το 2010, ως ένας άλλος δημόσιος οργανισμός και υπάγεται στο Πρωθυπουργικό Γραφείο. Εκτός από την παροχή βοήθειας προς τους Τούρκους πολίτες που ζουν στο εξωτερικό, έχει και την αποστολή να ενισχύει τις κοινωνικές, οικονομικές, πολιτιστικές και εκπαιδευτικές σχέσεις της Τουρκίας με τις «συγγενείς και συναφείς κοινότητες».

**3) των Θρησκευτικών Υποθέσεων (Diyanet):** Παρέχει θρησκευτικές και εκπαιδευτικές υπηρεσίες, σύμφωνα με την κοσμική ιδεολογία της «Δημοκρατίας της Τουρκίας» και οι δραστηριότητες απευθύνονται στους Τούρκους που διαμένουν στο εξωτερικό. Συγκεκριμένα, η Διεύθυνση Θρησκευτικών Υποθέσεων (Diyanet), η οποία ιδρύθηκε το 1924, υπάγεται στον πρωθυπουργό και είναι υπεύθυνη για τα ζητήματα θρησκείας που αφορούν στην σουνιτική πλειοψηφία. Το Diyanet συνεργάζεται με την ΤΙΚΑ και το Τουρκικό υπουργείο Πολιτισμού για την αναπαλαίωση τζαμιών. Ασχολείται επίσης με την εκπαίδευση ιεροκηρύκων και θεωρητικών του Ισλάμ μέσω υποτροφιών, την διοργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων, την έκδοση βιβλίων, καθώς και την μετάφραση του Κορανίου σε άλλες γλώσσες. Παράλληλα διοργανώνει περιφερειακές συναντήσεις και συμβούλια. Μία ακόμα πρωτοβουλία του Diyanet είναι η αδελφοποίηση πόλεων με σκοπό την προώθηση της συνεργασίας μεταξύ μουφτήδων σε πόλεις των Βαλκανίων με μουφτήδες στην Τουρκία.

---

<sup>50</sup>Seyma Adiyaman, “Turkey- Macedonia Relations,” Bilgesam, 13 March 2012, <http://www.bilgesam.org/en/incele/444/turkey-macedonia-relations/>, Ημ. Προσπέλασης: 10/09/2014.

<sup>51</sup>TIKA opens a rug workshop in Bosnia, World Bulletin, August 21, 2013, <http://www.worldbulletin.net/?aType=haber&ArticleID=115571>, Ημ. Προσπέλασης: 21/07/2014.

<sup>52</sup>Turkey's TIKA is ready to give financial support for advanced training for Montenegrin doctors, Serbia Times, 14 Φεβρουαρίου 2014, <http://www.serbia-times.com/turkeys-tika-is-ready-to-give-financial-supp...>, Ημ. Προσπέλασης: 12/05/2014.

<sup>53</sup> Kerem Öktem, όπ.π. σ.29

**Πίνακας 4:** Υποτροφίες που χορηγήθηκαν από το Diyanet στα Βαλκάνια το 2009<sup>54</sup>.

Χώρα	Αριθμός Μουσουλμάνων	Οι δικαιούχοι των επιδοτήσεων	Τούρκικες Κοινότητες
Κόσσοβο	1.800.000	195	30,000
Αλβανία	2.300.000	174	Δ/Γ
Βοσνία- Ερζεγοβίνη	2.200.000	135	Δ/Γ
ΠΓΔΜ	700,000	59	70,000
Βουλγαρία	1.100,000	310	800,000
Σερβία	500,000	23	Δ/Γ
Μοντενέγκρο	110,000	-	-
Ελλάδα (Δυτική Θράκη)	130,000	280	100,000

**4) του Ινστιτούτου Yunus Emre (YEE) :** Ιδρύθηκε το 2007 και είναι ένα δημόσιο ίδρυμα υπεύθυνο για την προώθηση της τουρκικής γλώσσας και του τουρκικού πολιτισμού στο εξωτερικό. Αναμφισβήτητα, ο χώρος τής παιδείας είναι ένας χώρος άσκησης ήπιας ισχύος, τον οποίο εκμεταλλεύεται η Τουρκία. Στις περισσότερες Βαλκανικές χώρες (εκτός Βουλγαρίας και Σερβίας, Κροατίας) έχει ιδρύσει ινστιτούτα Τουρκικής γλώσσας και πολιτισμού «Yunus Emre». Το International University of Sarajevo (2010) και το λίγα χρόνια γηραιότερο International Balkan University στα Σκόπια (2006) ιδρύθηκαν από υψηλόβαθμα στελέχη του ΑΚΡ. Επίσης, ένας μεγάλος αριθμός υποτροφιών χορηγείται κάθε χρόνο σε νέους των Βαλκανίων για σπουδές στην Τουρκία. Στο χώρο τής εκπαίδευσης δραστηριοποιούνται και μη κρατικοί δρώντες, όπως είναι οι μουσουλμανικές αδελφότητες και κινήματα της κοινωνίας των πολιτών. Τις προηγούμενες δεκαετίες, την εντονότερη παρουσία είχε το ισλαμιστικό κίνημα Εθνικό Όραμα και οι ισλαμικές αδελφότητες Νουρτζού και Νακσιμπεντί.

Οι δραστηριότητές τους επικεντρώνονταν στην διδασκαλία τού Κορανίου και στην διαχείριση φοιτητικών εστιών. Πλέον τα πιο επιτυχημένα εκπαιδευτικά ιδρύματα πρόσκεινται στο κίνημα του Φετουλάχ Γκιουλέν. Ξεκίνησαν να χτίζονται στις αρχές τής δεκαετίας τού 1990 και έχαιραν και της υποστήριξης της τουρκικής κυβέρνησης. Τα ιδρύματα αυτά ακολουθούν κοσμικόδοξο πρόγραμμα σπουδών που συμβαδίζει με τις απαιτήσεις των χωρών που τα φιλοξενούν, ενώ σημαντική θέση κατέχουν οι θετικές επιστήμες. Άτομα του κινήματος του Γκιουλέν διαθέτουν σχολεία σε όλες τις βαθμίδες τής εκπαίδευσης, δύο πανεπιστήμια στην Βοσνία και την Αλβανία και έναν αριθμό θρησκευτικών σχολείων στην Αλβανία, τα οποία διαχειρίζονται σε συνεργασία με την τοπική μουσουλμανική κοινότητα. Στο πλαίσιο

<sup>54</sup> Πηγή: “Turkey’s new presence in the Balkans: Part III of the paper: New Islamic actors after the Wahhabi intermezzo: Turkey’s return to the Muslim Balkans”. <http://balkanmuslims.com/word/turkeyinthebalkans.htm>, Ημ. Προσπέλασης: 17/08/2014

της παρουσίας του Γκιουλέν εντάσσονται και οι εκδόσεις της εφημερίδας Zaman στην Βουλγαρία και στην ΠΓΔΜ

**Πίνακας 5:** Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα του κινήματος Γκιουλέν στα Βαλκάνια<sup>55</sup>.

<i><b>Χώρα</b></i>	<i><b>Ιδρύματα</b></i>
<i><b>ΚΟΣΣΟΒΟ</b></i>	Εκπαιδευτικό Κέντρο Gulistan (2000) Κολέγιο Mehmet Akif , Πρίστινα (2000) Κολέγιο Mehmet Akif, Πρίζρεν
<i><b>ΑΛΒΑΝΙΑ</b></i>	Ίδρυμα Sema Κολέγια: <ul style="list-style-type: none"> <li>• Κολέγιο Mehmet Akif, Τίρανα (1993)</li> <li>• Σκόντερ (Shkoder), Σχολείο Hasan Riza Pasha (2001)</li> <li>• Τίρανα, Προσχολικό Ίδρυμα M. Akif (2006)</li> <li>• Τίρανα, Qendër Kursesh Meridian (2006)</li> </ul> Πανεπιστήμιο Eroka (2008)
<i><b>ΒΟΣΝΙΑ- ΕΡΖΕΓΟΒΙΝΗ</b></i>	Βοσνιακό Ίδρυμα Sema (1997) Δημοτικά σχολεία στο: <ul style="list-style-type: none"> <li>· Σαράγιεβο</li> <li>· Τούζλα (Tuzla)</li> <li>· Ζένιτσα (Zenica)</li> </ul> Κολέγια στο: <ul style="list-style-type: none"> <li>· Σαράγιεβο</li> <li>· Μπιχάτς (Bihać)</li> <li>· Τούζλα (Tuzla)</li> </ul> Διεθνές Πανεπιστήμιο Burch στο Σαράγιεβο (2008)

<sup>55</sup> Πηγή: “Turkey’s new presence in the Balkans: Part III of the paper: New Islamic actors after the Wahhabi intermezzo: Turkey’s return to the Muslim Balkans”. <http://balkanmuslims.com/word/turkeyinthebalkans.htm>, Ημ. Προσπέλασης: 17/08/2014

**5) Δήμοι:** Ένας αριθμός δήμων, όχι μόνο μεγάλων πόλεων, αλλά και μικρότερων, που παρέχουν βοήθεια σε πόλεις των Βαλκανίων και δραστηριοποιούνται στην οργάνωση κοινωνικών και πολιτιστικών δραστηριοτήτων.

Εν κατακλείδι, η Άγκυρα προσπαθεί να εμφανίζεται ως «ήπια ισχύ» που διαμεσολαβεί ως αποφασιστικός παράγων μεταξύ αντιτιθέμενων πλευρών στις βαλκανικές χώρες, προκειμένου να διασφαλίζεται η ειρήνη προκειμένου να επιτύχει τους στόχους της στην περιοχή των Βαλκανίων. Τέλος, παρακάτω παραθέτω έναν συνοπτικό πίνακά με τους τουρκικούς φορείς στα Βαλκάνια.

**Πίνακας 6:** Οι Τουρκικοί φορείς στα Βαλκάνια<sup>56</sup>

<b>Τύπος</b>	<b>Δρώντες/Παίκτες</b>	<b>Σκοπός Λειτουργίας</b>	<b>Ενεργό σε:</b>
Κρατικοί δρώντες	Diyanet	Υποστήριξη για τις επίσημες θρησκευτικές κοινότητες, Εκπαίδευση του θρησκευτικού προσωπικού στην Τουρκία, Αποκατάσταση των τζαμιών, Κατασκευή νέων τεμενών, Οργάνωση της ετήσιας συνόδου του Συμβουλίου των Μουσουλμάνων ηγετών στα Βαλκάνια	Όλες τις χώρες
	TIKA	Τεχνική υποστήριξη για τις επίσημες θρησκευτικές κοινότητες, Αποκατάσταση Οικονομική στήριξη στις ΜΚΟ	Όλες τις χώρες, με εξαίρεση τη Βουλγαρία, την Ελλάδα και τη Ρουμανία.
	Δήμοι	Αποκατάσταση και ανέγερση τζαμιών Θρησκευτικές υπηρεσίες, ιδίως κατά τη διάρκεια του Ραμαζανιού (δείπνα Ραμαζανιού, που χρηματοδοτείται από επιχειρηματίες στην Τουρκία)	Όλες τις χώρες, και ιδιαίτερα στη Βουλγαρία
	Υπουργείο Παιδείας	Υποτροφίες για την τριτοβάθμια εκπαίδευση για τους Τούρκους και σ'αυτούς που "σχετίζονται" με τις κοινότητες ('Great Student Project')	Διαθέσιμο για τους φοιτητές σε όλες τις χώρες
Θρησκευτικές Κοινότητες	Ιδρύματα	2 ιδιωτικά πανεπιστήμια στο Σεράγεβο και Σκόπια	Αλβανία ΠΓΔΜ Κοσσυφοπέδιο Βοσνία-Ερζεγοβίνη Σερβία
	Γκιουλέν κοινότητα	Αρκετά πρωτοβάθμια σχολεία και γυμνάσια Δύο πανεπιστήμια στο Σεράγεβο και στα Τίρανα (Eroka) Εφημερίδες Όλες οι θρησκευτικές σχολές της ισλαμικής κοινότητας στην Αλβανία	

<sup>56</sup> Πηγές: Kerem Öktem, "New Islamic actors after the Wahhabi intermezzo: Turkey's return to the Muslim Balkans," (European Studies Centre, University of Oxford: 2010), σ. 23, <http://balkanmuslims.com/pdf/Oktem-Balkan-Muslims.pdf>, Ημ. Προσπέλασης: 14/09/2014. Και "Turkey's new presence in the Balkans: Part III of the paper: New Islamic actors after the Wahhabi intermezzo: Turkey's return to the Muslim Balkans". <http://balkanmuslims.com/word/turkeyinthebalkans.htm>, Ημ. Προσπέλασης: 17/08/2014.

## **ΤΡΙΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΙΚΕΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ**

### 3.1 Τι είναι μειονότητα;

Παρά το διαρκώς αυξανόμενο ενδιαφέρον για το καθεστώς προστασίας των μειονοτήτων, δεν φαίνεται να έχει επικρατήσει στη θεωρία ένας ευρύτερα αποδεκτός ορισμός της έννοιας. Αντιθέτως, αυτή παραμένει αμφιλεγόμενη, προκαλώντας διχασμούς τόσο στο χώρο της επιστήμης, όσο και της πολιτικής. Ο πλέον αποδεκτός, πάντως, ορισμός της έννοιας «εθνική μειονότητα», -μεταξύ πολλών-, θεωρείται αυτός του Capotorti, όπως αποδόθηκε στο πλαίσιο μελέτης για τον Οργανισμό των Ηνωμένων Εθνών<sup>57</sup>. Σύμφωνα με τον ορισμό αυτό, η «μειονότητα» αποτελεί μια κοινότητα, η οποία:

- α) βρίσκεται εγκατεστημένη στην περιοχή ενός κράτους
- β) είναι μικρότερη σε αριθμό συγκριτικά με τον υπόλοιπο πληθυσμό του κράτους
- γ) τα μέλη της είναι πολίτες αυτού του κράτους
- δ) τα μέλη της έχουν εθνικά, γλωσσικά ή πολιτιστικά χαρακτηριστικά διαφορετικά από αυτά του υπόλοιπου πληθυσμού
- ε) τα μέλη της προσβλέπουν στη διατήρηση αυτών των χαρακτηριστικών<sup>58</sup>.

Οι Οθωμανοί δεν χρησιμοποιούσαν τον όρο “μειονότητα” (ekalliyet), και μέχρι τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας δεν προσέδωσαν σε καμία εθνική ομάδα το μειονοτικό status. Το πιο σημαντικό κριτήριο διαφοροποίησης μεταξύ των Οθωμανών ήταν η θρησκεία. Δεν υφίσταντο διαφοροποίηση με εθνικά κριτήρια. Υπήρχαν δυο κεντρικές ομάδες: οι μουσουλμάνοι και οι μη- μουσουλμάνοι<sup>59</sup>.

Πάντως, παρατηρείται ότι δεν έχει δοθεί στις μειονότητες η απαραίτητη προσοχή που τους αξίζει. Οι μειονότητες σε γειτονικά κράτη θεωρείται απειλή και αυξάνει την ανασφάλεια μεταξύ των κρατών. Αυξάνεται δηλαδή το λεγόμενο “δίλημμα ασφάλειας” (“security dilemma”) γιατί η ύπαρξη μειονοτήτων δίνει το δικαίωμα σε άλλες χώρες να τις χρησιμοποιήσουν ως εργαλείο εξωτερικής πολιτικής και να επέμβουν στα εσωτερικά μιας χώρας. Η Τουρκία είναι μια τέτοια περίπτωση.

---

<sup>57</sup> www.ohchr.org, United Nations Human Rights, Minorities under international law, όπου αναφέρεται ότι: «According to a definition offered in 1977 by Francesco Capotorti, Special Rapporteur of the United Nations Sub-Commission on Prevention of Discrimination and Protection of Minorities, a minority is: A group numerically inferior to the rest of the population of a State, in a non-dominant position, whose members - being nationals of the State - possess ethnic, religious or linguistic characteristics differing from those of the rest of the population and show, if only implicitly, a sense of solidarity, directed towards preserving their culture, traditions, religion or language».

<sup>58</sup> Thomas Benedikter, “Legal instruments of minority protection in Europe-An overview”, *Bolzano/Bozen*, 30 November 2006.

<sup>59</sup> Mehmet Mehmet Hacisalihoglu and Fuat Aksu, “Minorities in the Balkans: The Ottoman Heritage Revisited, Hans Georg Majer”, *Istanbul, Foundation for Middle East and Balkan Studies Joint Conference Series No. 7, May 16<sup>th</sup> 2007, p. 25-33, <http://www.balkar.org/dosyalar/balkanminorities.pdf>, Ημ. Προσπέλασης: 14/07/2014*

Χρησιμοποιεί τις μουσουλμανικές μειονότητες στα βαλκανικά κράτη ως ένα ισχυρό χαρτί για τη συνεργασία τους.

### 3.2 Οι μειονότητες στα Βαλκάνια

Για πολλά χρόνια μεγάλο μέρος των Βαλκανίων βρισκόταν υπό οθωμανική κατοχή τα αποτελέσματα της οποίας είναι ορατά μέχρι και σήμερα με τη δημιουργία των εθνικών και θρησκευτικών μειονοτήτων. Με τη σταδιακή κατάρρευση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και της δημιουργίας του λεγόμενου Ανατολικού Ζητήματος οι μειονότητες αυτές παρέμειναν στα εδάφη των Βαλκανίων. Τα κατάλοιπα του Ισλάμ, αλλά και οι εθνικές μειονότητες δημιουργούν ουκ' ολίγες φορές διάφορα τοπικά μικροεπεισόδια σε συνδυασμό φυσικά με τις διάφορες παραστρατιωτικές ομάδες που δρουν στις περιοχές αυτές.

Ο **πίνακας** που ακολουθεί είναι ενδεικτικός της κατάστασης που επικρατεί στα βαλκανικά κράτη σχετικά με τις αναλογίες των μουσουλμάνων, σύμφωνα με τις τελευταίες έρευνες και απογραφές όπου αυτό ήταν δυνατό.

<b>ΧΩΡΑ</b>	<b>ΠΟΣΟΣΤΟ (Μουσουλμάνων)</b>	<b>ΑΡΙΘΜΟΣ (Μουσουλμάνων)</b>
<b>Αλβανία</b>	79,9%	2.691,388
<b>Βοσνία- Ερζεγοβίνη</b>	44%	1,917,012
<b>Βουλγαρία</b>	12,20%	966,978
<b>Ελλάδα</b>	2.86%	320,000
<b>Κόσοβο</b>	93.52%	1,963,912
<b>Μαυροβούνιο</b>	17,74%	110,034
<b>ΠΓΔΜ</b>	33,33%	674,015
<b>Σερβία</b>	3.20%	239,658
<b>Σλοβενία</b>	2,42%	47,488
<b>Τουρκία</b>	99%	72.750,000

*Πίνακας 7: Πηγή, International Journal of Environmental Science and Development, Vol. 1, No. 2, June 2010<sup>60</sup>.*

<sup>60</sup> <http://www.ijesd.org/papers/29-D438.pdf>

## Στην Αλβανία

Η Αλβανία αποτελεί προτεκτοράτο της Τουρκίας, λόγω της πολυδιάστατης συνεργασίας, που έχει αναπτυχθεί, αλλά και της μόνιμης στρατιωτικής παρουσίας στη χώρα. Είναι χαρακτηριστική η δήλωση του Τούρκου πρώην Προέδρου Γκιούλ στα Τίρανα τον Δεκέμβριο του 2009, σύμφωνα με την οποία, και με βάση την οθωμανική κληρονομιά, ανέφερε ότι «οι αδελφοί Αλβανοί μουσουλμάνοι με τους Τούρκους, είναι το ίδιο συστατικό ενός έθνους».

Έχει αναλάβει την αναδιοργάνωση του Αλβανικού στρατού σύμφωνα με τα πρότυπα του ΝΑΤΟ, την αναβάθμιση μιας ναυτικής βάσης και της σχολής του ναυτικού, τον εκσυγχρονισμό αεροδρομίου και την δημιουργία βάσεως συντηρήσεως πολεμικών αεροσκαφών. Το 1994 η Αλβανία έγινε μέλος των χωρών της « Ισλαμικής Διάσκεψης», με πρόταση της Τουρκίας. Η σύσφιξη των σχέσεων Τουρκίας-Αλβανίας με βάση την μουσουλμανική φιλοσοφία, έχει κάνει τη δεύτερη όργανο της πρώτης. Η δυναμική αυτή σχέση κάνει την Αλβανία να θεωρεί ότι η Τουρκία είναι σύμμαχος και προστάτης της.

Η σχέση αυτή Αλβανίας-Τουρκίας χρονολογείται από το 1992, οπότε και υπογράφηκε Σύμφωνο Φιλίας και Συνεργασίας Τουρκίας-Αλβανίας και υπεγράφησαν Συμφωνίες Οικονομικής Συνεργασίας και Επενδύσεων, Στρατιωτικής Συνεργασίας, Πολιτιστικής Διασύνδεσης, αλλά και υπεγράφη και Συμφωνία Στρατιωτικής Συμμαχίας, η οποία προβλέπει την συνεργασία των δύο χωρών σε περίπτωση ένοπλης επίθεσης από τρίτη χώρα για ανάσχεση των συνεπειών που αυτή επιδιώκει να δημιουργήσει.

## Στη Βουλγαρία

Η Τουρκία υποστήριξε να γίνει μέλος του ΝΑΤΟ η Βουλγαρία, γεγονός που σηματοδότησε τη βελτίωση των σχέσεων των δυο χωρών, και υπέγραψαν Συνθήκη Φιλίας<sup>61</sup>. Η Βουλγαρία αποτελεί χώρα ιδιαίτερου ενδιαφέροντος για τους Τούρκους, τόσο λόγω των κοινών συνόρων όσο και εξαιτίας της τουρκικής μειονότητας που αριθμεί περί το ένα εκατομμύριο. Η μειονότητα έχει αυτόνομη εκπροσώπηση στη Βουλγαρικό Κοινοβούλιο, έχει συμμετάσχει σε κυβερνήσεις και αποτελεί γέφυρα μεταξύ των δύο χωρών.

Οι Τούρκοι της Βουλγαρίας κατοικούν κυρίως σε δύο μέρη της χώρας: στις γύρω περιοχές της πριοχής Kurdjali στα Βουνά της Ροδόπης και γύρω στο

---

<sup>61</sup> Sabri Sayari, “Turkish Foreign Policy in the Post- Cold Era: The Challenges of Multi- Regionalism”, Journal of International Affairs, Fall 2000, pp 169-182, <http://www.sbu.yildiz.edu.tr/~faksu/Fuatyayinlar/TDPII/docs/tdppostcoldwar.pdf>, ημ. προσπέλασης 09/09/2014



Ράζγκραντ. Είναι απόγονοι των τουρκικών χωρικών οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στα Βαλκάνια κατά τη διάρκεια της οθωμανικής κυριαρχίας<sup>62</sup>.

Η αποχώρηση των Οθωμανών από τα Βαλκάνια συνοδεύθηκε από ευρείας κλίμακας μετανάστευση Τούρκων και άλλων μουσουλμάνων, η οποία, στη Βουλγαρία, άρχισε μετά την έκρηξη του ρωσο-τουρκικού πολέμου του 1877, που οδήγησε στον σχηματισμό του βουλγαρικού κράτους. Ανακόπηκε μόνον όταν οι πόλεμοι απέτρεψαν τη μαζική μετανάστευση και όταν οι κομμουνιστές απαγόρευσαν την απεριόριστη μετανάστευση, μετά το 1945. Ωστόσο, παρά τα μεγάλα αυτά μεταναστευτικά ρεύματα, ο αριθμός των τουρκικών/ μουσουλμανικών πληθυσμιακών ομάδων της χώρας παρέμεινε πολύ σημαντικός<sup>63</sup>.

Κατά την απογραφή του 1992, οι μουσουλμάνοι ανέρχονταν σε 1.026.000 άτομα (12% του συνολικού πληθυσμού της χώρας). Οι μουσουλμάνοι της Βουλγαρίας –σχεδόν όλοι Σουνίτες– διακρίνονται σε διάφορες εθνοτικές-γλωσσικές ομάδες, με κύριες τους «τουρκικής εθνοτικής καταγωγής» («Τούρκοι» ή «τουρκογενείς»), τους Ρομά (Τσιγγάνοι, κυρίως μουσουλμάνοι) και τους Πομάκους (γνωστοί στη Βουλγαρία επίσης ως «Βούλγαροι μουσουλμάνοι»). Η παραπάνω κατηγοριοποίηση υφίσταται και ως επίσημη (κρατική) πρακτική. «Τουρκογενείς» και Πομάκοι είναι μαζικά εγκατεστημένοι στις νότιες περιοχές της χώρας, με παραδοσιακά κύριες βιοποριστικές δραστηριότητες τις γεωργικές.

Οι Βούλγαροι κομμουνιστές στην εξουσία αρχικά δημιούργησαν ή τουλάχιστον ενίσχυσαν σημαντικά την τουρκική εθνική συνείδηση ανάμεσα στον τουρκο-μουσουλμανικό πληθυσμό. Ωστόσο, από τα τελευταία χρόνια της δεκαετίας του 1950, αποπειράθηκαν σταδιακά να μειώσουν την εθνική τουρκική ταυτότητα. Στα μέσα της δεκαετίας του 1980, επιχείρησαν να την εξαλείψουν εντελώς. Στα τέλη του 1984, το κόμμα εξαπέλυσε εκστρατεία αποτουρκοποίησης του μουσουλμανικού πληθυσμού. Επέβαλε διά νόμου την αλλαγή των τουρκικών/μουσουλμανικών ονομάτων σε βουλγαρικά, απαγόρευσε τη δημόσια χρήση της τουρκικής γλώσσας και ύψωσε περαιτέρω εμπόδια στην άσκηση των θρησκευτικών πράξεων. Το καθεστώς του Τοντόρ Ζίβκοφ ονόμασε «διαδικασία αναγέννησης» την κίνηση (1972-1989) που αφορούσε όλη τη μάζα αυτών που θα μπορούσαν να αποκληθούν “προβληματικές” μειονότητες της Βουλγαρίας, καθώς και τις μικρότερες, υπό εξαφάνιση, ομάδες (Τάταροι, Τσερκέζοι, Αλεβίτες).

Η κομμουνιστική περίοδος, και κυρίως η περίοδος 1984- 1989, αποτέλεσε αναμφίβολα το αποκορύφωμα των προσπαθειών πλήρους αφομοίωσης της μειονότητας, στέρησης της διακριτής εθνοτικής της ταυτότητας – μέσω της αναγκαστικής αλλαγής των ονομάτων – και τελικά μαζικής εξόδου της από τη Βουλγαρία, πράγμα που η διεθνής κοινότητα χαρακτήρισε ως μια από τις μεγαλύτερες “πολιτιστικές γενοκτονίες” στη σύγχρονη ευρωπαϊκή ιστορία”<sup>64</sup>.

<sup>62</sup> Andrey Ivanov, “Nationalism in the Balkans: the Bulgarian Case”, *Institute for Market Economics*, [http://ime.bg/pdf\\_docs/papers/minority.pdf](http://ime.bg/pdf_docs/papers/minority.pdf), Ημ. Προσπέλασης: 11/08/14

<sup>63</sup> W. Höpken, “From Religious Identity to Ethnic Mobilisation: The Turks of Bulgaria before, under and since Communism”, Hugh Poulton/Suha Taji-Farouki, “Muslim identity and the Balkan State”, *Hurst and Co (από κοινού με το Islamic Council, Λονδίνο, 1997, σ. 55.*

<sup>64</sup> L. Petkova, “The Ethnic Turks in Bulgaria: Social Integration and Impact on Bulgarian-Turkish Relations, 1947-2000”, *The Global Review of Ethnopolitics*, Vol. , No. 4, 2002, p. 4 .  
A. Zhelyazkova, “Bulgaria in Transition: The Muslim Minorities”, *Islam and Christian-Muslim Relations*, Vol. 2, No. 3, 200 , pp. 283-30 και p. 288.

Στην περίοδο Δεκέμβριος 1990-Οκτώβριος 1991, η χώρα κυβερνήθηκε από συνασπισμό της Ένωσης Δημοκρατικών Δυνάμεων [Saiuz na demokratichnite sili (SDS, ΕΔΔ), με εξαρχής έντονα αντικομμουνιστική υφή], του Βουλγαρικού Σοσιαλιστικού Κόμματος [Bǎlgarska Socialističeska Partija (BSP, ΒΣΚ, μετονομασία του αναδιοργανωμένου πρώην Κομμουνιστικού Κόμματος] και του Αγροτικού Κόμματος (πρώην συμμάχου του Κομμουνιστικού Κόμματος). Στη χώρα ιδρύθηκε και το Κίνημα Δικαιωμάτων και Ελευθεριών [Dviženie za Prava i Svobodi <sup>65</sup> (DPS)], πολιτικός εκφραστής της μουσουλμανικής-τουρκικής μειονότητας, το οποίο, το 1991, αναδείχθηκε σε τρίτη κοινοβουλευτική δύναμη.

Στην επόμενη περίοδο, σημειώθηκε εναλλαγή στην κυβέρνηση των δύο ισχυρότερων κομμάτων, της SDS και του BSP. Ωστόσο, και τα δύο δεν μπόρεσαν να προσφέρουν ένα νέο πρότυπο ανάπτυξης στη χώρα, τουλάχιστον, στα πρώτα χρόνια της μετάβασης<sup>66</sup>. Εξάλλου, οι προσπάθειες της Βουλγαρίας να προσεγγίσει την Ε.Ε. και το ΝΑΤΟ προκάλεσαν σθεναρές επιφυλάξεις του πρώην μεγάλου συμμάχου, της μετα-σοβιετικής Ρωσίας, που γνώριζε ότι αυτή η χώρα θα μπορούσε να έχει επίλεκτη θέση στις διαδρομές μεταφοράς ενέργειας.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι το μειονοτικό Κίνημα Δικαιωμάτων και Ελευθεριών (DPS), σε σύντομο χρονικό διάστημα, έγινε ρυθμιστική δύναμη για τον σχηματισμό κυβέρνησης<sup>67</sup>. Συσπείρωσε εξαρχής το συντριπτικά μεγαλύτερο τμήμα της μουσουλμανικής-τουρκόφωνης μειονότητας, επωφελούμενο και των καταπιεστικών μέτρων που είχε λάβει εναντίον της τελευταίας το καθεστώς Ζίβκοφ. Η συσπείρωση του μειονοτικού στοιχείου ευνοήθηκε από την ιδιωτικοποίηση των κρατικών γαιών καθώς και από την αναδιανομή τους. Αυτό γιατί τα μέτρα που προώθησε θεωρήθηκαν πλήγματα κατά του μουσουλμανικού πληθυσμού.

Η Βουλγαρία αναγνωρίζει τη μουσουλμανική μειονότητα ως τουρκική μειονότητα. Μετά την ένταξη της χώρας στην Ε.Ε. (από την 1<sup>η</sup> Ιανουαρίου 2007), στις ευρωεκλογές της 21<sup>ης</sup> Μαΐου 2007, στο σύνολο των εκλεγμένων 18 ευρωβουλευτών, οι δύο ανήκουν στο DPS όντας μουσουλμάνοι. Ο ρυθμιστικός ρόλος της πολιτικής αυτής δύναμης στο βουλγαρικό πολιτικό σύστημα και οι στενές σχέσεις της με τη νεο-οθωμανική Τουρκία μπορούν να αποτελέσουν πειρασμό για άσκηση φιλοτουρκικής ή έστω εξισοροπιστικής (έναντι της Άγκυρας) πολιτικής από τις ηγεσίες των δύο κύριων κομμάτων που εναλλάσσονται στην κυβέρνηση.

Η ύπαρξη μειονοτήτων, όταν μάλιστα ανέρχονται στο 10% του συνολικού πληθυσμού, όπως στην περίπτωση της Βουλγαρίας, αποτελούν πάντοτε δυνητική πηγή έντασης, ιδιαίτερα μάλιστα όταν εξυπηρετούν πολιτικά συμφέροντα και γεωπολιτικές επιδιώξεις. Είναι χαρακτηριστικά τα λόγια του Βολταίρου: «Αυτοί που μπορούν να σε κάνουν να πιστέψεις γελοιότητες, μπορούν εύκολα να σε κάνουν να διαπράξεις φρικαλεότητες».

<sup>65</sup> E. Giatzidis, “An Introduction to Post-Communist Bulgaria: Political, Economic and Social Transformation”, *Manchester : Manchester University Press*, 2002, pp. 70-7 .

<sup>66</sup> Βλ. Robert Frank, ‘Bulgaria, the poorest country in Europe’, *The Wall Street Journal*, 2.3.1997.

<sup>67</sup> Βλ. και Θ. Μπατρακούλης, «Η Βουλγαρία και οι μουσουλμάνοι της στα Βαλκάνια της Νέας Τάξης», *Ρήξη*, φ. 32, 5.4.2008, σ. 10

## Στην Ελλάδα

Η παρουσία της μουσουλμανικής μειονότητας στην Θράκη είναι αποτέλεσμα των ρυθμίσεων της Συνθήκης της Λωζάννης που υπεγράφη στις 24 Ιουλίου του 1923 και, ειδικότερα, της εξαίρεσης της από την υποχρεωτική ανταλλαγή των πληθυσμών, με αντιστάθμισμα την αντίστοιχη εξαίρεση των Ελλήνων της Κωνσταντινούπολης, της Ίμβρου και της Τενέδου. Η Τουρκία βέβαια κάνει λόγο για τουρκική μειονότητα της Θράκης κάτι το οποίο δεν ισχύει βάσει της Συνθήκης της Λωζάννης, αλλά υφίσταται μόνο μουσουλμανική μειονότητα. Αν και στην πλειονότητά τους ανήκουν στο χώρο του λεγόμενου σουννιτικού Ισλάμ, υπάρχουν στον Έβρο κάποιες μικρές ομάδες που ανήκουν στους Αλεβήτες – Μπεκτασήδες, δηλαδή στο σιτικό (αιρετικό) Ισλάμ<sup>68</sup>. Με βάση την απογραφή του 1991, η μουσουλμανική μειονότητα αποτελεί το 33% του συνολικού πληθυσμού της Θράκης με διαφοροποιημένα, κατά νομό, ποσοστά. Στον Ν. Ξάνθης αποτελεί το 47,2%, στον Ν. Ροδόπης το 59,6% και στον Ν. Έβρου το 6,6% του τοπικού πληθυσμού. Η φυλετική σύνθεση της μειονότητας είναι, κατά βάση, τριπλής προελεύσεως. Οι Τουρκογενείς, αποτελούν το 47,37%, οι Πομάκοι το 31,58% και οι Αθίγγανοι το 21,05% των μουσουλμάνων της Θράκης<sup>69</sup>.

Η εν λόγω πολιτική έχει ως επίκεντρό της τη στάση της γείτονος έναντι της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης. Στη Θράκη η Τουρκία χρησιμοποιώντας κυρίως το Τουρκικό Προξενείο της Κομοτηνής, επιδιώκει την ποδηγέτηση της τουρκόφωνης συνιστώσας της εκεί μουσουλμανικής μειονότητας και τον προσεταιρισμό των Πομάκων. Η επιδίωξη αυτή θα της εξασφαλίσει ένα θύλακα επιρροής στη συγκεκριμένη περιοχή

Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990, η Τουρκία κατέβαλλε μεθοδική προσπάθεια να συγκροτήσει ένα ευνοϊκό προς αυτήν «μουσουλμανικό τόξο», το οποίο να ξεκινά από την τουρκική και μουσουλμανική μειονότητα της Βουλγαρίας και της ελληνικής Θράκης και, διερχόμενο από την ΠΓΔΜ και το Κοσσυφοπέδιο, να ολοκληρώνεται στην Αλβανία.

Από τότε που ο υπουργός Εξωτερικών Ahmet Davutoğlu παρέδωσε την περίφημη ομιλία του στο Οθωμανική κληρονομιά των Βαλκανίων και μουσουλμανικές κοινότητες στο Σεράγεβο το 2009, είναι διαδεδομένη πλέον η συζήτηση για την “επιστροφή” της Τουρκίας στην Νοτιοανατολική Ευρώπη.

---

<sup>68</sup> Ali Hüseyinoğlu, “Islam in Western Thrace-Greece after 1923: The role of internal and external actors”, *European Studies Centre, University of Oxford*, 2010. <http://www.balkanmuslims.com/pdf/Chouseiinoğlu-Gr.pdf>, Ημ. Προσπέλασης: 12/09/2014.

<sup>69</sup> Διονύσιος Κ. Καραχάλιος, “Η μουσουλμανική μειονότητα της Θράκης και η στρατηγική χρησιμοποίησή της από την Τουρκία”, 29/04/2014, <http://www.elisme.gr/images/pdf/files/skliris20140429.pdf>, Ημ. Προσπέλασης: 02/09/2014.

## Στην Ρουμανία

Η Τουρκία και η Ρουμανία απολαμβάνουν στενές σχέσεις που βασίζονται στο διάλογο υψηλού επιπέδου και τη φιλία, αν και στη Ρουμανία ζει μικρό ποσοστό μουσουλμάνων μόλις το 0.3 τοις εκατό του πληθυσμού.

Το άρθρο 6 του Ρουμανικού Συντάγματος εγγυάται στις εθνικές μειονότητες «το δικαίωμα στη διατήρηση, την ανάπτυξη και την έκφραση της εθνοτικής, πολιτιστικής, γλωσσικής και θρησκευτικής ταυτότητας τους, συμπεριλαμβανομένης της εκπαίδευσης στη μητρική γλώσσα».

Οι οικονομικές και εμπορικές σχέσεις αποτελούν μια σημαντική πτυχή της διμερούς συνεργασίας Ρουμανίας- Τουρκίας. Η Τουρκία αποτελεί τον μεγαλύτερο εμπορικό εταίρο της Ρουμανίας στα Βαλκάνια. Ο όγκος των διμερών εμπορικών συναλλαγών μεταξύ των δύο χωρών ήταν 4,7 δις ευρώ και 4,3 δις ευρώ το 2011 και το 2012, αντίστοιχα.

Τούρκοι επιχειρηματίες, οι οποίοι έχουν στη Ρουμανία από το 1989 και είναι εξοικειωμένοι με το ρουμανικό επιχειρηματικό περιβάλλον, αποτελούν το πιο σημαντικό περιουσιακό στοιχείο για την περαιτέρω ανάπτυξη των τουρκο-ρουμανικό οικονομικές σχέσεις. Η Τουρκία είναι μεταξύ των μεγαλύτερων επενδυτών στη Ρουμανία με την τρέχουσα αξία της επένδυσης που υπερβαίνει τα 6 δις δολάρια, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που προέρχονται από τρίτες χώρες.

Περισσότερες από 6.000 τουρκικές εταιρείες δραστηριοποιούνται ενεργά στη Ρουμανία στους τομείς του εμπορίου, την κατασκευή και την εξυπηρέτηση. Η παραγωγή τροφίμων, η γεωργία, οι κατασκευές, τα μέσα ενημέρωσης, την εκπαίδευση, internet και την υγεία βιομηχανίες είναι μεταξύ των ευρύ φάσμα των τομέων όπου οι Τούρκοι επενδυτές επενδύουν. Τουρκικές τράπεζες Credit Europe και Garanti Bank Romania, με 85 και 51 υποκαταστήματα, αντίστοιχα, λειτουργούν επίσης στη Ρουμανία. Η Ρουμανία εξακολουθεί να προσφέρει σημαντικές ευκαιρίες και για τις δύο τουρκικές εξαγωγές και τις επενδύσεις.

## Στο Κόσσοβο

Το Κοσσυφοπέδιο επίσης αποτελεί χώρα αμέσου ενδιαφέροντος, λόγω της Τουρκικής μειονότητας που βρίσκεται. Στην περιοχή Πρίζρεν, βρίσκονται 10.000 μουσουλμανικός πληθυσμός και κατά την Τουρκία 60.000. Η Τουρκία παρέχει οικονομική βοήθεια και κάθε είδους υποστήριξη στο Κοσσυφοπέδιο, λόγω θρησκευτικής συγγενείας. Οι σημαίες που χρησιμοποιήθηκαν για τον εορτασμό της ανακήρυξης της ανεξαρτησίας του Κοσσυφοπεδίου κατασκευάστηκαν στην Τουρκία και μεταφέρθηκαν με Τουρκικό αεροσκάφος 24 ώρες πριν στην Πρίστινα. Η Τουρκία και το Κοσσυφοπέδιο έχουν εξαιρετικές διμερείς σχέσεις που απορρέουν από την κοινή ιστορία και την αδελφοσύνη δεσμούς.

Η Τουρκία έχει αναγνωρίσει τη Δημοκρατία του Κοσσυφοπεδίου, το οποίο διακήρυξε την ανεξαρτησία του στις 17 Φεβρουαρίου 2008, στις 18 Φεβρουαρίου 2008 Αργότερα, οι διπλωματικές σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών είχαν δημιουργηθεί μέσω ανταλλαγής επιστολών μεταξύ του Υπουργού Εξωτερικών της Δημοκρατίας της Τουρκίας και του Κοσσυφοπεδίου αρχές. Σε αυτό το πλαίσιο, Γραφείο Διασύνδεσης μας στην Πρίστινα, η οποία έχει τεθεί σε ισχύ από το 1999, έχει μετατραπεί σε μια πρεσβεία. Ο πρώτος πρέσβης της Τουρκίας ξεκίνησε την τοποθέτησή του στην Πρίστινα στις 21 Απριλίου 2009, η Τουρκία υπήρξε μία από τις 10 χώρες στις οποίες το Κοσσυφοπέδιο έχει αποφασίσει να ανοίξει πρεσβεία.

Η Τουρκία αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στη διατήρηση της σταθερότητας και της εδαφικής ακεραιότητας του Κοσσυφοπεδίου και να αναπτύξουν εποικοδομητικές σχέσεις με τους γείτονές της στη βάση της φιλίας. Η Τουρκία υποστηρίζει την ανάπτυξη του Κοσσυφοπεδίου και την ολοκλήρωση των δομών Euro-Atlantic. Σε αυτό το πλαίσιο, η Τουρκία συνεχίζει να παρέχει στήριξη προς το Κοσσυφοπέδιο στην πολιτική, στρατιωτική, την ανθρωπιστική και οικονομική σφαίρα.

Η διεθνής εποπτεία του Κοσσυφοπεδίου έληξε στις 10 Σεπτεμβρίου 2012 Αυτό είναι μια απόδειξη για την αξιοσημείωτη πρόοδο που έχει σημειώσει το Κοσσυφοπέδιο προς την εδραίωση των θεσμών της, με βάση της δημοκρατίας, του κράτους δικαίου και των διεθνών προτύπων. Το Κοσσυφοπέδιο έχει πλέον αναγνωριστεί από 95 χώρες, μαζί με το Πακιστάν. Η Τουρκία είναι αποφασισμένη να συνεχίσει να στηρίζει την προσπάθεια του Κοσσυφοπεδίου για περισσότερες διεθνείς αναγνωρίσεις, καθώς και συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς.

## Στη Βοσνία- Ερζεγοβίνη

Ο Erdoğan έχει δηλώσει προκλητικά ότι «η Βοσνία είναι οθωμανική κληρονομιά». Η τουρκική παρουσία στη Βοσνία ήταν περιορισμένη όσο υπήρχε η Γιουγκοσλαβία, όμως μετά τη διάλυσή της τη δεκαετία του 1990, ξεκίνησαν οι πρώτες επαφές με επίκεντρο την οικονομική ενίσχυση των μουσουλμάνων της νεοσύστατης τότε χώρας. Εκτοτε έχουν ανοικοδομηθεί και επισκευαστεί μνημεία της οθωμανικής περιόδου με τουρκική χρηματοδότηση.

Η προσπάθεια εθνοκάθαρσης της Σερβίας εναντίον των Βόσνιων Μουσουλμάνων ώθησε την Τουρκία να εναντιωθεί και να δώσει ένα τέλος στις σερβικές θηριωδίες. Συγκεκριμένα, η Άγκυρα πίεσε για τη στρατιωτική επέμβαση του NATO και την επιβολή κυρώσεων εναντίον του καθεστώτος του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς στο Βελιγράδι. Οι εχθροπραξίες έφτασαν στο τέλος με τη Συμφωνία Ειρήνης του Ντέιτον το 1995. Με τη Συμφωνία αυτή η Τουρκία έλαβε μέρος στις πολυμερείς ειρηνευτικές δυνάμεις του ΟΗΕ στη Βοσνία και έγινε βασικός εταίρος των Ηνωμένων Πολιτειών στην κατάρτιση μιας νέας στρατιωτικής δύναμης για Βοσνιακή- Κροατική μουσουλμανική Ομοσπονδία.

Πλέον η επιρροή της Άγκυρας στο Σεράγεβο είναι ορατή δια γυμνού οφθαλμού. Το ειδησεογραφικό πρακτορείο Anadolu έχει δικά του γραφεία στη βοσνιακή πρωτεύουσα και μάλιστα επεκτείνει τις δραστηριότητές του. Σε ολόκληρη την πόλη υπάρχουν αφίσες που διαφημίζουν εξαιρετικά φθηνές πτήσεις από και προς την

Κωνσταντινούπολη, ενώ στις τηλεοράσεις παίζεται το δημοφιλές και στην Ελλάδα σίριαλ «Σουλεϊμάν ο Μεγαλοπρεπής». Οι επισκέψεις διαφόρων Τούρκων αξιωματούχων είναι συχνές και φανερώνουν το τουρκικό ενδιαφέρον για την περιοχή. Η Τουρκία εξάγει κυρίως ορυκτά καύσιμα και λάδια στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη. Η Τουρκία κατατάσσεται στην 9<sup>η</sup> θέση στον κατάλογο των ξένων άμεσων επενδύτων της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης.

**Πίνακας 8:** Πηγή: “Relations between Turkey and Bosnia and Herzegovina”, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs.<sup>70</sup>

Διμερές εμπόριο (εκατομμύρια δολάρια)			
	Έτος	Τουρκικές εξαγωγές	Τουρκικές εισαγωγές
	<b>2005</b>	<b>127,95</b>	<b>15,34</b>
	<b>2006</b>	<b>153,99</b>	<b>9,37</b>
	<b>2007</b>	<b>445,17</b>	<b>21,46</b>
	<b>2008</b>	<b>572,05</b>	<b>24,54</b>
	<b>2009</b>	<b>226,43</b>	<b>52,07</b>
	<b>2010</b>	<b>224,37</b>	<b>72,33</b>
	<b>2011</b>	<b>269,17</b>	<b>90,25</b>
	<b>2012</b>	<b>251,71</b>	<b>111,64</b>

## Στην ΠΓΔΜ

Η Τουρκία ήταν το δεύτερο κράτος που αναγνώρησε την ΠΓΔΜ ως ανεξάρτητο κράτος το 1992 και ήταν το πρώτο κράτος που άνοιξε πρεσβεία εκεί ένα χρόνο μετά, προκαλώντας την αντίδραση της ελληνικής πλευράς. Η Τουρκία και η ΠΓΔΜ έχουν διατηρήσει ισχυρούς δεσμούς φιλίας που βασίζονται σε κοινές ιστορικές και πολιτιστικές ρίζες και τις κοινές αξίες, από την έναρξη της ανεξαρτησίας της Μακεδονίας. Η τουρκική κοινότητα εκπροσωπείται στο Κοινοβούλιο από το 2002.

<sup>70</sup> <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-bosnia-and-herzegovina.en.mfa>, Ημ. Προσπέλασης: 19/07/2014.

Η Τουρκία υποστηρίζει τη διατήρηση της πολυεθνικής και πολυπολιτισμικής της ταυτότητας, της ενιαίας κρατικής δομής της καθώς και την πλήρη ενσωμάτωση της τους ευρωπαϊκούς και ευρω-ατλαντικούς θεσμούς.

Ο όγκος του εμπορίου μεταξύ της Τουρκίας και της ΠΓΔΜ ήταν 378 εκατ. δολάρια το 2012 (τουρκικές εξαγωγές: 274,69 εκατ. δολάρια, οι τουρκικές εισαγωγές: 103,25 εκατ. δολάρια), ενώ οι τουρκικές επενδύσεις στην ΠΓΔΜ έχουν ξεπεράσει τα 500 εκατ. δολάρια.

## Στη Σερβία

Υπάρχουν δύο ισλαμικές κοινότητες, στις οποίες είναι χωρισμένη η μουσουλμανική μειονότητα στη Σερβία. Η μία κοινότητα έχει έδρα το Βελιγράδι και η άλλη τη νοτιοδυτική περιοχή της Σερβίας που αποκαλείται Σαντζάκ. Η περιοχή του Σαντζάκ, η οποία μετά την ανεξαρτητοποίηση του Μαυροβουνίου, είναι διαμοιρασμένη ανάμεσα στη νοτιοδυτική Σερβία και το ανατολικό Μαυροβούνιο και κατοικείται στην πλειοψηφία της από Σλάβους μουσουλμάνους βρίσκεται σε μία εξαιρετικά στρατηγική θέση ανάμεσα στην Βοσνία, το Κοσσυφοπέδιο και το Μαυροβούνιο και συνεπώς αποτελεί σημείο κλειδί του τουρκομουσουλμανικού τόξου. Οι μουσουλμάνοι κάτοικοι του Σαντζάκ σήμερα ταυτίζονται εθνικά με τους Βόσνιους μουσουλμάνους αυτοπροσδιοριζόμενοι ως Βοσνιάκοι.

Οι τελευταίες εξελίξεις στο Σαντζάκ δείχνουν μία προσπάθεια «κοσσοβοποίησης» της περιοχής η οποία αφενός έχει να κάνει με την γεωπολιτική εξασθένιση της Σερβίας και τον κίνδυνο περαιτέρω συρρίκνωσης της, μετά και την ανεξαρτητοποίηση του Μαυροβουνίου και την απόσχιση του Κοσσυφοπεδίου, και αφετέρου δεν είναι άσχετη με το ανανεωμένο ενδιαφέρον της νέο-οθωμανικής Τουρκίας των Ερντογάν-Νταβούτογλου για τα Βαλκάνια μέσω των τουρκικών και λοιπών μουσουλμανικών μειονοτήτων τις οποίες η Άγκυρα αντιμετωπίζει ως «στρατηγικές μειονότητες».

Η Τουρκία ανέλαβε την πρωτοβουλία για τη βελτίωση των διμερών σχέσεων με τη Σερβία. Τον Οκτώβριο του 2009 ο Πρόεδρος Αμπντουλάχ Γκιούλ επισκέφθηκε το Βελιγράδι - η πρώτη επίσημη επίσκεψη Τούρκου αρχηγού κράτους σε 23 χρόνια. Την ίδια χρονιά η Τουρκία και η Σερβία υπέγραψαν Συμφωνία Ελεύθερου Εμπορίου. Μετά από αρκετές συναντήσεις μεταξύ Τούρκων και Σέρβων αξιωματούχων το Μάρτιο του 2010, το σερβικό κοινοβούλιο ενέκρινε ένα ψήφισμα ζητώντας συγγνώμη για την αποτυχία του να αποτρέψει τη Σφαγή της Σρεμπρένιτσα το 1995.

Ακόμη, στις 24 Απριλίου 2010, οι πρόεδροι της Τουρκίας, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και της Σερβίας υπέγραψαν τη Διακήρυξη της Κωνσταντινούπολης για την ειρήνη και τη σταθερότητα στα Βαλκάνια, διασφαλίζοντας την εδαφική ακεραιότητα και την κυριαρχία της Βοσνίας. Η Διακήρυξη της Κωνσταντινούπολης καλεί για την ειρήνη και την οικονομική ανάπτυξη σε μια προσπάθεια για την περιφερειακή σταθερότητα και την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση<sup>71</sup>

<sup>71</sup> Igor Jovanovic, “New Beginnings in the Balkans?”, 21 May 2010, <http://www.isn.ethz.ch/Digital-Library/Articles/Detail/?id=116496>, Ημ. Προσπέλασης: 12/09/2014.

## **ΤΕΤΑΡΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Η ΕΞΩΤΕΡΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΙΑΣ ΚΑΙ Ο ΕΠΑΝΑΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΟΥ ΤΗΣ ΡΟΛΟΥ**

### **4.1 Ιδεολογικό – πολιτικές επιρροές της σύγχρονης Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής (Οζάλ, Νταβούτογλου)**

Μετά τη δεκαετία του '50 αναβιώνει ο Ισλαμισμός παρά τις τεράστιες προσπάθειες του Κεμάλ να εξαλειφθεί. Ιδιαίτερα τις δεκαετίες '70-'80 ο Ισλαμισμός σημειώνει σημαντική άνοδο. Κυριότεροι εκφραστές είναι οι Νεσμετίν Ερμπακάν και Τουργκούτ Οζάλ. Μετά το 1980 η πολιτική του μετριοπαθή ισλαμιστή πρωθυπουργού (και μετέπειτα προέδρου) Τουργκούτ Οζάλ (1983-1993) ενίσχυσε την παρουσία του Ισλάμ στην κοινωνικο-πολιτική ζωή της Τουρκίας. Ουσιαστικά ο Οζάλ υιοθέτησε μαξιμαλιστικούς στόχους αναφορικά με τη θέση της Τουρκίας στη μεταδιπολική ισορροπία ισχύος<sup>72</sup>.

Ο Οζάλ είναι ο θεμελιωτής του νέο-οθωμανικού μοντέλου στην άσκηση της πολιτικής. Η πολιτική του επικεντρώθηκε στην κληρονομιά της οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ισχυριζόταν ότι το οθωμανικό πολιτικό και πολιτιστικό σύστημα θα αποτελούσε το ιδανικό μοντέλο για την Τουρκία του 20<sup>ου</sup> αιώνα<sup>73</sup>. Το κίνημα των νέο- Οθωμανιστών, γνωστό και ως İkinci Cumhuriyetçiller (οι Δεύτεροι Δημοκρατικοί) οραματιζόταν την Τουρκία ως τον ηγέτη του μουσουλμανικού και τουρκόφωνου κόσμου<sup>74</sup>.

Σε επίπεδο εξωτερικής πολιτικής η Τουρκία εγκαταλείπει την κεμαλική εμμονή περί μιας διαρκώς προσανατολισμένης υψηλής στρατηγικής στις δυτικές εξελίξεις. Την πρώτη περίοδο του τέλους του Ψυχρού πολέμου τοποθετούνται τα θεμέλια αναβίωσης του παντουρανικού οράματος και της οριστικής υπέρβασης της κεμαλικής σχολής σκέψης.

Μετά τον Οζάλ στην εξουσία ανήλθε το 1996 ο Ερμπακάν, ο οποίος στηριγμένος στο Ισλάμ, προσπάθησε να ανταγωνιστεί τον κεμαλισμό<sup>75</sup>. Εστίασε κυρίως στις

---

<sup>72</sup>Για μια χαρακτηριστική ανάλυση εξωτερικής πολιτικής με έκδηλα τα σημάδια του τουρκικού αναθεωρητισμού βλ. Z. Onis, S. Yilmaz, "Between Europeanization and Euro-Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey During the AKP Era", *Turkish Studies*, τόμ. 10, τεύχ. 1, 2009 σ. 7- 24.2

<sup>73</sup>Laçiner Sedat, Özalizm (Neo-ottomanism): An Alternative in Turkish Foreign Policy?, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, (1:1-2) 2003-2004, *Journal of Administrative Sciences*, p. 171, <http://ybd.comu.edu.tr/sites/ybd.comu.edu.tr/files/%C3%96zalizm%20%28Neo-Ottomanism%29%20An%20Alternative%20in%20Turkish%20Foreign%20Policy.PDF>, Ημ. Προσπέλασης: 8/8/2012.

<sup>74</sup>Ιωάννης Θ. Μάζης, *Νταβούτογλου και Γεωπολιτική*, (Αθήνα: Εκδόσεις Ηρόδοτος, 2012), σελ.16-20.

<sup>75</sup>Στέφανος Κωνσταντινίδης, "Το Πολιτικό Ισλάμ", *Άρδην*, Τεύχος 72, 2010, <http://www.ardyn.gr/?q=node/177>, Ημ. Προσπέλασης: 1/6/2012.



σχέσεις της Τουρκίας με τις ισλαμικές χώρες. Σ' αυτήν την πολιτική εναντιώθηκαν οι στρατιωτικοί, οι οποίοι με πραξικόπημα τον απέβαλαν από την εξουσία το 1997.

Φαίνεται ότι οι μέχρι τότε συγκυρίες δεν ευνοούσαν ακόμη την αποδοχή του Δόγματος του νέο-οθωμανισμού και τις προσπάθειες του Οζάλ να προωθήσει ένα είδος «τούρκο-ισλαμικής» συνεργασίας με βάση την εθνική-θρησκευτική συγγένεια. Όμως, οι μετέπειτα Κεμαλικές κυβερνήσεις έμειναν προσκολλημένες στον δυτικόστροφο προσανατολισμό της Τουρκικής Εξωτερικής Πολιτικής και η προσπάθεια του Οζάλ έμεινε χωρίς συνέχεια.

Τα δεδομένα όμως αλλάζουν και στις Τουρκικές Εθνικές Εκλογές του Νοεμβρίου του 2002 το νεοϊδρυθέν Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (ΑΚΡ) με πρόεδρο τον Erdoğan κερδίζει τις εκλογές. Ο Ερντογάν και ο Νταβούτογλου, φανερά επηρεασμένοι από την ισλαμική ιδεολογία, καθώς και από τους πολιτικούς της αντίστοιχα, αποσκοπούν και ο ίδιοι να αναδείξουν και να προωθήσουν το νέο-οθωμανικό όραμα για την τουρκική εξωτερική πολιτική.

Στην Κεμαλική εποχή η Τουρκία ακολουθούσε συγκεκριμένη εξωτερική πολιτική. Αφενός την κατά το δυνατόν ισχυρή παρουσία του τουρκικού στρατού στις βαλκανικές χώρες ως τμήματος διεθνών επεμβάσεων (λ.χ. Βοσνία-Ερζεγοβίνη, Κοσ/διο) ή στρατιωτικής συνεργασίας (λ.χ. Αλβανία, ΠΓΔΜ) και αφετέρου την χρησιμοποίηση των εκεί μουσουλμανικών και ιδίως τουρκόγλωσσων πληθυσμών, με αντικείμενο την επιρροή στις τοπικές εξουσίες.

Στη νέα όμως εποχή, προστέθηκε στα ανωτέρω η πεποίθηση του νέου υπουργού – συνεπώς και η σχετική δράση – ότι οι δύο χώρες στα Βαλκάνια που χρήζουν της ιδιαίτερης τουρκικής προσοχής είναι η Αλβανία (με το Κοσ/διο) και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη. Η Άγκυρα εμφανίζεται ως «ήρεμη δύναμη» που διαμεσολαβεί ως αποφασιστικός παράγων μεταξύ αντιτιθέμενων πλευρών στις βαλκανικές χώρες, προκειμένου να διασφαλίζεται η ειρήνη.

Ο «νέο- οθωμανισμός» που διαπερνά τη συμπεριφορά της Τουρκίας στα υποσύστημα της Μέσης Ανατολής, της Κεντρικής Ασίας και της Νοτιοανατολικής Ευρώπης δεν είναι απλώς και μόνο μια πολιτική έμπνευση της στιγμής από το κυβερνόν Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης<sup>76</sup>. Δηλαδή, δεν αποτελεί μια ιδεολογική εμμονή του Ερντογάν και του κλειστού πυρήνα του αξιωματούχων του κόμματός του. Απώτερος στόχος της Τουρκικής εξωτερικής πολιτικής είναι να επικρατήσει στη Βαλκανική χερσόνησο.

## 4.2 Η Εφαρμογή Της Ήπιας Ισχύος στα Βαλκάνια

Ο ακτιβισμός της Τουρκίας στα Βαλκάνια με ήπιους τρόπους γίνεται όλο και περισσότερο φανερός με το να παρεμβαίνει (στην εκπαίδευση, τον πολιτισμό και την θρησκεία) με πρωτοβουλίες μη κρατικών δρώντων και με την άσκηση μη συμβατικών μορφών διπλωματίας.

<sup>76</sup>Σ. Ν.Λίτσας, *Η θεωρία της ήπιας ισχύος στο πλαίσιο των νέο- οθωμανικών προσανατολισμών: Μια ενδοσκόπηση στο Στρατηγικό βάθος*, στο Κουσκουβέλης Η., Λίτσας Σ., , *Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία*, (Αθήνα: Ποιότητα, 2013) σ. 215-16.

Μεταψυχροπολεμικά και κατά τη διάσπαση της Γιουγκοσλαβίας, η Τουρκία έσπευσε, την αρχή της δεκαετίας του 1990, να καλύψει «το γεωπολιτικό κενό» και να αναγνωρίσει τα νέα κράτη, το ίδιο έπραξε αργότερα και με το Κόσοβο. Υπήρξε επιθυμία για «ομπρέλα προστασίας» στη βαλκανική χερσόνησο από την Τουρκία καθώς και από τις ΗΠΑ.

Παράλληλα, ένας ακόμα παράγοντας που ευνόησε την ενεργό παρουσία της Τουρκίας στη Βαλκανική χερσόνησο ήταν η κοινή ευρωπαϊκή πορεία της Τουρκίας και των Βαλκανίων. Ο κοινός προορισμός ενδυνάμωσε τις διασυννοριακές σχέσεις και προώθησε την συνεργασία, διευκολύνοντας έτσι το άνοιγμα της Τουρκίας στην περιοχή

Πρωταρχικός στόχος της Τουρκίας είναι να βελτιώσει τις σχέσεις με όλες τις βαλκανικές χώρες. Γι' αυτό ακριβώς το λόγο ο πρόεδρος Αμπντουλάχ Γκιούλ επισκέφθηκε το Βελιγράδι τον Οκτώβριο του 2009, μια επίσκεψη ανώτερου Τούρκου αξιωματούχου για πρώτη φορά μετά από περίπου 23 χρόνια. Η Τουρκία επιδίωξε να αποκτήσει έναν μεσολαβητικό ρόλο στην περιοχή. Στα τέλη του 2009 ξεκίνησαν -με πρωτοβουλία της Τουρκίας- τριμερείς συνομιλίες για την σταθερότητα στα Βαλκάνια μεταξύ της Σερβίας, της Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και της Τουρκίας ενώ λίγο αργότερα ξεκίνησε κάτι ανάλογο μεταξύ της Τουρκίας, της Κροατίας και της Βοσνίας.

Παράλληλα, θετική συμβολή στην εικόνα της Τουρκίας στα Βαλκάνια έχουν διαδραματίσει τα τουρκικά σήριαλ. Η πολιτισμική διπλωματία με την μορφή των τουρκικών σήριαλ συμβάλει στην προώθηση των τουρκικών συμφερόντων στην περιοχή. Μετά την εξαιρετική επιτυχία που άρχισαν να σημειώνουν τα τουρκικά σήριαλ το 2010, την επόμενη χρονιά η Βουλγαρία και η ΠΓΔΜ βρέθηκαν στην πρώτη τετράδα των χωρών που αγόρασαν τις περισσότερες τουρκικές σαπουνόπερες (27 και 17 σήριαλ αντίστοιχα<sup>77</sup>). Οι εικόνες και οι αξίες που παρουσιάζονται προκαλούν αίσθημα ταύτισης και οικειότητας στις κοινωνίες που έχουν κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά με την κοινωνία της Τουρκίας. Η μεταβολή της εικόνας της Τουρκίας και η αλλαγή των εντυπώσεων προς το καλύτερο είναι σίγουρα κάτι θετικό γι' αυτήν, και πρέπει μαζί με αυτό να εξεταστεί το αν και σε ποιο βαθμό η μαζική κουλτούρα μπορεί να επηρεάσει τα αποτελέσματα της υψηλής πολιτικής.

Τέλος, η Τουρκία έχει υπογράψει Συμφωνία Ελευθέρων Συναλλαγών (FTA) και άλλες εμπορικές και οικονομικές συμφωνίες με όλες τις χώρες των Δυτικών και Κεντρικών Βαλκανίων. Σε απόλυτους αριθμούς, ο όγκος των συναλλαγών ο οποίος ήταν 2,9 δις δολάρια το 2000 έφτασε τα 18,4 δις δολάρια το 2011<sup>78</sup>. Οι Τουρκικές επενδύσεις στα Βαλκάνια αυξήθηκαν επίσης κατά πολύ την τελευταία δεκαετία (30 εκατ. δολάρια το 2002, 189 εκατ. δολάρια το 2011) και επικεντρώνονται στον τομέα των τηλεπικοινωνιών και των μεταφορών, στον τραπεζικό, στον κατασκευαστικό τομέα, στην εκπαίδευση, στην υγεία και στην δημιουργία υποδομών. Οι τουρκικές

<sup>77</sup> Soap power: The sweeping success of Turkish television series, Oxford Business Group, <http://www.oxfordbusinessgroup.com/news/soap-power-sweeping-success-turkish-television-series>, Ημ. Προσπέλασης: 03/04/2014.

<sup>78</sup> Ministry of Economy, <http://www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&region=9>, Ημ. Προσπέλασης: 09/08/2014.

επενδύσεις είναι σίγουρα αισθητές στην περιοχή, ως επί το πλείστον στο Κόσοβο, στην Αλβανία και την ΠΓΔΜ, αλλά δεν βρίσκονται στις πρώτες θέσεις σε καμία χώρα<sup>79</sup> (οι πρώτες θέσεις συνήθως καλύπτονται από χώρες της ΕΕ και την Ρωσία).

Είναι εμφανές ότι η Τουρκία αποτελεί τον σημαντικότερο ισλαμικό δρώντα στην περιοχή αλλά είναι και υπό ερώτηση το πόσο κεντρικό ρόλο μπορεί να διαδραματίσει. Ο Αχμέτ Νταβούτογλου γράφει στο βιβλίο του ότι, «η βάση της πολιτικής επιρροής της Τουρκίας στα Βαλκάνια είναι τα οθωμανικά κατάλοιπα, που είναι οι μουσουλμανικές κοινότητες»<sup>80</sup>. Μια τέτοια προσέγγιση θέτει σε αμφισβήτηση την αντικειμενικότητα της Τουρκίας και στενεύει τα όρια της δράσης της.

Η ρητορική του ΑΚΡ, όπως οι δηλώσεις τού Τούρκου πρωθυπουργού «*Το Κόσοβο είναι Τουρκία, η Τουρκία είναι Κόσοβο*» ή «*Το Σαράγιεβο νίκησε σήμερα όσο και η Κωνσταντινούπολη*<sup>81</sup>» διακρίνονται από ιμπεριαλιστικές συνυποδηλώσεις, ενώ οι συνεχείς αναφορές στους μουσουλμανικούς πληθυσμούς της περιοχής προκαλούν ανησυχία στους μη μουσουλμανικούς πληθυσμούς<sup>82</sup>. Αλλά ακόμα και στους μουσουλμανικούς πληθυσμούς, η παρουσία της Τουρκίας μπορεί να μην είναι πάντα καλοδεχόμενη, ιδιαίτερα αν ληφθεί υπόψη ότι το Ισλάμ στα Βαλκάνια είναι σε μεγάλο βαθμό συνυφασμένο με την εθνοτική ταυτότητα.

---

<sup>79</sup> Strategic investments in the Balkans: Who invests, and where?, Lider, 15 Νοεμβρίου 2013, <http://english.lider.mk/2013/11/15/strategic-investments-in-the-balkans-...>, Ημ. Προσπέλασης: 11/072014.

<sup>80</sup> Αχμέτ Νταβούτογλου, *Το στρατηγικό βάθος. Η διεθνής θέση της Τουρκίας*, [μτφ. Νικόλαος Ραπτόπουλος], (Αθήνα: Ποιότητα, 2010), σ. 200.

<sup>81</sup> Πρόκειται για απόσπασμα από τον επινίκιο λόγο τού Ερντογάν τον Ιούνιο του 2010.

<sup>82</sup> Karabekir Akkoyunlu, Kalypso Nicolaidis και Kerem Öktem, “The Western Condition: Turkey, the US and the EU in the New Middle East,” *South East European Studies at Oxford*, 2013. <http://www.sant.ox.ac.uk/seesox/publications/TheWesternCondition.pdf>, Ημ. Προσπέλασης: 03/09/2014.

## **ΠΕΜΠΤΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ: ΤΟ ΔΟΓΜΑ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΒΑΘΟΥΣ (STRATEJIK DERINLIK)**

Το δίδυμο Erdoğan - Davutoğlu προωθεί την τουρκική διείσδυση στα Βαλκάνια με την ίδρυση πανεπιστημίων και με επενδύσεις, που ενισχύουν την παρουσία της Άγκυρας στην περιοχή. Συγκεκριμένα, η τρέχουσα τουρκική εξωτερική πολιτική περιστρέφεται γύρω από την έννοια, του πρωθυπουργού Ahmet Davutoğlu, του «στρατηγικού βάθους», η οποία θεωρεί την Τουρκία ως μια περιφερειακή δύναμη που έχει παραμελήσει τους γείτονές της για πάρα πολύ καιρό.

Η σημερινή τουρκική εξωτερική πολιτική υπό τον Davutoğlu παρουσιάζει τα ακόλουθα χαρακτηριστικά : 1) μια πιο ακτιβιστική πολιτική σε θέματα εξωτερικής πολιτικής και ιδιαίτερα προς τη διαμεσολάβηση των συγκρούσεων 2) μια αίσθηση του μεγαλείου και αύξηση της αυτοπεποίθησης στην εξωτερική πολιτική (λόγω της πολιτικής σταθερότητας και της εντυπωσιακής οικονομικής ανάπτυξης κατά την τελευταία δεκαετία) και 3) ένα όραμα της Τουρκίας ως ένα κεντρικό κράτος, που θα πρέπει να διαδραματίσει ενεργό διπλωματικό, πολιτικό και οικονομικό ρόλο.

Το ανανεωμένο ενδιαφέρον της Τουρκίας στα Βαλκάνια θα πρέπει να θεωρηθεί ως μέρος των προσπαθειών της Τουρκίας να ενισχύσει το «στρατηγικό βάθος» της. Ο τούρκος πρωθυπουργός συνέδεσε ρητά την εξωτερική πολιτική της χώρας του με την κληρονομιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας κατά τη διάρκεια ενός από τα ταξίδια του στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη το 2009, δηλώνοντας ότι, *«οι οθωμανικοί αιώνες των Βαλκανίων ήταν μια ιστορία επιτυχίας. Τώρα πρέπει να το ανακαλύψουμε εκ νέου αυτό ... Η Τουρκία επέστρεψε»*. Από τότε, η Άγκυρα έχει δείξει εντυπωσιακή διπλωματία και οικονομικό ακτιβισμό, με στόχο να επανακτήσει την επιρροή της στην περιοχή.

Οι πρόσφατες τουρκικές διπλωματικές πρωτοβουλίες έχουν τρεις συμπληρωματικούς στόχους: α) να ενισχύσουν τις καλές σχέσεις της Τουρκίας με τους παραδοσιακούς Βαλκανικούς εταίρους, β) να κάνει ανοίγματα προς τις χώρες με τις οποίες η Τουρκία είχε προβληματικές σχέσεις και γ) να παίξει το ρόλο του μεσολαβητή και να οδηγήσει σε πολυμερείς πρωτοβουλίες για τη βελτίωση της περιφερειακής σταθερότητας.

Η Τουρκία έχει επανειλημμένα υποστηρίξει τη σταθερότητα και την εδαφική ακεραιότητα της Βοσνίας, ενώ έχει πιέσει επιτυχώς το ΝΑΤΟ να χορηγήσει ένα Σχέδιο Δράσης για την Ένταξη στη Βοσνία . Εκτός αυτού, η Τουρκία ήταν μεταξύ των πρώτων χωρών που αναγνώρισαν την ανεξαρτησία του Κοσσυφοπεδίου το Φεβρουάριο του 2008, και έχει δεσμευτεί για την προώθηση των συμφερόντων της Πρίστινα στη διεθνή αρένα.

Η Άγκυρα διαθέτει επίσης ισχυρούς δεσμούς με την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ), όπου ο Davutoğlu δήλωσε κάποτε ότι, «οι πολίτες της Δημοκρατίας της Μακεδονίας, όπου και αν βρίσκονται στον κόσμο μπορούν, εάν χρειάζονται βοήθεια, να καλέσουν την πρεσβεία της Τουρκίας. Θα λάβουν βοήθεια, σαν να είναι Τούρκοι πολίτες ». Η Τουρκία υπήρξε ένθερμος υποστηρικτής της διαδικασίας ένταξης των Σκοπίων στο Ευρω-Ατλαντικό Σύμφωνο

και έχει ενθαρρύνει το NATO να καλέσει την ΠΓΔΜ, ακόμη και χωρίς να έχει βρεθεί μια λύση για τη διαφωνία ονόματος με την Αθήνα

## 5.1 Νέο- Οθωμανισμός

Η παρουσία της θρησκείας στη δημόσια σφαίρα αποτελεί αναμφίλεκτη πραγματικότητα στη διαχρονία της πολιτικής και πολιτειακής συγκρότησης του ανθρώπου. Ιδιαίτερος στην ισλαμική περιπτωσιολογία, η ταύτιση θρησκευτικής και πολιτικής εξουσίας είναι εκ των ων ουκ άνευ, κάτι το οποίο αντικατοπτρίζεται ιστορικά στο γεγονός ότι Σουλτάνος και Χαλίφης ήταν ένα και το αυτό πρόσωπο στην Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Οι ρίζες της έννοια του «νέο-οθωμανισμού», τοποθετούνται στο ιδεολογικό ρεύμα του οθωμανισμού του 19ου αιώνα. Η εν λόγω έννοια αφορούσε την ιδέα δημιουργίας κοινής οθωμανικής ταυτότητας η οποία θα επιβαλλόταν υπεράνω εθνοτικών ή θρησκευτικών ομάδων (*milliyet*). Με άλλα λόγια, ο οθωμανισμός (*osmanlılık* ή *osmanlıcilik*) αφορούσε την εγκαθίδρυση ενός οθωμανικού έθνους το οποίο θα εγκόλπωνε το σύνολο των υποκειμένων της αυτοκρατορίας υπό μία κοινή ταυτότητα και, θεωρητικά, επί ισωτισμού βάσεως<sup>83</sup>.

Ουσιαστικά, αφετηρία και σημείο αναφοράς του νεοοθωμανισμού είναι η πρώτη οθωμανική αυτοκρατορία, της οποίας την ισχύ και την γεωγραφική έκταση χρησιμοποιεί ως ορόσημο για τον καθορισμό των στόχων του. Βασικοί στόχοι του νεοοθωμανισμού είναι η αύξηση της εθνικής ισχύος της Τουρκίας και η κατάκτηση κυρίαρχου ρόλου στο παγκόσμιο γεωπολιτικό σύστημα. Η νεοοθωμανική εξωτερική πολιτική διαμορφώνεται και εξελίσσεται σε δύο κυρίους άξονες. Ο ένας οδηγεί στη δύση και ο άλλος στον ισλαμικό κόσμο.

Ο νέο-οθωμανισμός ως πολιτική θεωρία και δόγμα αντιπροσωπεύει μια σύγχρονη ισλαμική αντίληψη και ένα φιλόδοξο εθνικισμό με φιλοδυτικό προσανατολισμό, ο οποίος επιδιώκει τη συνεργασία με τη δύση, ενώ παράλληλα διεκδικεί τη διεξόδου στον ισλαμικό κόσμο. Με βάση την ετυμολογία της λέξεως, «νέο-οθωμανισμός» είναι μια νέα στρατηγική, η οποία είναι συνδεδεμένη με το οθωμανικό παρελθόν. Η σύνδεση της στρατηγικής αυτής με την πρώτη οθωμανική αυτοκρατορία οδηγεί εύκολα στο συμπέρασμα, ότι πρόκειται για μια πολιτική, που παράγει αλυτρωτισμό, εδαφικές διεκδικήσεις και ηγεμονισμό.

Το εναρκτήριο λάκτισμα της αναγωγής του νέο-οθωμανισμού από ένα θεωρητικό πλέγμα ιδεών σε εφαρμόσιμη πολιτική δόθηκε κατά τη διάρκεια της θητείας του Turgut Özal, ο οποίος διεκήρυξε ότι «ο 21ος θα είναι τουρκικός αιώνας», ενστερνιζόμενος παραλλήλως την ιδέα περί μίας Τουρκίας εκτεινόμενης «από την Αδριατική έως το Σινικό τείχος» (*Adriyatik'ten Çin Seddi'ne*)<sup>84</sup>. Ο σύγχρονος, δηλαδή, νέο-οθωμανισμός έχει καθιερωθεί ως η διανοητική θέση περί ενίσχυσης της εσωτερικής συνοχής και χάραξης της υψηλής στρατηγικής της Τουρκίας από την περίοδο διακυβέρνησης του Turgut Özal και μετέπειτα. Ο όρος

<sup>83</sup> Ş. Mardin, *The genesis of Young Ottoman thought: A study in the modernization of Turkish political ideas*. (Syracuse university press, 2000), σ. 14

<sup>84</sup> Μαρκεζίνης, 2010, σ. 203-204

«νέο-οθωμανισμός» χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά για να περιγράψει την πολιτική του Τουργκούτ Οζάλ και το άνοιγμα στην περιφέρεια της Τουρκίας. Ο Οζάλ επιδίωξε να εγκαινιάσει έναν νέο, πιο συνολικό τρόπο διαμόρφωσης πολιτικής, ξεπερνώντας τον απομονωτισμό που υπαγόρευαν τα κεμαλικά πρότυπα. Ανάλογη ήταν και η προσέγγιση του Ισμαήλ Τζεμ, υπουργού Εξωτερικών στα τέλη της δεκαετίας του 1990 πίστευε ότι: «Αν η Τουρκία θέλει να γίνει μια χώρα με κάποια σημασία για τον υπόλοιπο κόσμο, πρέπει πρώτα να αγκαλιάσει το παρελθόν της ως αυτοκρατορική δύναμη και να εμπλέξει την άμεση γειτονιά της»<sup>85</sup>.

Παράλληλα, ο Cengiz Çandar, τη δεκαετία του 1980, ήταν ο πρώτος ο οποίος εισήγαγε τον συγκεκριμένο όρο, συνδέοντας αυτόν με την υιοθέτηση δυναμικής και πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής προς υλοποίηση του οράματος ανάληψης από την Τουρκία ηγετικού ρόλου εντός τόσο του τουρκόφωνου όσο και του ισλαμικού κόσμου. Ο νεοοθωμανισμός θέτει υπό αμφισβήτηση την κεμαλική θέση περί απεμπόλησης του οθωμανικού παρελθόντος ενσωματώνοντας μια περισσότερο εξωστρεφή θέαση όσον αφορά τη χάραξη της τουρκικής υψηλής στρατηγικής. Κατά συνέπεια, η έννοια του νεοοθωμανισμού συνδέεται με την αναθεωρητική ρητορική και πρακτική της Τουρκίας ιδιαίτερα στα πλαίσια του μεταψυχροπολεμικού περιβάλλοντος<sup>86</sup>.

Το κυβερνών Κόμμα της Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) συνέχισε να πορεύεται σε αυτά τα βήματα, ενώ η εσωτερική σταθερότητα και η οικονομική ανάπτυξη προσέφεραν στην Τουρκία περισσότερες ευκαιρίες στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής. Το AKP επιδίωξε (και επιδιώκει) να ενισχύσει το προφίλ της χώρας στο εξωτερικό και να προβάλει την επιρροή της στην περιφερειακή σκηνή, εξασφαλίζοντας μια κεντρική θέση. Ο υπουργός Εξωτερικών της Τουρκίας, Αχμέτ Νταβούτογλου, που οι απόψεις του συνδέονται με την αναβίωση του «νέο-οθωμανισμού», αποτυπώνει την νέα εξωτερική πολιτική της Τουρκίας στο βιβλίο του «Στρατηγικό Βάθος» (Stratejik Derinlik) το οποίο πρωτοκυκλοφόρησε το 2001. Η έννοια του «Στρατηγικού Βάθους», η οποία κατά τον Νταβούτογλου και θα πρέπει να αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, συνοψίζεται στην έντονα προβαλλόμενη αντίληψη ότι η αξία μιας χώρας στην παγκόσμια πολιτική σκηνή προδιαγράφεται από τη «γεωστρατηγική της θέση» και το «ιστορικό της βάθος».

Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο, ο εξωστρεφής χαρακτήρας του νέο-οθωμανισμού, κατά τον Alexander Murinson, λαμβάνει πολλαπλά εναλλακτικά προσωπεία. Η

<sup>85</sup> Kerem Öktem, "New Islamic actors after the Wahhabi intermezzo: Turkey's return to the Muslim Balkans", (European Studies Centre, University of Oxford: 2010). <http://balkanmuslims.com/pdf/Oktem-Balkan-Muslims.pdf>, Ημ. Προσπέλασης: 29/09/2014.

<sup>86</sup> Heinz Kramer, *A Changing Turkey: The Challenge to Europe and United States*, 2000, Brookings Institution Press, Washington D.C, σ. 7. Kramer, H. *AKP's 'new' foreign policy between vision and pragmatism*. (German institute for international and security affairs, 2010), σ.1-41. Sözen, A. *A paradigm shift in Turkish foreign policy: Transition and challenges*, (Turkish studies, 2010), σ.103-123. Μάζης, Ι., *Νταβούτογλου και γεωπολιτική*. (Αθήνα: Ηρόδοτος, 2012), σ.16. Taspinar, Ö, *Turkey's Middle East policies: Between Neo-ottomanism and Kemalism*. (Carnegie Middle East Center, 2008), σ.1-29.,

οζαλική εξωτερική πολιτική, η πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική του Necmettin Erbakan και το «στρατηγικό βάθος» του Νταβούτογλου συνιστούν από κοινού τις εκφάνσεις της νεοοθωμανικής ιδέας περί εκμετάλλευσης του οθωμανικού πολιτισμικού κεκτημένου και αναγωγής του σε πολιτικό και στρατηγικό κέρδος εντός της περιφέρειας.

Ο νέο-οθωμανισμός, τουτέστιν, διέπει τη διαχρονία της τουρκικής υψηλής στρατηγικής υπό την έννοια ότι, είτε μέσω της ανοργάνωτης και βάσει θυμικού διπλωματίας του Özal είτε μέσω της επιστημονικής στοιχειοθέτησης από τον Davutoğlu, ο στρατηγικός σκοπός παραμένει ο ίδιος, ήτοι η ανάδειξη της Τουρκίας σε χώρα-ρυθμιστή των εξελίξεων στον ευρύτερο χώρο της κεντρικής Ευρασίας.

Αναμφίβολα, ο Davutoğlu χαρακτηρίζεται ως αρχιτέκτονας και θεωρητικός εμπνευστής του νέο-οθωμανισμού και η επιρροή του είναι καθοριστική στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας. Ο νέο-οθωμανισμός επανέφερε στο πολιτικό σύστημα της Τουρκίας το θρησκευτικό παράγοντα τον οποίο είχε απομονώσει και περιθωριοποιήσει ο κεμαλισμός. Η θρησκεία είναι συστατικό στοιχείο της θεωρίας του νέο-οθωμανισμού.

Ο νέο-οθωμανισμός δημιούργησε σημαντική ώθηση και δυναμική στην εξωτερική πολιτική της Τουρκίας, η οποία έχει αποβάλλει την εσωστρέφεια και επιδεικνύει εξαιρετική ικανότητα προσαρμογής και εκμετάλλευσης των νέων γεωστρατηγικών δεδομένων. Η Τουρκική εξωτερική πολιτική εμφανίζεται εκλεπτυσμένη, δυναμική, πολυδιάστατη, συντονισμένη και με οργανωμένο σχέδιο δράσης.

Ειδικότερα η Τουρκία έχει ενεργό παρουσία σε διεθνές επίπεδο και διαδραματίζει φιλειρηνικό και διαμεσολαβητικό ρόλο, αναπτύσσει πολυδιάστατες πρωτοβουλίες και δημιουργεί συμπληρωματικές παρεμβάσεις για την υποστήριξη της πολιτικής των χωρών της δύσεως. Η επιτυχημένη διεθνής παρουσία έχει αυξήσει σημαντικά το γεωπολιτικό της βάρος και έχει αποκτήσει το ρόλο μιας εν δυνάμει περιφερειακής δύναμης. Αποτέλεσμα της γεωστρατηγικής αναβάθμισης αλλά και της μεγάλης οικονομικής ανάπτυξης ήταν η ένταξη της στην ομάδα των είκοσι αναπτυσσομένων χωρών (G 20).

Η Βαλκανική αποτελεί χώρο ζωτικού ενδιαφέροντος για τα συμφέροντα της Τουρκίας, διότι αποτελεί τη γέφυρα με την Ευρώπη. Η «εισβολή» στα Βαλκάνια γίνεται με τη χρήση της ισλαμικής και οθωμανικής ταυτότητας. Η Τουρκία επιδιώκει μεθοδευμένα να αφυπνίσει τις μουσουλμανικές- Τουρκικές μειονότητες της Βαλκανικής και να τις επανασυνδέσει με το οθωμανικό παρελθόν.

Υπό το πρίσμα της εξωτερικής διάστασης, συνεπώς, ο νέο-οθωμανισμός συνιστά ένα μεγαλεπήβολο γεωστρατηγικό πρόταγμα που θέτει στο επίκεντρο την αναβάθμιση της Τουρκίας σε καίριο περιφερειακό δρώντα, «ηγέτη του μουσουλμανικού και τουρκόφωνου κόσμου και κεντρική εξουσία στην Ευρασία»<sup>87</sup>.

---

<sup>87</sup> Ι. Μάζης, *Νταβούτογλου και γεωπολιτική*, (Αθήνα: Ηρόδοτος, 2012) σ. 16

## 5.2 Η Τουρκική Στρατηγική της “Ήπιας Ισχύος” (“Soft Power”)

Η κατάρρευση του Υπαρκτού Σοσιαλισμού, η διάλυση της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. και του Συμφώνου της Βαρσοβίας, και ο διαμελισμός της πρώην Γιουγκοσλαβίας, με τις επακολουθήσασες τραγωδίες στη Βοσνία και Κοσσυφοπέδιο, απετέλεσαν συμπτώματα της βαθιάς κρίσεως που άρχισε με το τέλος του Ψυχρού πολέμου. Η αισιοδοξία για τη «Νέα Τάξη», αντικαταστάθηκε γρήγορα από σκεπτικισμό. Και αυτό διότι αντί να οδηγήσει (η «Νέα Τάξη») σε άμεση επικράτηση της φιλελεύθερης δημοκρατίας, απελευθέρωσε φυγόκεντρες δυνάμεις που απείλησαν και απειλούν ακόμη, τη σταθερότητα στη Βαλκανική και όχι μόνο.

Πάντως δεν φαίνεται να της έχει ανατεθεί ρόλος «ηγεμονικού σταθεροποιητή» στα Βαλκάνια. Σε κάθε όμως περίπτωση η Τουρκία παίζει ενεργό ρόλο στα Βαλκάνια διότι σύμφωνα και με την επίσημα διακηρυγμένη, σήμερα, τουρκική εξωτερική πολιτική τα Βαλκάνια κατέχουν εξαιρετική και ξεχωριστή θέση. Η διατήρηση της ειρήνης και σταθερότητας στην περιοχή, αλλά και η ανάπτυξη καλών σχέσεων με τις χώρες της Βαλκανικής είναι ζωτικής σημασίας για την Τουρκία. Επίσης, η Τουρκία διακηρύττει ότι είναι εξαιρετικά επείγον για τους Ευρω-ατλαντικούς και Ευρωπαϊκούς θεσμούς να συμπεριλάβουν και τις λοιπές χώρες της περιοχής. Συγχρόνως αναπτύσσει έντονη στρατιωτική διπλωματία στην περιοχή.

Η Τουρκία μετά το πέρας του Ψυχρού πολέμου και τη διάλυση της Ε.Σ.Σ.Δ., προσπάθησε να καλύψει το στρατηγικό κενό που δημιουργήθηκε από τη διάλυση αυτή στο γεωγραφικό χώρο της πρώην υπερδύναμης και ιδιαίτερα στην Κεντρική Ασία και τον Καύκασο, όπου διακυβεύονται κρίσιμα γεωπολιτικά – οικονομικά συμφέροντα για τη Δύση, αλλά και στη Μέση Ανατολή και τα Βαλκάνια. Πρόβαλε για το σκοπό αυτό και επεξεργάστηκε μια στρατηγική που θα της επέτρεπε να εμφανισθεί με αναβαθμισμένο ρόλο «ηγεμονικού σταθεροποιητή» ή κατ’ άλλους ως κύριος παίκτης και στυλοβάτης της δυτικής Συμμαχίας, ή ως «Περιφερειακή Υπερδύναμη». Το σχέδιο όμως αυτό ήταν υπεράνω των δυνατοτήτων της Τουρκίας, δηλαδή με επιστημονικούς όρους η υψηλή στρατηγική της Τουρκίας παρουσίαζε αναντιστοιχία μεταξύ μέσων και σκοπών, με συνέπεια να αποτύχει στους περισσότερους από τους τεθέντες στόχους.

Ο Davutoğlu αναπτύσσει τις σκέψεις του επί τη βάση της ανθρωπολογικής, θρησκευολογικής και κοσμοθεωρητικής πραγματικότητας της ανατολής μη αγνοώντας, ταυτόχρονα, τα θεωρητικά εργαλεία διεθνολογικής και στρατηγικής σκέψης, όπως εκείνο της γεωπολιτικής, της δύσης. Ουσιαστικά, ο Davutoğlu, κωδικοποιεί το πλέγμα των στρατηγικών στοχεύσεων προσθέτοντας την ήπια ισχύ ως στρατηγικό εργαλείο, υπογραμμίζοντας την ανάγκη υιοθέτησης από την Τουρκία εξωστρεφούς στρατηγικής θέασης, πέραν, δηλαδή, της κεμαλικής αρχής «*ειρήνη στη χώρα, ειρήνη στον κόσμο*».

Στην προσπάθεια τούτη, επιστρατεύει κάθε συντελεστή-εργαλείο που θεωρεί ο ίδιος ότι νομιμοποιεί μία τέτοια στρατηγική. Προς τούτο, αναφέρει χαρακτηριστικά ότι «*το βασικό ερώτημα για την Τουρκία είναι η ενεργοποίηση, με έναν κατάλληλο στρατηγικό σχεδιασμό και μία συνεπή πολιτική βούληση, της στρατηγικής νοοτροπίας*



που θα μπορέσει να χρησιμοποιήσει με αποτελεσματικό τρόπο τα βασικά δεδομένα της ιστορίας και της γεωγραφίας, να προβάλλει τον ενωτικό χαρακτήρα τους, να κινητοποιήσει το δυναμικό πληθυσμιακό στοιχείο και, με αφετηρία τα εν λόγω σταθερά δεδομένα, να αυξήσει στο μέγιστο την οικονομική, στρατιωτική και τεχνολογική ικανότητά της»<sup>88</sup>.

Άξονας, δηλαδή, του δόγματος Davutoğlu είναι πάντοτε η άνοδος της σκληρής ισχύος της Τουρκίας, ενώ η ήπια ισχύς, η οποία συνδέεται με την επίκληση στο οθωμανικό κεκτημένο, κατέχει υποβοηθητικό ρόλο. Η οζαλική και η νταβουτόγλεια σκέψη, κατά συνέπεια, τέμνονται στον στρατηγικό στόχο επαύξησης του ρόλου της Τουρκίας σε ηγεμονική δύναμη, ρυθμιστική των συσχετισμών της κεντρικής Ευρασίας.

Σύμφωνα με τη νέο-Οθωμανική πολιτική της Τουρκίας, που αποκρυσταλλώθηκε στο βιβλίο Στρατηγικό βάθος, και κατά τον Davutoğlu η Τουρκία είναι προικισμένη με μοναδικό τρόπο και με τα δύο. Πρώτον, λόγω της θέσεώς της και ειδικότερα λόγω ελέγχου των Στενών, αποτελεί κεντρική χώρα-κλειδί μεταξύ περιοχών ιδιαίτερα σημαντικών γεωστρατηγικών επιρροών. Δεύτερον, λόγω της κληρονομιά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που κάποτε ένωσε τον μουσουλμανικό κόσμο η σημερινή Τουρκία έχει τη δυνατότητα να καταστεί μια μουσουλμανική περιφερειακή δύναμη<sup>89</sup>.

Κατά τον Davutoğlu, η Τουρκία δεν είναι μια περιφερειακή αλλά μια «κεντρική δύναμη» η οποία διαθέτει πολλαπλές ταυτότητες. Είναι χώρα της Ευρώπης, των Βαλκανίων, της Μεσογείου, του Ευξείνου Πόντου, του Καυκάσου, της Κεντρικής Ασίας, της Μέσης Ανατολής, ακόμη και του Περσικού Κόλπου. Αυτό σημαίνει ότι δεν πρέπει να θέτει τις δυνατότητές της στην υπηρεσία των στρατηγικών προτεραιοτήτων άλλων μεγαλύτερων δυνάμεων, αλλά να διεκδικεί τον δικό της αυτόνομο ρόλο.

Ο Davutoğlu, ήταν εξ αρχής ο πνευματικός μέντορας του Ερντογάν και ο αρχιτέκτονας, κατά κάποιον τρόπο, της νέο-οθωμανικής κοσμοθεωρίας. Από τη μία περιγράφει το γεωγραφικό πλεονέκτημα του «στρατηγικού βάθους» της τουρκικής θέσης στο διεθνές σύστημα και από την άλλη προσπαθεί να εξηγήσει ποιοί θα πρέπει να είναι οι πολιτικοί στόχοι της Τουρκίας που υπαγορεύονται από τη γεωγραφία, δηλαδή η εξισορρόπηση της ένταξης της χώρας στους δυτικούς θεσμούς με την άσκηση κεντρικού και ηγετικού ρόλου στον μουσουλμανικό κόσμο.

Τεκμηριώνει την άποψή του ως εξής: «*Η Τουρκία δεν είναι περιφέρεια αλλά γεωπολιτικό κέντρο. Κατέχει κεντρική θέση μεταξύ Ευρώπης - Ασίας - Αφρικής με αστείρευτο γεωγραφικό βάθος το οποίο εκτείνεται σε τρεις επάλληλες γεωγραφικές ζώνες: την εγγύς χερσαία λεκάνη (Βαλκάνια, Καύκασος, Μέση Ανατολή), την εγγύς θαλάσσια λεκάνη (Μαύρη Θάλασσα, Αν. Μεσόγειο, Κασπία, Ερυθρά Θάλασσα και Περσικός Κόλπος) και την εγγύς ηπειρωτική λεκάνη (Ευρώπη, Β. Αφρική, Κεντρική και Ανατολική Ασία).*»

<sup>88</sup> Νταβούτογλου, 2010, σ.824-825

<sup>89</sup> Αντιστρατήγος ε. α. Χ. Αγγελουπούλου, “Δόγμα Στρατηγικού Βάθους”, Τεύχος 58, [http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t58/t58\\_4.html](http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t58/t58_4.html), Ημ. Προσπέλασης: 09/04/2014.

Επίσης, κατά τον Davutoğlu, το οθωμανικό παρελθόν της Τουρκίας τής παρέχει πρόσθετο ιστορικό βάθος. Αυτό που ουσιαστικά εισηγείται ο Davutoğlu είναι ότι η Τουρκία έχει το γεωπολιτικό πλεονέκτημα να μετατραπεί σε πανίσχυρο ενδοσυστημικό πόλο ισχύος του ευρω-ασιατικού συστήματος ασφαλείας. Αυτό θα της επιτρέψει να αναδυθεί, με πλανητικούς όρους, σε δύναμη διεθνούς εμβέλειας.

Ιστορικά οι χώρες που διεκδίκησαν στρατηγικό βάθος πολύ πέραν των συνόρων τους, χωρίς να διαθέτουν και το ανάλογο πολιτικοδιπλωματικό, οικονομικό και στρατιωτικό εκτόπισμα διολίσθησαν στο σφάλμα της στρατηγικής υπερεξάπλωσης και τα οράματά τους για «νέους ρόλους» συνετρίβησαν στα ερείπια των υπερβολικών φιλοδοξιών τους. Γι' αυτό και τους ευσεβείς πόθους, έστω και αν είναι στρατηγικοί στόχοι, δεν πρέπει στη στρατηγική ανάλυση να τους εκλαμβάνει κανείς ως τετελεσμένο γεγονός.

Αυτό που επιδιώκει ο Davutoğlu δεν είναι η αναβίωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά η διεκδίκηση από την Τουρκία ενός παγκόσμιου στρατηγικού ρόλου. Ήδη η Τουρκία έχει κάνει σημαντικά βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση. Καθώς διαθέτει τη 16<sup>η</sup> μεγαλύτερη οικονομία στον κόσμο, ήδη μετέχει στο G20, τη σύνοδο κρατών η οποία συγκεντρώνει τις κορυφαίες ανεπτυγμένες και αναδύομενες οικονομικές και πολιτικές δυνάμεις και έχει πρωταγωνιστήσει στην διαχείριση της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης.

Παράλληλα ο Davutoğlu επιδιώκει να αναμορφώσει τη διεθνή εικόνα της Τουρκίας προβάλλοντάς την ως «ήπια δύναμη/ισχύ» (soft power). Καλλιεργείται η εικόνα της χώρας ως «νησίδας δημοκρατίας, οικονομικής ευημερίας και πολιτικής σταθερότητας» η οποία επιδιώκει να διαδραματίσει πρωταγωνιστικό ρόλο στην επίλυση περιφερειακών κρίσεων και να πρωταγωνιστήσει στον διάλογο μεταξύ της Δύσεως και του ισλαμικού κόσμου

Σε σχέση με την πολιτική του παρελθόντος, απορρίπτει τις πρακτικές που εφαρμόστηκαν που είχαν σαν αποτέλεσμα την απώλεια εδαφών, θεωρώντας χειρότερη συμπεριφορά όλων την αδράνεια. Διάκειται ευμενώς στα πρότυπα του Μεχτέρ, υπό την έννοια της ανάκτησης των χαμένων εδαφών, κι εκφράζει ανησυχία για το ότι σβήνει η Τουρκική κληρονομιά σε Βουλγαρία και Ελλάδα. Τα θρησκευτικά κτίσματα και τους μουσουλμάνους της Ευρώπης τα θεωρεί ζώντα στοιχεία της ζωής του Τουρκικού έθνους, και τους Βόσνιους ως τα πιο προωθημένα κατάλοιπα της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στην Ευρώπη. Εμμέσως πλην σαφώς, ισχυρίζεται ότι, καθόσον πας Ευρωπαίος μουσουλμάνος = Τούρκος, η υπεράσπιση των εδαφών αυτών πρέπει να καλύπτεται από την ενεργή Τουρκική διπλωματία και την εμφανή στρατιωτική ισχύ.

Τη βάση της ρεαλιστικής κατεύθυνσης της πολιτικής της χώρας του την ορίζει με βάση τα πρότυπα του παρελθόντος, θεωρώντας τον Κεμάλ έναν εξ ανάγκης πολιτικό καθοδηγητή προς τη Δύση, ανταποκρινόμενο σε μια περιπτωσιακή συγκυρία. Υποστηρίζει την κατεύθυνση του παν-Τουρανικού εθνικισμού του Γιουσούφ Ακτσουρά<sup>90</sup> ενώ η εφαρμογή του νέο-Οθωμανισμού θεωρεί ότι αρχίζει από

---

<sup>90</sup> Ακτσουρά: Τούρκος εκδότης, εθνικιστής και πανΤουρανιστής

τον Οζάλ<sup>91</sup>. Για πρώτη φορά αναφέρεται το Ισραήλ ως αντι-ισλαμικός παράγοντας συνδεδεμένο με την στρατιωτική φιλοδυτική Τουρκική ηγεσία. Για την απόσβεση του χάους που πιθανόν να προέλθει από μια ανακύκλωση πολιτικών παθών, συστήνει την προώθηση του μουσουλμανισμού και την πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική επί ενός άξονα, τον νεο-Οθωμανισμό.

Η τουρκική πολιτική του ΑΚΡ στα Βαλκάνια αναπτύσσεται σε τρία διαφορετικά επίπεδα. Το πρώτο είναι το επίπεδο των διμερών σχέσεων και η προώθησή τους στον μεγαλύτερο δυνατό βαθμό. Το δεύτερο έγκειται στην δημιουργία τριμερών μηχανισμών, ενώ σε ένα τρίτο επίπεδο στοχεύει στην επίτευξη ευρέων συνεργασιών μέσω δομών όπως την Διαδικασία Συνεργασίας των Χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης (South East Europe Cooperation Process - SEECP) και το Συμβούλιο Περιφερειακής Συνεργασίας (Regional Cooperation Council - RCC) ώστε να προωθήσει την οικονομική αλληλεξάρτηση και να διασφαλίσει το μέλλον των πολιτικών σχέσεων<sup>92</sup>.

Εν κατακλείδι, η Τουρκία χρησιμοποιεί μεν “soft power” αλλά βραχυπρόθεσμα. Μακροπρόθεσμα έχει ως στόχο την επίτευξη του «μουσουλμανικού τόξου» και κατ’ επέκταση το έλεγχο της Βαλκανικής χερσονήσου μέσω της επιρροής που ασκεί στις μουσουλμανικές μειονότητες.

### 5.3 Η Γεωστρατηγική Θέση της Τουρκίας και η Ιστορική της Κληρονομιά κατά το Δόγμα του Στρατηγικού Βάθους

Ο καθηγητής Στρατηγικών Σπουδών Παν. Ήφαιστος, σημειώνει χαρακτηριστικά ότι: *«Όποιος διαβάσει το στρατηγικό βάθος, θα καταλάβει δύο κύριες πτυχές της συγκαιρινής τουρκικής στρατηγικής. Πρώτον, ότι η κοσμοθεωρία και ο στρατηγικός σχεδιασμός των Τούρκων ηγετών όχι μόνο δεν είναι αβάσιμος, αλλά επιπλέον έχει πιάσει το σφυγμό των διεθνών εξελίξεων. Το γεγονός, δηλαδή, ότι ο παλιός μοντερνιστικός κόσμος παρακμάζει και ότι ο κόσμος των εθνών γεννιέται. Δεύτερον, ότι η εκπλήρωση των σκοπών της νεο-οθωμανικής στρατηγικής και κοσμοθεωρίας δεν είναι εύκολη υπόθεση. Για λόγους που αφορούν την εσωτερική πολιτική ζωή, το Κουρδικό και αστάθμητους διεθνοπολιτικούς παράγοντες, είναι μια ρισκοκίνδυνη σχοινοβασία»<sup>93</sup>.*

Η Τουρκία είναι μια μεγάλη χώρα στο κέντρο της Αφρο-Ευρασίας (Αφρική-Ευρώπη-Ανατολή) η οποία διαθέτει πολλαπλή περιφερειακή γεωγραφική και

<sup>91</sup> Οζάλ: πρωθυπουργός (1983 -89), πρόεδρος (1989-93) και αναμορφωτής της Τουρκίας. Υπήρξε θαυμαστής του Μεντερές, δίπλα στον οποίο τάφηκε. Είχε χαρακτηρίσει τον 21 αιώνα ως αιώνα της Τουρκίας.

<sup>92</sup> Bülent Aras, “Turkey and the Balkans: New Policy in a Changing Regional Environment”, *The German Marshall Fund of the United States*, 31 Οκτωβρίου 2012, <http://www.gmfus.org/archives/turkey-and-the-balkans-new-policy-in-a-cha....>, Ημ. Προσπέλασης: 14/07/2014

<sup>93</sup> Π. Ήφαιστος, “Οι τουρκικές προκλήσεις διά χειρός Αχμέτ Νταβούτογλου”, *ΕΘΝΟΣ «Ε»*, 15/5/2010, <http://www.ethnos.gr/article.asp?catid=22767&subid=2&pubid=12108957>, Ημ. Προσπέλασης: 11/8/14.

πολιτική ταυτότητα που επιτρέπουν να ελίσσεται ταυτόχρονα σε πολλές περιοχές που σημαίνει ότι αποτελεί μια περιοχή επιρροής του αμέσου περιβάλλοντός της.

Υπό αυτή την έννοια κατέχει μια κεντρική βέλτιστη θέση αφού είναι μια χώρα ανατολική και ευρωπαϊκή ενώ ευρίσκεται και εγγύς της Αφρικής μέσω της Ανατολικής Μεσογείου. Κατά συνέπεια δεν μπορεί να θεωρηθεί ούτε ως «γέφυρα» που συνδέει δύο σημεία, ούτε ως σύνορο, ούτε τέλος σαν συνηθισμένη χώρα που βρίσκεται στην παρυφή του μουσουλμανικού κόσμου και της Δύσης αλλά σαν κεντρική χώρα κλειδί στην περιοχή της.

Η στρατηγική σκέψη του Davutoğlu περιστρέφεται γύρω από την γεωπολιτική θέση της Τουρκίας, την *ήπια ισχύ* και την ανάληψη ενεργών προσπαθειών για την επίλυση προβλημάτων με μια προσέγγιση αμοιβαίου κέρδους (win-win) και με ειρηνικά μέσα<sup>94</sup>. Έτσι η Τουρκία, με τους πολιτιστικούς και ιστορικούς δεσμούς της με τις γύρω περιοχές, ιδιαίτερα του παλαιού Οθωμανικού γεωπολιτικού χώρου και με τη δυνατότητα της προβολής της *ήπιας ισχύος* της όπως οι δημοκρατικοί θεσμοί της και η αυξανόμενη οικονομία της αγοράς της θα μπορούσε να ακολουθήσει μια ενεργή εξωτερική πολιτική για την προώθηση της ειρήνης και της σταθερότητας στην περιοχή. Με λίγα λόγια, η Τουρκία έχει *στρατηγικό βάθος* και *ήπια ισχύ* που απορρέουν από την γεωπολιτική της θέση, τους πολιτιστικούς και ιστορικούς της δεσμούς, την οικονομική δυναμική της και τους δημοκρατικούς της θεσμούς.

## 5.4 Οι Αρχές της Νέας Εξωτερικής Πολιτικής της Τουρκίας

Από το 2002 η Τουρκία οικοδομεί μια νέα εξωτερική πολιτική υπό το πρίσμα της νέας αυτής θεώρησης που εκπορεύεται από την γεωγραφική της θέση και το ιστορικό της δυναμικό. Ο Davutoğlu επισημαίνει τις μεθοδολογικές αρχές και τις λειτουργικές αρχές που διέπουν την τουρκική εξωτερική πολιτική. Οι μεθοδολογικές αρχές βασίζονται: σε μια ολοκληρωμένη και οραματιστική (visionary) προσέγγιση στα διεθνή ζητήματα, στην άσκηση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής σε ένα σταθερό και συστηματικό πλαίσιο σε παγκόσμιο επίπεδο και σ' ένα νέο διπλωματικό ύφος στη διάδοση της *ήπιας ισχύος* της Τουρκίας στην περιοχή. Οι λειτουργικές αρχές περιλαμβάνουν την ισορροπία μεταξύ ασφάλειας και δημοκρατίας, μηδενικά προβλήματα στις σχέσεις με τους γείτονες, προληπτική ειρηνική διπλωματία, προσήλωση σε μια πολυδιάστατη εξωτερική πολιτική και συμβατές παγκόσμιες σχέσεις με ενεργό συμμετοχή σε παγκόσμια ζητήματα σε όλους τους διεθνείς οργανισμούς<sup>95</sup>.

Το νέο δόγμα της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας σύμφωνα με τον Νταβούτογλου περιλαμβάνει πέντε πυλώνες και προϋποθέτουν για την υλοποίησή τους, χρήση όλων των μέσων που έχει στη διάθεση της η Τουρκία. Συνεπώς δικαιολογείται ο χαρακτηρισμός ως η Υψηλή Στρατηγική. Οι πέντε πυλώνες είναι οι

<sup>94</sup> “Policy of Zero Problems with our Neighbors”, <http://www.mfa.gov.tr/policy-of-zero-problems-with-our-neighbors.en.mfa>, Ημ. Προσπέλασης: 02/09/2014

<sup>95</sup> A. Davutoglu, “Turkey’s Zero-Problems Foreign Policy”, *Foreign Policy*, 20 May 2010, [http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/20/turkeys\\_zero\\_problems\\_foreign\\_policy](http://www.foreignpolicy.com/articles/2010/05/20/turkeys_zero_problems_foreign_policy), Ημ. Προσπέλασης: 22/08/2014.

παρακάτω: α) εκσυγχρονισμός των εσωτερικών δομών και ισορροπία μεταξύ της ανάγκης για ασφάλεια και της δημοκρατίας. Η μετεξέλιξη σε σύγχρονο κράτος με επιρροή και αξιοπιστία στην παγκόσμια πολιτική περνά μέσα από τον ευρωπαϊκό της προσανατολισμό, κομβικές προϋποθέσεις του οποίου είναι ο εκδημοκρατισμός, σύμφωνα με τις επιταγές της ΕΕ και η υπέρβαση του διαμελιστικού συνδρόμου του παρελθόντος, που απαρνιέται τον εκσυγχρονισμό της χώρας στο όνομα της εθνικής ασφάλειας. β) Πολιτική Μηδενικών Προβλημάτων με τις γειτονικές χώρες: Τα προβλήματα και οι συγκρουσιακές καταστάσεις με τις γειτονικές χώρες, κυρίως στα ανατολικά σύνορα εντείνουν το αίσθημα ανασφάλειας και παγώνουν τη διαδικασία εσωτερικού εκσυγχρονισμού.

Επιπλέον, η αστάθεια στην ευτύτερη περιοχή των Βαλκανίων, της ΜΑ και του Καυκάσου και η έλλειψη παγιωμένης παγκόσμιας τάξης επιβάλλουν την προσέγγιση μεταξύ όμορων χωρών και ευνοούν τις συμμαχίες. γ) Ενίσχυση διμερών σχέσεων και ανάληψη ρόλου διαμεσολαβητή στην άμεση και ευρύτερη περιοχή της: Η ανάπτυξη των σχέσεων με τις γειτονικές χώρες και με το Ισλάμ καθώς και η ευρωπαϊκή τροχιά της δίνουν τη δυνατότητα και την ευκαιρία να συνομιλεί με όλες τις πλευρές και να χτίζει γέφυρες επικοινωνίας μεταξύ των αντίπαλων στρατοπέδων. δ) Πολυδιάστατη-συμπληρωματική εξωτερική πολιτική: Το σημερινό διεθνές περιβάλλον δεν ευνοεί μονοδιάστατους προσανατολισμούς στην εξωτερική στρατηγική.

Η ανάπτυξη στενών σχέσεων με χώρες και περιοχές όπως η Ρωσία, ο Καυκάσος, η ΜΑ, η Αφρική, δεν αναιρούν τον παραδοσιακό φιλοδυτικό άξονα της Τουρκίας, αντιθέτως, πρέπει να τον συμπληρώνουν. ε) Ενεργός παρουσία σε διεθνή φόρα, διεθνείς οργανισμούς και πρωτοβουλίες: Συμμετοχή και ουσιαστική δραστηριοποίηση σε όλα τα διεθνή φόρα, σχετικά ή μη με τα άμεσα εθνικά συμφέροντά της και την προώθηση Τούρκων σε υψηλές θέσεις διεθνών οργανισμών προκειμένου να υπάρξει όχι απλά συμμετοχή αλλά διαμόρφωση των ζητημάτων παγκόσμιου ενδιαφέροντος προς όφελος της<sup>96</sup>.

---

<sup>96</sup> Larrabee & Lesser, “Turkish Foreign Policy in an Age of Uncertainty”, *Center for Middle East Public Policy*, σ. 194.

[http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph\\_reports/MR1612/MR1612.pref.pdf](http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/MR1612/MR1612.pref.pdf),

Ημ. Προσπέλασης: 15/05/2014.

## 5.5 Χρησιμοποίηση της μουσουλμανικής θρησκείας ως μέσου για την επίτευξη του τουρκικού συμφέροντος ( Pax Otomanica). Ρεαλιστική Προσέγγιση

Το όραμα του Erdoğan Davutoğlu είναι μια νέα «Pax Ottomanica» στα Βαλκάνια<sup>97</sup>. Υποστήριξε ότι η μόνη φορά που τα Βαλκάνια είχαν ξεφύγει από την μοίρα τους να είναι μια περιφέρεια με μεγάλες αυτοκρατορίες ήταν κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, και αυτό θα μπορούσε να αποκατασταθεί με μια νέα οθωμανική κοινοπολιτεία. Συγκεκριμένα αναφέρει:

**«Θέλουμε νέα Βαλκάνια, βασισμένα στις πολιτικές αξίες, την οικονομική αλληλεξάρτηση και την πολιτιστική αρμονία. Αυτά ήταν τα Οθωμανικά Βαλκάνια. Θα αποκαταστήσουμε αυτά τα Βαλκάνια. Πολλοί κάνουν λόγο για "Νεο-Οθωμανισμό". Δεν αναφέρω το οθωμανικό ως ζήτημα εξωτερικής πολιτικής. Τονίζω την οθωμανική κληρονομιά. Η Οθωμανική εποχή στα Βαλκάνια είναι μια ιστορία επιτυχίας. Τώρα πρέπει να επανέλθουμε»<sup>98</sup>.**

Αναμφίλεκτα, η βάση της πολιτικής επιρροής της Τουρκίας στα Βαλκάνια είναι τα οθωμανικά κατάλοιπα, που είναι οι μουσουλμανικές κοινότητες. Σήμερα φαίνεται με ξεκάθαρο τρόπο το λάθος της πολιτικής εκκένωσης των Βαλκανίων με τη μετανάστευση αυτών των κοινοτήτων (στην Τουρκία), που κατά το παρελθόν θεωρήθηκαν ως άχθος της εξωτερικής πολιτικής. Αυτή τη στιγμή η Τουρκία φαίνεται να διαθέτει σημαντικές δυνατότητες που της παρέχει η ιστορική συσσώρευση εμπειρίας, βασιζόμενη στην οθωμανική κληρονομιά στα Βαλκάνια.

Πρωτίστως, στις δύο χώρες (Βοσνία και Αλβανία), όπου οι μουσουλμάνοι είναι πλειονότητα και θεωρούνται φυσικοί σύμμαχοι της Τουρκίας, εμφανίστηκε η βούληση να μετατραπεί αυτή η κοινή ιστορική συσσώρευση σε μία συμμαχία. Οι τουρκικές και μουσουλμανικές μειονότητες που διαβιούν στη Βουλγαρία, στην Ελλάδα, στη Μακεδονία, στο Σαντζάκ (επαρχία της Σερβίας), στο Κόσοβο και στη Ρουμανία αποτελούν σημαντικά στοιχεία της βαλκανικής πολιτικής της Τουρκίας.

Οι δύο σημαντικοί βραχυπρόθεσμοι και μεσοπρόθεσμοι στόχοι της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας στα Βαλκάνια είναι η ισχυροποίηση της Βοσνίας και της Αλβανίας μέσα σε ένα πλαίσιο σταθερότητας και η δημιουργία ενός διεθνούς νομικού πλαισίου που θα θέσει υπό την προστασία του τις εθνικές μειονότητες της περιοχής. Στο νομικό αυτό πλαίσιο η Τουρκία πρέπει να επιδιώκει συνεχώς την εξασφάλιση

---

<sup>97</sup> “Χάρτα Νταβούτογλου για τα Βαλκάνια. Ο τούρκος υπουργός Εξωτερικών νοσταλγεί την Οθωμανική Αυτοκρατορία”, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 27/10/2009, <http://www.tovima.gr/politics/article/?aid=296016>, Ημ. Προσπέλασης: 05/09/2014

<sup>98</sup> Βλέπε το λόγο του στα αγγλικά «*We desire a new Balkans, based on political values, economic interdependence and cultural harmony. That was the Ottoman Balkans. We will restore these Balkans. People call this 'neo-Ottoman'. I don't point to the Ottoman state as a foreign policy issue. I emphasize the Ottoman heritage. The Ottoman era in the Balkans is a success story. Now it needs to come back*», “What Turkey Wants”, Grayfalcon, 2009, [grayfalcon.blogspot.gr/2009/11/what-turkey-wants.html](http://grayfalcon.blogspot.gr/2009/11/what-turkey-wants.html), Ημ. Προσπέλασης 09/09/2014.

εγγυήσεων που θα της παρέχουν το δικαίωμα παρέμβασης στα ζητήματα που αφορούν τις μουσουλμανικές μειονότητες των Βαλκανίων.

Η απόκτηση από την Τουρκία ενός τέτοιου δικαιώματος στα Βαλκάνια μπορεί να γίνει εφικτή, μόνο αν η χώρα υιοθετήσει μία δραστήρια και δυναμική βαλκανική πολιτική, η οποία θα λαμβάνει υπόψη συνεχώς τους πολιτισμικούς και ιστορικούς παράγοντες. Στην αντίθετη περίπτωση η Τουρκία όχι μόνο θα χάσει την επιρροή που ασκεί στα Βαλκάνια έναντι της Ελλάδας, η οποία μέσω του Πατριαρχείου του Φαναρίου που με τη μικρή ρωμαίικη μειονότητα επιδιώκει να αποκτήσει οικουμενικό χαρακτήρα, και της Ρωσίας, η οποία επιχειρεί να ασκήσει επιρροή στους ορθόδοξους Σλάβους στην περιοχή των Βαλκανίων και του Καυκάσου, αλλά θα μείνει και δίχως στήριγμα εν όψει ελληνικών και ρωσικών διεκδικήσεων στα Στενά.

## 5.6 Η εφαρμογή του «Στρατηγικού Βάθους» και τα μέχρι σήμερα αποτελέσματα

Οι στενοί ιστορικοί και πολιτιστικοί δεσμοί με τις χώρες των Βαλκανίων επηρεάζουν την Τουρκική Εξωτερική Πολιτική. Η Τουρκία κάνει αισθητή την παρουσία της σε ασταθείς ακόμη περιοχές των Βαλκανίων όπως της Βοσνίας Ερζεγοβίνης και του Κοσόβου και των Σκοπίων ενώ δεν χάνει ευκαιρία να παρουσιάζεται ως προστάτης των μουσουλμανικών μειονοτήτων στην περιοχή συμπεριλαμβανομένης βεβαίως και αυτής της Ελλάδος.

Η ευρύτατη εξ άλλου γεωγραφική αντίληψη του Νταβούτογλου για τον ρόλο της Τουρκίας της προσδίδει και δικαίωμα εκπροσώπησης αν όχι και προσάτη των μουσουλμάνων, όλων των Βαλκανίων. Ισχυρίζεται ότι: *«το θεμέλιο της πολιτικής επιρροής της Τουρκίας στα Βαλκάνια είναι οι μουσουλμανικοί πληθυσμοί»*. Είναι πρόδηλο ότι σημαντικά στοιχεία της βαλκανικής πολιτικής της Τουρκίας αποτελούν οι μουσουλμανικές μειονότητες στη Βουλγαρία, στην Ελλάδα, στη Μακεδονία, στο Σαντζάκ, στο Κόσοβο και στη Ρουμανία.

Οι δύο βραχυπρόθεσμοι και μεσοπρόθεσμοι στόχοι της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής στα Βαλκάνια είναι η διαμόρφωση πλαισίου διεθνούς δικαίου για τη ασφάλεια εθνοτικών μειονοτήτων στην περιοχή. Αυτοί οι στόχοι της Τουρκίας αποτελούν κύριες και άμεσες απειλές για τα βαλκανικά κράτη.

Καταλήγωντας, η Τουρκία μπορεί να εξασφαλίσει εγγυήσεις οι οποίες θα της δώσουν επέμβαση σε υποθέσεις που αφορούν τις μουσουλμανικές μειονότητες στα Βαλκάνια. Ως ένα εντυπωσιακό παράδειγμα στην σύγχρονη εποχή, η επέμβαση στην Κύπρο κατέστη δυνατόν να νομιμοποιηθεί, εντός ενός τέτοιου νομικού πλαισίου»<sup>99</sup>. Γι' αυτό ακριβώς το λόγο πρέπει η πολιτική των βαλκανικών κρατών να είναι

<sup>99</sup> Αντιστρατήγος ε. α. Χ. Αγγελουπούλου, “Δόγμα Στρατηγικού Βάθους”, Τεύχος 58, [http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t58/t58\\_4.html](http://www.elesme.gr/elesmegr/periodika/t58/t58_4.html), Ημ. Προσπέλασης: 09/04/2014.

επιφυλακτική και προσεχτική στις βλέψεις της Τουρκίας. Δεν θα πρέπει να την αντιμετωπίζει ως “Μεσσία” της περιοχής αλλά ως μια εν δυνάμει ηγεμονική δύναμη που στοχεύει στην επικράτησή της στη βαλκανική χερσόνησο.

Σύμφωνα με το κεντρικό επιχείρημα του Davutoğlu, το «στρατηγικό βάθος» έχει ως αφηρητική λογική το ιστορικό και γεωγραφικό βάθος της Τουρκίας. Το πρώτο συνιστά το προσδιοριστικό χαρακτηριστικό μιας χώρας που βρίσκεται στο επίκεντρο των (ιστορικών) γεγονότων. Ενώ το δεύτερο είναι απότοκο της ιστορικής κληρονομιάς της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας προς την Τουρκία<sup>100</sup>. Ο αντικειμενικός πολιτικός στόχος της Άγκυρας είναι η επαύξηση των συντελεστών ισχύος της (έδαφος, πληθυσμός, πλουτοπαραγωγικοί, οικονομικοί και στρατιωτικοί πόροι) για την επιδίωξη- επίτευξη των στρατηγικών της συμφερόντων.

Το προκείμενο είναι η υπέρβαση των διεθνώς νομιμοποιημένων και αναγνωρισμένων συνόρων της Τουρκίας από νέα γεωπολιτικά σύνορα στην εγγύς χερσαία περιοχή. Ο τρόπος επίτευξης του εν λόγω στόχου θα επιζητηθεί, αφενός μέσω της ιδιοποίησης του ιστορικού-πολιτισμικού-θρησκευτικού οσμανικού παρελθόντος και αφετέρου μέσω της συντήρησης και επαύξησης της εδαφικής της επικράτειας στα γεωγραφικά όρια της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Αναμφίλεκτα, η πραγματολογική εφαρμογή της πολιτικής του στρατηγικού βάθους συνέχεται με τον αξονικό πολιτικό στόχο της Τουρκίας για την απόκτηση περιφερειακής ηγεμονίας και παρεπόμενα με την εγκαθίδρυση σφαιρών επιρροής στα της εγγύς χερσαίας περιοχής –τα Βαλκάνια, τον Καύκασο, τη βόρεια Μέση Ανατολή και την εγγύτερη ηπειρωτική περιοχή της κεντρικής Ασίας – Ανατολικής Ευρώπης – Βόρειας Αφρικής.

Η Τουρκία κατοπτρίζεται ως ένα κράτος που δεν είναι ικανοποιημένο από το υπάρχον *status quo* και επιδιώκει να ανακινήσει τη διαδικασία αλλαγής του, πρωταρχικά με τη χρήση συντελεστών ήπιας ισχύος, δίνοντας ιδιαίζουσα σημασία στα προσδοκώμενα κέρδη.

Παρά ταύτα, δύνανται να αποκρυπτογραφηθούν δύο εναλλακτικές θεωρήσεις για τον προσδιορισμό της έννοιας της ηγεμονίας. Η πρώτη, η αμιγώς υλιστική, περιγράφει την ηγεμονία ως την άσκηση (εξωτερικής) κυριαρχίας ή πρωτοκαθεδρίας μιας μεγάλης δύναμης σε περιφερειακό ή πλανητικό επίπεδο. Η δεύτερη, η ηθικοκανονιστική, αναγνωρίζει ως προσδιοριστική μεταβλητή της ηγεμονίας τον παράγοντα της διεθνούς νομιμοποίησης

Ο υλιστικός παράγοντας συντίθεται από τη λανθάνουσα (πληθυσμός–οικονομία) και τη στρατιωτική ισχύ ενός κράτους και αξιολογείται συγκριτικά με τα όμορα κράτη της περιφέρειάς του. Υπό αυτό το πρίσμα, δύναται να υποστηριχθεί ότι η Τουρκία δεν αποτελεί έναν δυνητικό ηγεμόνα. Αναλυτικότερα, η υπεροχή της λανθάνουσας και στρατιωτικής ισχύος της Τουρκίας είναι συντριπτική σε σχέση με το Ιράκ, τη Συρία, την Αρμενία και τη Γεωργία. Ωστόσο δεν συμβαίνει το ίδιο και με

---

<sup>100</sup> Alexander Murinson, “The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy,” *Middle Eastern Studies*, 42(2006): 946, <http://www.jstor.org/stable/4284512>, Ημ. Προσπέλασης: 05/08/2014.



το Ιράν, όπου διαφαίνεται μια σχετική ισορροπία στους πληθυσμιακούς και στρατιωτικούς ποσοτικούς τους δείκτες, αν και το Α.Ε.Π. της Άγκυρας είναι σχεδόν διπλάσιο από το αντίστοιχο της Τεχεράνης.

Ο ηθικοκανονιστικός παράγοντας αντικατοπτρίζεται στην εγκαθίδρυση και διασφάλιση μιας διεθνούς (ηγεμονικής) τάξης συναινετικής αποδοχής μέσω της προαγωγής ενός διεθνώς νομιμοποιημένου και καθολικά αποδεκτού κοσμοθεωρητικού προτύπου τρόπου βίου. Στην περίπτωση της Άγκυρας, αναφερόμαστε στην πρόταξη μιας κοινής κοσμοθεωρίας ικανής να προσελκύσει, να συσπειρώσει και να συνενώσει το σύνολο του μουσουλμανικού κόσμου κάτω από την πολιτική της αιγίδα.

Η εν λόγω κοσμοθεωρία κρυσταλλώνεται στο δόγμα του (παντουρκικού) νεοθωμανισμού. Ο νεοθωμανισμός αντικατοπτρίζει ένα φιλόδοξο γεωστρατηγικό όραμα της Τουρκίας, σύμφωνα με το οποίο αυτή προβάλλεται ως αξιόπιστη περιφερειακή δύναμη ικανή να αναλάβει τη διαχείριση και επίλυση των μειζόνων προβλημάτων του μουσουλμανικού κόσμου σε περιφερειακό και πλανητικό επίπεδο. Ως αξονικό μέσο προβάλλεται η ήπια ισχύς (πολιτικοδιπλωματική, οικονομική και πολιτιστική επιρροή) μέσω της μεθοδικής της εφαρμογής όχι μόνο σε εδάφη της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά, ευρύτερα, σε περιοχές που ενέχουν στρατηγικά και εθνικά συμφέροντα για την Άγκυρα.

Η Τουρκία είναι μια “ξεχωριστή” μουσουλμανική χώρα, η οποία σέβεται τις Δυτικές δημοκρατικές αξίες, είναι μέλος του ΝΑΤΟ, έχει φυσιολογικές σχέσεις με το Ισραήλ και βρίσκεται σε ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η σύγχρονη τουρκική περιφερειακή πολιτική έχει αξιολογηθεί ευρύτερα και έχει ερμηνευθεί ως μια νέα, δυναμική πολιτική<sup>101</sup>.

Η Τουρκία έχει πλέον αναδειχθεί στη διεθνή και περιφερειακή σκηνή ως ανεξάρτητη δύναμη, στηριζόμενη στις δικές της γεω-πολιτικές και οικονομικές δυνάμεις. Αυτή η πρωτόγνωρη ανεξαρτησία της σε προληπτική περιφερειακή πολιτική είναι ο κύριος λόγος που έχει προκαλέσει ποικίλες αντιδράσεις και υπονίες για την πιθανή αύξηση των νεο-αυτοκρατορικών και νεο-οθωμανικών φιλοδοξιών. Η τρέχουσα τουρκική περιφερειακή πολιτική έχει τρεις κατευθύνσεις: τον Καύκασο και την Ευρασία με την ευρύτερη έννοια, τη Μέση Ανατολή και τη Νότιο-Ανατολική Ευρώπη ή τα Βαλκάνια.

Πριν από δύο δεκαετίες, ο Βόσνιος δημοσιογράφος, Slobodan Stajic, έγραψε ένα κείμενο με τίτλο: «*Η επιστροφή της Τουρκίας στα Βαλκάνια - ως εταίρος, αλλά όχι ως εισβολέα*», δηλώνοντας ότι «*Τα Βαλκάνια χρειάζονται την Τουρκία όπως ακριβώς και η Τουρκία χρειάζεται τα Βαλκάνια για την πορεία της προς τη Δύση*». Μετά την κατάρρευση του μπλοκ ένας ενδο-χώρος εμφανίστηκε για νέες γεωπολιτικές ανακατατάξεις στον οποίο η Τουρκία είχε δει ως μια ευκαιρία για να καλυφθούν ορισμένα κενά.

---

<sup>101</sup> Hajrudin Somun, “Turkish foreign policy in the Balkans and ‘Neo- Ottomanism’: A Personal Account”, Insight Turkey Vol. 13 / No. 3 / 2011 pp. 33-41, [http://file.insightturkey.com/files/pdf/insight-turkey\\_vol\\_13\\_no\\_3\\_-2011\\_somun.pdf](http://file.insightturkey.com/files/pdf/insight-turkey_vol_13_no_3_-2011_somun.pdf), Ημ. Προσπέλασης: 03/09/2014.

Τα Βαλκάνια και η σύγχρονη Τουρκία μοιράζονται την οθωμανική κληρονομιά, η επιρροή της οποίας δεν μπορεί να υποτιμηθεί. Σήμερα, καθώς το ενδιαφέρον της Τουρκίας απέναντι στη βαλκανική χερσόνησο έχει ανανεωθεί, η αντίληψη της Τουρκίας και των Τούρκων για τα Βαλκάνια ποικίλει από κατάσταση σε κατάσταση και από χώρα σε χώρα. Επιπλέον, τα Βαλκάνια παραμένουν στρατηγικής σημασίας για την Τουρκία ως μια φυσική γέφυρα για την ένταξη της Τουρκίας στα Ευρω-Ατλαντικά θεσμικά όργανα.

Η Τουρκία συμμετέχει επίσης σε μια παράλληλη τριμερή διαδικασία με την Κροατία και τη Βοσνία σε επίπεδο υπουργείων Εξωτερικών. Τα συμβαλλόμενα μέρη έχουν ήδη συγκληθεί δύο φορές. Κατά τη διάρκεια της συνεδρίασης στις 28, Απριλίου 2010 συζήτησαν το δυνατόν κοινά έργα που θα μπορούσαν να ενισχύσουν την ειρηνική συνύπαρξη της Βοσνίας και της Κροατίας κοινοτήτων της Βοσνίας, και την ενίσχυση των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών<sup>102</sup>.

Κατά τη σύνοδο κορυφής της SEECP στην Κωνσταντινούπολη Ιούνιο του 2010, ο Davutoğlu εξέφρασε την προθυμία της Τουρκίας να καταστεί η περιοχή «ένα κομβικό σημείο για τις υποδομές, τη μεταφορά, και ενεργειακά έργα, καθώς και επί των χρηματοπιστωτικών συναλλαγών». Ειδικά από το 2008, έχει υπάρξει ένας μεγάλος αριθμός επισκέψεων υψηλού επιπέδου μεταξύ της Τουρκίας και των βαλκανικών χωρών, καθώς η Τουρκία προσπαθεί να καθιερωθεί ως μεσολαβητής στην περιοχή. Ουσιαστικά, η Τουρκία επιδιώκει μια πιο δραστήρια εξωτερική πολιτική στα Βαλκάνια.

---

<sup>102</sup> Tuncay Babalı , “New Turkish Foreign Policy in the Balkans”, Center for Strategic Research, 20/12/2014 <http://sam.gov.tr/this-is-my-first-blog/>, Ημ. Προσπέλασης: 07/09/2014.

## ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στον απόηχο του Ψυχρού Πολέμου, υπήρχε μια αισθητή αύξηση του ενδιαφέροντος και της συμμετοχής της Τουρκίας στα Βαλκάνια. Αυτό κατακρημνίστηκε από αρκετές περιφερειακές εξελίξεις. Πρώτον, ο κατακερματισμός της Γιουγκοσλαβίας, που συνοδεύτηκε από βίαιες εθνοτικές συγκρούσεις στη Βοσνία και το Κοσσυφοπέδιο, υπονόμωσε σοβαρά την περιφερειακή σταθερότητα και αύξησε σοβαρά την πιθανότητα ότι μια μεγάλη σύγκρουση θα μπορούσε να εξαπλωθεί στην Τουρκία. Για να αποφευχθεί η κλιμάκωση των συγκρούσεων στα Βαλκάνια, η Τουρκία ξεκίνησε μια ακτιβιστική διπλωματία που περιελάμβανε, επίσης, τη συμμετοχή σε διεθνείς ειρηνευτικές επιχειρήσεις.

Δεύτερον, οι εθνοτικές συγκρούσεις στην περιοχή παρήγαγαν εκτεταμένο ενδιαφέρον και ανησυχία στην Τουρκία λόγω της παρουσίας μεγάλου αριθμού Τούρκων, οι οποίοι είχαν μεταναστεύσει από τα Βαλκάνια προς την Τουρκία κατά τη διάρκεια αυτών των χρόνων. Τρίτον, οι προσπάθειες της Τουρκίας να ακολουθήσει έναν πιο διεκδικητικό ρόλο στα Βαλκάνια μετά την μετα-ψυχροπολεμική εποχή αντικατοπτρίζεται, επίσης, στην ελληνοτουρκική αντιπαλότητα- ανταγωνισμό για την περιφερειακή πολιτική και οικονομική επιρροή/ κυριαρχία. Τέλος, η συνεργασία και η κατανόηση μεταξύ των ΗΠΑ και της Τουρκίας στην προσέγγισή τους για ζητήματα περιφερειακής ασφάλειας αποδείχθηκε καθοριστική στη διευκόλυνση του τουρκικού ακτιβισμού.

Ειδικότερα, η σημερινή Τουρκική εξωτερική πολιτική χρησιμοποιεί όλο και περισσότερο την δυναμική της ήπιας ισχύος για την εδραίωση της πολιτικής, οικονομικής, και πολιτιστικής επιρροής στα Βαλκάνια. Κατά τα τελευταία χρόνια, η ενεργό εξωτερική πολιτική της Τουρκίας προς τα Βαλκάνια έχει αποκτήσει νέα δυναμική και φιλοδοξία, που πολλοί αναλυτές μιλούν για «νεο-οθωμανισμό». Την έμμεση δηλαδή αναβίωση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας στα Βαλκάνια υπό μία νέα ηπιότερη μορφή. Η Τουρκία κατέκτησε τα Βαλκάνια πριν από πέντε αιώνες και πλέον οι ηγέτες της δημιουργούν διόδους εισβολής με φιλικότερα και πιο ειρηνικά μέσα. Η Τουρκία αποκτά μία ολοένα μεγαλύτερη ζώνη επιρροής στην Ευρώπη, σε μία χρονική στιγμή στην οποία οι προοπτικές ένταξής της στην Ευρωπαϊκή Ένωση εμφανίζονται ισχνές.

Τα Βαλκάνια είναι η μόνη διόδός τους προς την Ευρώπη, με δεδομένο μάλιστα που κάθε άλλος τρόπος εισόδου δεν φαίνεται να έχει προς το παρόν προοπτική. Η σημαντική πρόοδος στην τουρκική διπλωματία στην περιοχή των Βαλκανίων δίνει στη χώρα ισχυρότερη διαπραγματευτική θέση εντός NATO και ΕΕ. Η Τουρκία χρησιμοποιεί ένα διττό άξονα σκληρής και ήπιας ισχύος προκειμένου να προωθήσει το μεγάλοπνοο σχέδιό της. Η ήπια ισχύς που χρησιμοποιεί η Τουρκία αφορά τη σχέση του μητροπολιτικού τουρκικού κέντρου με τουρκογενείς ή τουρκόφωνους πληθυσμούς.

Κάνοντας χρήση ήπιας ισχύος στο γεω-πολιτισμικό πεδίο αναφέρεται στην «πολιτισμική αφύπνιση» (*cultural awakening*) των τουρκόφωνων πληθυσμών αλλά και στην “ηθική” υποχρέωση της Τουρκίας να τους στηρίζει. Η επιλογή αυτή

συνδέεται κατά τον ίδιο με το γεγονός ότι η μοίρα τους ενδέχεται να επηρεάσει τον μελλοντικό προσανατολισμό της Τουρκίας. Τα κίνητρα εμπλοκής της Άγκυρας σε αυτή τη διαδικασία μετάβασης προσδιορίζονται ως κανονιστικής υφής με κριτήριο τους πολιτισμικούς, πολιτιστικούς και εθνοτικούς δεσμούς με αυτούς τους λαούς. Τα κράτη των Βαλκανίων καλούνται σήμερα να λειτουργήσουν ως έξυπνοι παίκτες προκειμένου να μην καταστούν παρίες των διεθνών εξελίξεων στην νοτιο-ανατολική Ευρώπη. Οι προκλήσεις που αντιμετωπίζουν από την ενδυνάμει περιφερειακή υπερδύναμη είναι ίσως οι μεγαλύτερες στη νεότερη ιστορία τους.

Τα Βαλκάνια, ως γεωπολιτικός χώρος, βρίσκονται πάνω στη γραμμή επικοινωνίας της Τουρκίας με τη Δύση. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο, καμία ενίσχυση της περιφερειακής θέσης της Τουρκίας στην ακτίνα Καύκασος/ Κ. Ασία/ Μέση Ανατολή/ Κόλπος δεν μπορεί να υποκαταστήσει τη σημασία των Βαλκανίων ως *γεωπολιτικού συνδέσμου* με τη Δύση. Ο Davutoğlu αναπτύσσει τις σκέψεις του επί τη βάση της ανθρωπολογικής, θρησκευολογικής και κοσμοθεωρητικής πραγματικότητας της ανατολής μη αγνοώντας, ταυτόχρονα, τα θεωρητικά εργαλεία διεθνολογικής και στρατηγικής σκέψης, όπως εκείνο της γεωπολιτικής, της δύσης.

Για να εκπληρώσει, ωστόσο, η Τουρκία τις φιλοδοξίες της σε παγκόσμιο επίπεδο, χρειάζεται να απαλλαγεί από δύο καίρια εσωτερικά προβλήματα τα οποία λειτουργούν ως τροχοπέδη. Συγκεκριμένα, ο Νταβούτογλου θεωρεί αναγκαία και επείγουσα τη διευθέτηση εσωτερικών προβλημάτων της Τουρκίας, όπως την επίλυση του κουρδικού ζητήματος επί τη βάσει του σεβασμού της εδαφικής ακεραιότητας της Τουρκίας και των πολιτιστικών δικαιωμάτων των Κούρδων, η οποία αποτελεί όχι μόνον προϋπόθεση κοινωνικής ειρήνης στην Τουρκία, αλλά και θα ενισχύσει τον περιφερειακό ρόλο της Τουρκίας και στη Μέση Ανατολή.

Ουσιαστικά, ο Davutoğlu και στελέχη του AKP έχουν υιοθετήσει σε μεγάλο βαθμό την *realpolitik* διπλωματία ως ένα στοιχείο της εξωτερικής πολιτικής κουλτούρας και την αντίληψή τους για τις εξωτερικές σχέσεις. Κάθε επίδοξος ηγεμόνας οφείλει να μοιράζει “δώρα” στην σφαίρα επιρροής του. Έτσι και η Τουρκία, προκειμένου να νομιμοποιήσει τον διευρυμένο ρόλο εκτός των συνόρων της, αυτοανακηρύσσεται εγγυήτρια της ασφάλειας και της συνέχειας των μουσουλμανικών πληθυσμών που παρέμειναν στα εγκαταλειφθέντα από τους Οθωμανούς εδάφη.

Απώτερος στόχος της είναι να δημιουργήσει ένα δίκτυο από φιλικές γειτονικές χώρες, οι οποίες να αποδέχονται – ή τουλάχιστον να μην αντιδρούν – στον μελλοντικό της ρόλο ως περιφερειακή υπερδύναμη. Δεδομένης ωστόσο της αναποτελεσματικότητας στην πολιτική μηδενικών προβλημάτων και στην άσκηση «ήπιας ισχύος» (*soft power*) στις σχέσεις της με τους γείτονες, η Τουρκία συνεχίζει την εξωτερική της πολιτική «με άλλα μέσα».

Εν προκειμένω, τα αλτρωτικά οράματα της πολιτικής ηγεσίας της Τουρκίας την οδηγούν στο να συμπεριφέρεται ως ηγεμονική δύναμη – ως πυγμάχος «βαρέων βαρών» όπως την παρομοιάζει ο Davutoğlu – χωρίς ακόμα να είναι. Έτσι, σχεδόν αναπόφευκτα, έχει αυτοπαγιδευτεί σε βερμπαλιστικούς λεονταρισμούς και διπλωματικές μπλόφες στις οποίες δεν μπορεί να δώσει συνέχεια, εγχείρημα που, αν και έχει θετικά αποτελέσματα σε επίπεδο δημόσιας εικόνας και επικοινωνιακής

διείσδυσης στον μουσουλμανικό κόσμο, αναιρεί ωστόσο κάθε έννοια αξιοπιστίας στις απειλές της.

Εν κατακλείδι, το μαξιμαλιστικό δόγμα περί στρατηγικού βάθους και οι νεοοθωμανικοί οραματισμοί του Davutoğlu φαίνεται να εμπλέκουν την Τουρκία σε μία κρισολόγο Realpolitik. Είναι φανερό λοιπόν η τουρκική επιστροφή στην περιοχή. Η πολιτική της βασίζεται σε βαθύτερες φιλοδοξίες πέρα από την οικονομία. Η Τουρκική περιφερειακή πολιτική μπορεί να θεωρηθεί ως πολιτική της “έξυπνης ισχύος” (“smart power”) στα Βαλκάνια. Η συγχώνευση του ρόλου της ως ένα ισχυρό μέλος του NATO με την εφαρμογή ενός ευρέος δικτύου πολιτιστικής και κοινωνικο-οικονομικής συνεργασίας, το οποίο κινείται από το κοινό οθωμανικό παρελθόν και τον Οριενταλισμό, έχει ως στόχο την επέκταση της τουρκικής επιρροής και της νομιμότητας πάνω από την περιοχή. Η έννοια της “smart power” επινοήθηκε από τον Joseph Nye το 2003 και φαίνεται να ισχύει απόλυτα για τις τρέχουσες φιλοδοξίες-προσδοκίες της Τουρκίας στη Βαλκανική χερσόνησο<sup>103</sup>.

Δεν χωρά αμφιβολία, λοιπόν, πως η Τουρκία χρησιμοποιεί μεν “soft power” αλλά βραχυπρόθεσμα. Μακροπρόθεσμα έχει ως **στόχο την επίτευξη του «μουσουλμανικού τόξου»** και κατ’ επέκταση τον έλεγχο της Βαλκανικής χερσονήσου μέσω της επιρροής που ασκεί στις μουσουλμανικές μειονότητες.

Για να αποφευχθούν όμως οι επεκτατικές βλέψεις της Τουρκίας, το πρώτο πράγμα που θα πρέπει να κάνουν τα κράτη των Βαλκανίων είναι να επικεντρωθούν στον μειονοτικό παράγοντα. Οι μειονότητες θα είναι ένα ισχυρό χαρτί στα χέρια της Τουρκίας για την επικράτησή της στην περιοχή. Θα πρέπει, δηλαδή, να δοθεί μεγάλη προσοχή στον θρησκευτικό παράγοντα. Ουσιαστικά, η αποτροπή θα γίνει εφικτή εφόσον θα συνεχιστεί η αρμονική συμβίωση με τις μειονότητες καθώς και η αποδοχή των δικαιωμάτων τους στην κάθε περιοχή αντίστοιχα.

Έτσι, με αυτόν τον τρόπο, θα αποφευχθεί από την πλευρά των μουσουλμανικών μειονοτήτων η αναζήτηση του μητροπολιτικού κράτους ως έρεισμα και δε θα αποτελούν πηγή έντασης και αποσταθεροποίησης στη Βαλκανική χερσόνησο. Οι επεκτατικές βλέψεις της Τουρκίας τουλάχιστον ως ένα σημείο θα αμβλυνθούν. Το δόγμα Davutoğlu μπορεί να εμφανίζεται μεν υπερβολικά φιλόδοξο τόσο για τις υφιστάμενες δυνατότητες της Τουρκίας όσο και για τις δεδομένες πολιτικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή, όμως αυτό δεν αναιρεί δε την πιθανότητα, μελλοντικά να υπάρξει καταλληλότερη χρονική συγκυρία για την υλοποίηση των επιδιώξεων της.

---

<sup>103</sup> Joseph S. Nye Jr, From “Get Smart Combining Hard and Soft Power”, 2009, <http://www.foreignaffairs.com/articles/65163/joseph-s-nye-jr/get-smart>.

## ΕΠΕΞΗΓΗΣΗ ΟΡΩΝ

**Ανατολικό Ζήτημα:** διπλωματικά και πολιτικά προβλήματα που δημιουργήθηκαν από τις εγγενείς αδυναμίες στη διατήρηση της συνοχής του Οθωμανικού Κράτους που παρουσιάστηκαν από τα μέσα του 18ου μέχρι και τις αρχές του 20<sup>ου</sup> αιώνα, όταν ο ένας μετά τον άλλο οι υπόδουλοι υπό τους Οθωμανούς λαοί εξεγέρθηκαν κατά της Αυτοκρατορίας και η Οθωμανική Αυτοκρατορία ηττήθηκε από τη Ρωσία κατά τον Ρωσοτουρκικό Πόλεμο το 1774.

**Ε.Σ.Σ.Δ. :** Ένωση Σοβιετικών Σοσιαλιστικών Δημοκρατιών.

**Ήπια Ισχύς (Soft Power):** Η «ήπια ισχύς» (soft power), όπως ορίζεται από τον θεωρητικό εμπνευστή της Joseph Nye, είναι η ικανότητα να παίρνεις αυτό που θέλεις μέσω της γοητείας που ασκείς, και όχι μέσω εξαναγκασμού ή ανταλλαγμάτων. Πηγάζει λοιπόν από την ελκυστικότητα της κουλτούρας, των πολιτικών ιδανικών και των πολιτικών επιλογών μιας χώρας, σε αντίθεση με την «σκληρή ισχύ» που προέρχεται από τη στρατιωτική της δύναμη.

**Ν.Α.Τ.Ο:** Οργανισμός Βορειοατλαντικού Συμφώνου. Στρατιωτική αμυντική συμμαχία χωρών της Δύσης που έχει σκοπό την ανάπτυξη της συνεργασίας μεταξύ των χωρών-μελών σε διάφορους τομείς (στρατιωτικό, πολιτικό, οικονομικό, κοινωνικό, μορφωτικό), την προώθηση των γεωπολιτικών συμφερόντων και την αποτροπή της ένοπλης επίθεσης εναντίον κάποιας χώρας-μέλους από άλλες κεμαλισμού. Η πρώτη σχετική μετακίνηση της τουρκικής πολιτικής μπορεί να εντοπισθεί στην κυβέρνηση Τουργκούτ Οζάλ στις αρχές της δεκαετίας του '90.

**Νέο- Οθωμανισμός:** χρησιμοποιείται για να περιγράψει την τουρκική εξωτερική πολιτική υπό το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης που ανέλαβε την εξουσία το 2002 με πρωθυπουργό τον Ρεσέπ Ταγίπ Ερντογάν. Νέο-Οθωμανισμός χαρακτηρίζεται μια πολιτική ιδεολογία που επικρατεί σε πολιτικούς κύκλους της Τουρκίας, με σκοπό την προώθηση στενότερων σχέσεων με περιοχές της πρώην Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο Νέο-Οθωμανισμός ουσιαστικά συνιστά μια δραματική μετατόπιση από την παραδοσιακή τουρκική εξωτερική πολιτική του.

**Συνθήκη της Λωζάννης:** ήταν συνθήκη ειρήνης που έθεσε τα όρια της σύγχρονης Τουρκίας. Υπογράφηκε στη Λωζάννη της Ελβετίας στις 24 Ιουλίου 1923 από την Ελλάδα, την Τουρκία και τις άλλες χώρες που πολέμησαν στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο και την Μικρασιατική εκστρατεία (1919-1922) και συμμετείχαν στην Συνθήκη των Σεβρών συμπεριλαμβανομένης και της ΕΣΣΔ (που δεν συμμετείχε στην προηγούμενη συνθήκη).

**Τουρανισμός:** Η ιδέα του τουρανισμού – η ένωση όλων της τουρκικής καταγωγής, από τα Βαλκάνια μέχρι την Κίνα. Το κίνημα του τουρανισμού, το οποίο θα μπορούσε να θεωρηθεί ως γνήσια εκδήλωση εθνικοσοσιαλισμού. Ουσιαστικά ξεκινά με την επανάσταση των Νεότουρκων, υπό την καθοδήγηση τούρκων εμικρέδων από τη Ρωσία.

## ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

### Ελληνική:

1. Αρμακόλας Ιωάννης και Ντόκος Θάνος, επιμ., *Από τα Βαλκάνια στη Νοτιοανατολική Ευρώπη: Προκλήσεις και Προοπτικές στον 21ο Αιώνα*, Αθήνα: Ι. Σιδέρη, 2010.
2. Βερέμης Θ., *Βαλκάνια: Από τον διπολισμό στη νέα εποχή*, Αθήνα: Γνώση, 1994.
3. Βερέμης Θ., *Βαλκάνια, Από τον 19<sup>ο</sup> ως τον 21<sup>ο</sup> αιώνα. Δόμηση και αποδόμηση κρατών*, Εκδόσεις Πατάκη, 2004.
4. Γιαλλουρίδης Χ., *Η Τουρκία σε Μετάβαση*, Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 1997.
5. Γιαλλουρίδης Χ., Λαγγίδης Α., *Μετακεμαλισμός*, Αθήνα: Σιδέρης, 2010.
6. Κουσκουβέλης Η., Λίτσας Σ., *Το στρατηγικό βάθος και η Τουρκία*, Αθήνα: Ποιότητα, 2013.
7. Καραμπελιάς, Γ, *Τουρκία: Θρησκεία, κοινωνία και πολιτική*. Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, 2004.
8. Κοπά Μ., *Οι Μειονότητες στα Μετα-κομμουνιστικά Βαλκάνια Πολιτικές του Κέντρου και Μειονοτικές Απαντήσεις*, Αθήνα: Νέα Σύνορα-Λιβάνης, 1997.
9. Μάζης Ιωάννης, *Νταβούτογλου και Γεωπολιτική*, Αθήνα: Ηρόδοτος, 2012.
10. Μηνάγιας Χρήστος, *Η γεωπολιτική στρατηγική και η στρατιωτική ισχύς της Τουρκίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Τουρίκη, 2010.
11. Μικέλης Κ. *Η διεθνολογία στην Τουρκία και η ασφάλεια ως πυρήνας της διεθνολογικής συζήτησης*. Ναυτική επιθεώρηση, 2008.
12. Νταβούτογλου Αχμέτ, *Το στρατηγικό βάθος. Η διεθνής θέση της Τουρκίας*, [μτφ. Νικόλαος Ραπτόπουλος, επιμ.: Νεοκλής Σαρρής], Αθήνα: Ποιότητα, 2010.
13. Ντόκος Θάνος και Πιέρρος Φίλιππος, (επιμ.), (2000). *Τα Βαλκάνια μετά τον πόλεμο του Κοσσυφοπεδίου*. Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σιδέρης.
14. Παπασωτηρίου Χ., *Τα Βαλκάνια μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου*, Αθήνα: Παπαζήσης, 1994.
15. Περράκης Στέλιος (επιμ.), *Ματιές στο σύγχρονο τοπίο των Δυτικών Βαλκανίων*. Αθήνα: Ι. Σιδέρης, 2009.
16. Πρεβελάκης Γεώργιος Στυλιανός Ν. *Τα Βαλκάνια: Πολιτισμοί και Γεωπολιτική*, Αθήνα: Libro, 2009.
17. Roulton Hugh, *Ημίψηλο, γκρίζος λύκος και ημισέληνος: ο τουρκικός εθνικισμός και η Δημοκρατία της Τουρκίας*, [μτφρ., Εύα Πέππα], Αθήνα: Οδυσσέας, 2000.
18. Ραπτόπουλος Ν., επιμ. Σαρρής Ν.] , Αθήνα: Ποιότητα, 2010
19. Σαρρής Ν. *Οσμανική πραγματικότητα: Συστημική παρά-θεση δομών και λειτουργιών (Α' τόμος)*. Αθήνα: Αρσενίδης, 1990.
20. Σαρρής Ν. *Εξωτερική πολιτική και πολιτικές εξελίξεις στην Πρώτη Τουρκική*
21. Todoroņa Maria, *Βαλκάνια: Η Δυτική Φαντασίωση*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Επίκεντρο, 2005.

22. Τζιφάκης Νικόλαος και Χουλιάρας Αστέρης, επιμ., *Η Διεθνής Αναπτυξιακή Βοήθεια στα Βαλκάνια: Οι Αντιφάσεις της Γενναιοδωρίας*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση, 2007.

### **Ξένη:**

23. Bideleux, Robert and Ian Jeffries, *The Balkans: A post-Communist History*. London: Routledge, 2007.
24. Bozarslan Hamit, *Ιστορία της Σύγχρονης Τουρκίας (Νέα Έκδοση)*, [Μετάφ. Μάρθα Οικονόμου], Αθήνα: Σαββάλας, <http://savalas.gr/pr2/22631.pdf>, Ημ. Προσπέλασης: 12/08/2014.
25. Karpat, K. *Studies on Ottoman social and political history: Selected articles and essays*. Leiden: Brill, 2002
26. Mardin, Ş., *The genesis of Young Ottoman thought: A study in the modernization of Turkish political ideas*. Syracuse university press, 2000.
27. Nye S. J., *Soft Power: The Means to Success in World Politics*, Νέα Υόρκη: Public Affairs, 2004.
28. Heinz Kramer, *A Changing Turkey: The Challenge to Europe and United States*, Brookings Institution Press, Washington D.C, 2000.
29. Sugar F. Peter, *Η νοτιοανατολική Ευρώπη κάτω από την Οθωμανική κυριαρχία (1354-1804)*, [Μετάφ. Παυλίνα Χρ. Μπαλουξή], Τόμος Α, Αθήνα: Σμίλη, 1994.

### **Άρθρα:**

1. Aras Bulent, “Davutoglu Era in Turkish Foreign Policy”, *SETA Policy Brief*, Brief No 32, (May 2009), [http://www.setadc.org/pdfs/SETA\\_Policy\\_Brief\\_No\\_32\\_Davutoglu\\_Era\\_Bulent\\_Aras.pdf](http://www.setadc.org/pdfs/SETA_Policy_Brief_No_32_Davutoglu_Era_Bulent_Aras.pdf), Ημ. Προσπέλασης: 22/08/2014.
2. Barlas, Dilek, “Turkish Diplomacy in the Balkans and the Mediterranean. Opportunities and Limits for Middle-power Activism in the 1930s, in: *Journal of Contemporary History*”, (2005), <http://home.ku.edu.tr/~dbarlas/dilek.pdf>, Ημ. Προσπέλασης: 24/07/2014.
2. Birgül Demirtas, “Turkey and the Balkans: Overcoming Prejudices, Building Bridges and Constructing a Common Future”, *Perceptions*, Volume XVIII, Number 2 (Summer 2013), [http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2013/09/Birgul\\_Demirtas.pdf](http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2013/09/Birgul_Demirtas.pdf),



- 3.Cigdem Bugdayci “The soft power of Turkish television”, *South East Time*, (23/08/2011), [http://turkey.setimes.com/en\\_GB/articles/ses/articles/features/departments/society/2011/07/23/feature-02](http://turkey.setimes.com/en_GB/articles/ses/articles/features/departments/society/2011/07/23/feature-02), Ημ. Προσπέλασης 15/8/2014
- 4.Cornell S., “Changes in Turkey: What Drives Turkish Foreign Policy?” *Middle East Quarterly*, τόμ. (2012) 19, τεύχ. 1.
- Davutoglu, Ahmet, “Principles of Turkish Foreign Policy”, *Speech at SETA Foundation’s Washington D.C. Branch*, (8 December 2009), <http://arsiv.setav.org/ups/dosya/14808.pdf> , Ημ. Προσπέλασης: 22/07/2014.
- 5.Dimitar Bechev, “Turkey in the Balkans: Taking a Broader View,” *Insight Turkey*, (2012). [http://file.insightturkey.com/Files/Pdf/insight\\_turkey\\_vol\\_14\\_1\\_2012\\_bechev.pdf](http://file.insightturkey.com/Files/Pdf/insight_turkey_vol_14_1_2012_bechev.pdf)
- 6.Erhan Türbedar, “Turkey’s New Activism in the Western Balkans: Ambitions and Obstacles”, *Insight Turkey*, Vol. 13, No.3, 2011, pp. 139-158. [http://file.insightturkey.com/Files/Pdf/insight-turkey\\_vol\\_13\\_no\\_3\\_-\\_2011\\_turbedar.pdf](http://file.insightturkey.com/Files/Pdf/insight-turkey_vol_13_no_3_-_2011_turbedar.pdf), Ημ. Προσπέλασης: 23/08/2014.
- 7.Grigoriadis Ioannis N., “The Davutoglu Doctrine and Turkish Foreign Policy”, *Working Paper*, No 8/2010, ΕΛΑΜΕΠ, April 2010, [http://www.setadc.org/pdfs/SETA\\_Policy\\_Brief\\_No\\_32\\_Davutoglu\\_Era\\_Bulent\\_Ara\\_s.pdf](http://www.setadc.org/pdfs/SETA_Policy_Brief_No_32_Davutoglu_Era_Bulent_Ara_s.pdf), Ημ. Προσπέλασης :28/7/2015.
- 8.Ιακώβου Χρήστος, “Νεοθωμανικός ηγεμονισμός με στρατηγικό βάθος”, *Πολίτης*, (20/05/2010), <http://www.ifestosedu.gr/109%20%CE%9D%CF%84%CE%B1%CE%B2%CE%BF%CF%8D%CF%84%CE%BF%CE%B3%CE%BB%CE%BF%CF%85%20%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C%20%CE%B2%CE%AC%CE%B8%CE%BF%CF%82.htm#> (Ημ. Προσπέλασης: 10/08/2014).
- 9.İnan Rüma, “Turkish Foreign Policy Towards the Balkans: New Activism, Neo-Ottomanism or/so What?”, *Turkish Policy Quarterly*, Vol. 9, No. 4. <http://www.turkishpolicy.com/dosyalar/files/%C4%B0nan%20R%C3%BCma-Turkey%27s%20Policy%20towards%20the%20Balkans%281%29.pdf>, Ημ. Προσπέλασης: 22/08/2014.
- 10.Καραμπελιάς Γεράσιμος, “Από τη Σκύλλα στη Χάρυβδη. Η εμφάνιση της νέο-οθωμανικής ιδεολογίας στην τουρκική πολιτική σκηνή και ο εγκλωβισμός της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής”, *Άρδην*, Τεύχος 73, (2010), <http://www.ardin.gr/?q=node/1544> (Ζκεξνκελία Πξφζβαζεο 3/7/2012). (Ημ. Προσπέλασης: 12/08/2014)
- 11.Kramer H., “AKP’s ‘new’ foreign policy between vision and pragmatism” *German institute for international and security affairs*, (2010) σ.1-41.

- 12.Kerem Öktem, “Between emigration, de-Islamisation and the nation-state: Muslim communities in the Balkans,” *Journal of Southeast European and Black Sea Studies*, (2011), Vol. 1, Issue 2.
- 13.Kerem Öktem, “New Islamic actors after the Wahhabi intermezzo: Turkey’s return to the Muslim Balkans,” *European Studies Centre, University of Oxford*, (2010) <http://balkanmuslims.com/pdf/Oktem-Balkan-Muslims.pdf>,
- 14.Laçiner Sedat, “Özalism (Neo-ottomanism): An alternative in Turkish Foreign Policy?”, *Journal of Administrative Sciences* (2003-2004).
- 15.Murinson Alexander, “The Strategic Depth Doctrine of Turkish Foreign Policy”, *Middle Eastern Studies*, Vol. 42, No. 6, 945–964, (November 2006), <http://www.jstor.org/stable/4284512>. Ημ. Προσπέλασης: 22/08/2014.
- 16.Nora Fisher Onar, “Echoes of a Universalism Lost: Rival Representations of the Ottomans in Today’s Turkey”, *Middle Eastern Studies*, (March 2009), Vol. 45, No. 2.
- 17.Nora Fisher Onar , “NeoOttomanism, Historical Legacies and Turkish Foreign Policy”, *Centre for Economics and Foreign Policy (EDAM)*, (Discussion Paper October 2009).[http://www.gmfus.org/doc/Discussion%20Paper%20Series\\_Fisher.pdf](http://www.gmfus.org/doc/Discussion%20Paper%20Series_Fisher.pdf), Ημ. Προσπέλασης: 03/08/2014.
- 18.Nye S. J., “Soft Power”, *Foreign Affairs*, (1990) τεύχ. 80.
- 19.Omer Taspina, Rise of “Turkish Gaullism”, *The Washington Institute for Near East Policy*, Policy Notes, Number 3, (January 2011).
- 20.Onis Z., Yilmaz S., , “Between Europeanization and Euro- Asianism: Foreign Policy Activism in Turkey During the AKP Era”,*Turkish StudStudies*, (2009) τόμ.10, τεύχ. 1.
- 21.Petrovic, Z. e Reljic D.. *Turkish Interests and Involvements in Western Balkans*, in «Insight Turkey», n.3, (2011), pp. 159-172.
- Poulain Loic/ Sakellariou Akis, “Western Balkans: is Turkey back?”, *Center for Strategic and International Studies*, (2011), <http://csis.org/blog/western-balkans-turkey-back>, Ημ. Προσπέλασης: 28/08/2014.
- 22.Rabasa Angel, Larrabee Stephen F., “The Rise of Political Islam in Turkey”, *RAND National Defense Research Institute*, (2008), [http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2008/RAND\\_MG726.pdf](http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2008/RAND_MG726.pdf) (Ημ. Πρόσβασης 21/7/2014).
- 23.Reynolds A. “Michael, Echoes of Empire: Turkey’s crisis of Kemalism and the search for an alternative foreign policy”, *The Saban Center for Middle East Policy at Brooking*, Number 26, June 2012.
- 24.Rubin Michael, “Erdogan’s Turkey is not a friend”, *American Enterprise Institute*,

- (11 June 2010), <http://www.aei.org/article/foreign-and-defense-policy/regional/middle-east-and-north-africa/erdogans-turkey-is-not-a-friend>, Ημ. Προσπέλασης: 11/6/2014.
25. Rubin Michael, “The Direction of Turkish Foreign Policy and Strategic Partnerships”, *American Enterprise Institute*, (3 January 2011), <http://www.aei.org/article/foreign-and-defense-policy/regional/middle-east-and-north-africa/thedirection-of-turkeys-foreign-policy-and-strategic-partnerships>, (Ημ. Προσπέλασης: 5/6/2012).
26. Sayari Sabri, “Turkish Foreign Policy in the Post–Cold War Era: The Challenges of Multi-Regionalism,” *The Journal of International Affairs*, Vol. 54, No. 1, (Fall 2000), pp. 169–182.
27. Stathopoulos Vasileios, Η Στρατηγική Υπερεξάπλωσης της Τουρκίας, *Strategy International*, (26 September 2011), <http://www.strategyinternational.org/index.php/en/sectors/foreign-policy-theory/foreign-policy-management/182-2011-09-26-18-26-45>, Ημ. Προσπέλασης: 09/06/2014.
28. Sözen, A. “A paradigm shift in Turkish foreign policy: Transition and challenges”, *Turkish studies*, (2010), σ.103-123.
29. Taspınar Ö., “Turkey’s Middle East policies: Between Neo-ottomanism and Kemalism”, *Carnegie Middle East Center*, (2008) 10, σ.1-29.
30. Trifkovic Srdja, Neo-ottomanism in action: Turkey as a regional power, *The Lord Byron Foundation for Balkan Studies*, (7 February 2012), <http://www.balkanstudies.org/articles/neo-ottomanism-action-turkey-regional-power> (Ημ. Προσπέλασης: 14/04/2014).
31. Τζιάρρας Ζήνωνας, “Η Τουρκική Περιφερειακή Πολιτική Ασφαλείας σε Νέο Γεωπολιτικό Περιβάλλον”, *Strategy International*, *SI Research papers*, (Ιούνιος 2012), <http://warwick.academia.edu/ZenonasTziarras/Papers/1779598/> (Ημ. Προσπέλασης 13/8/2014).
32. Walker Joshua W., “Learning Strategic Depth: Implications of Turkey’s New Foreign Policy Doctrine”, *Insight Turkey*, Volume 9, Number 3, (2007), [http://files.setav.org/uploads/Pdf/insight\\_turkey\\_vol\\_9\\_no\\_3\\_2007\\_joshua\\_walker.pdf](http://files.setav.org/uploads/Pdf/insight_turkey_vol_9_no_3_2007_joshua_walker.pdf) (Ημ. Προσπέλασης: 05/06/2014).

## Διαδικτυακές Πηγές:

- <http://ifestosedu.gr/>
  - <http://wikileaks.org/>
  - [www.balkan-monitor.eu](http://www.balkan-monitor.eu)
  - <http://www.setimes.com>
  - <http://www.balkananalysis.com>
  - <http://www.elisme.gr/en/>
  - <http://www.stratfor.com/>
  - [www.mfa.gov.tr](http://www.mfa.gov.tr)
- 
- Countries & Regions – Balkans - Balkans Regional Information, Republic of Turkey, Ministry of Economy, <http://www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&region=9>, Ημ. Προσπέλασης: 21/07/2014.
  - Countries & Regions - Balkans – Albania, Republic of Turkey, Ministry of Economy, <http://www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&country=AL&region=9>, Ημ. Προσπέλασης: 19/07/2014.
  - Countries & Regions - Balkans – Bosnia Herzegovina, Republic of Turkey, Ministry of Economy, <http://www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&country=BA&region=9>, Ημ. Προσπέλασης: 20/07/2014.
  - Countries & Regions - Balkans – Kosovo, Republic of Turkey, Ministry of Economy, <http://www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&country=KOS&region=9>, Ημ. Προσπέλασης: 22/07/2014.
  - Countries & Regions - Balkans – Macedonia, Republic of Turkey, Ministry of Economy, <http://www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&country=MK&region=9>, Ημ. Προσπέλασης: 22/07/2014.
  - Countries & Regions - Balkans – Montenegro, Republic of Turkey, Ministry of Economy, <http://www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&country=ME&region=9>, Ημ. Προσπέλασης: 18/07/2014.
  - Countries & Regions - Balkans – Serbia, Republic of Turkey, Ministry of Economy, <http://www.economy.gov.tr/index.cfm?sayfa=countriesandregions&country=RS&region=9>, Ημ. Προσπέλασης: 19/07/2014.
  - Relations between Turkey and Albania, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-albania.en.mfa>, Ημ. Προσπέλασης: 19/07/2014.
  - Relations with Balkan Region, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/relations-with-the-balkan-region.en.mfa>, Ημ. Προσπέλασης: 19/07/2014.

- Relations between Turkey and Bosnia and Herzegovina, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-bosnia-and-herzegovina.en.mfa>, Ημ. Προσπέλασης: 19/07/2014.
- Relations between Turkey and Bulgaria, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-bulgaria.en.mfa>, Ημ. Προσπέλασης: 23/07/2014.
- Relations between Turkey and Greece, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/sub.en.mfa?cdcc8168-4dfb-46f6-8589-fbed9909c49b>, Ημ. Προσπέλασης: 19/07/2014.
- Relations between Turkey and Macedonia, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-macedonia.en.mfa>, Ημ. Προσπέλασης: 26/07/2014.
- Relations between Turkey and Romania, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-romania.en.mfa>, Ημ. Προσπέλασης: 26/07/2014.
- Relations between Turkey and Serbia, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-serbia.en.mfa>, Ημ. Προσπέλασης: 24/07/2014.
- Relations between Turkey and Kosovo, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-kosovo.en.mfa>, Ημ. Προσπέλασης: 25/07/2014.
- Relations between Turkey and Montenegro, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, <http://www.mfa.gov.tr/relations-between-turkey-and-montenegro.en.mfa>, Ημ. Προσπέλασης: 18/07/2014.
- Davutoğlu Ahmet, ‘Opening Session of the Alliance of Civilizations’ First South East Europe Ministerial Conference, 14 December 2009, Sarajevo, Republic of Turkey Ministry of Foreign Affairs, The Minister, Speeches of the Minister. [http://www.mfa.gov.tr/address-by-h\\_e\\_-ahmet-davutoglu\\_-minister-of-foreign-affairs-of-republic-of-turkey-at-the-opening-session-of-the-alliance-of-civilizations\\_-first-south-east-europe-ministerial-conference\\_-14-december-2009\\_-sarajevo.en.mfa](http://www.mfa.gov.tr/address-by-h_e_-ahmet-davutoglu_-minister-of-foreign-affairs-of-republic-of-turkey-at-the-opening-session-of-the-alliance-of-civilizations_-first-south-east-europe-ministerial-conference_-14-december-2009_-sarajevo.en.mfa), Ημ. Προσπέλασης: 25/08/2014.